

ВЕРХОВНОГО *ВІСНИК* СУДУ України

Матеріали VII з'їзду суддів України

У Раді суддів України

У Європейському суді з прав людини

Інформація як нематеріальне благо
та захист інформаційних прав згідно
з Цивільним кодексом України

Державна судова адміністрація України
як орган організаційного забезпечення
діяльності судової системи

Офіційне науково-практичне видання

2005

№ 11(63)

Офіційне науково-практичне видання.
Виходить дванадцять разів на рік.
Засноване 22 липня 1994 р.
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія КВ № 7710 від 12 серпня 2003 р.

Засновник — Верховний Суд України

Журнал включено до переліку
наукових фахових видань
постановою Президії ВАК України
від 9 лютого 2000 р. № 2-02/2

Голова редакційної колегії — П.П. Филипчук

Редакційна колегія:

В.П. Барбара,

В.П. Білоус (д.ю.н.),

О.Ф. Волков,

І.П. Домбровський,

В.В. Земляной,

Н.О. Кирсева (к.ю.н.),

Л.М. Козаченко (відп. секретар),

В.В. Кривенко,

Н.С. Кузнецова (д.ю.н.),

В.Д. Лисак,

Ф.М. Марчук,

С.М. Міщенко,

В.П. Потапенко,

З.В. Ромовська (д.ю.н.),

А.О. Селіванов (д.ю.н.),

М.П. Селіванов (заступник голови редколегії),

С.Ф. Стрекалов,

В.І. Шакув (д.ю.н.),

М.С. Шумило (д.ю.н.),

А.Г. Ярема

Редакція не завжди поділяє
думку авторів статей.
За точність наведених у статтях даних,
посилань на нормативні акти
й інші джерела відповідають автори

Передрук опублікованих у журналі матеріалів
здійснюється за письмовим дозволом
голови редакційної колегії
з обов'язковим посиланням на джерело

Анотована інформація про черговий номер
журналу ще до виходу його у світ подається на
web-сайті Верховного Суду України
<http://www.scourt.gov.ua>

© Верховний Суд України, 2005

4

Матеріали VII з'їзду суддів України

Materials to the VII-th Ukrainian Judicial Congress

- 4 **Про стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції та реформування судової системи України**
Виступ Голови Верховного Суду України В.Т. Маляренка
On the state of justice delivering by general courts and reformation of judicial system of Ukraine
Information by the Chairman of the Supreme Court of Ukraine V.T. Maliarenko
- 9 **Промова Президента України В.А. Ющенко**
Speech by the President of Ukraine V.A. Yushchenko
- 12 **Виступ Голови Верховної Ради України В.М. Литвина**
Information by the Head of the Verkhovna Rada of Ukraine V.M. Lytvyn
- 15 **Звіт Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності суддів**
Виступ Голови Ради суддів України В.В. Кривенка
Report of the Judicial Council of Ukraine on fulfillment of tasks of judicial self-government bodies in regard to providing judicial independence
Information by the Head of the Judicial Council of Ukraine V.V. Kryvenko
- 19 **Про роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України**
Виступ голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України В.В. Земляного
On operation of the Higher Qualification Commission of Judges of Ukraine
Information by the Head of the Higher Qualification Commission of Judges of Ukraine V.V. Zemlianyi
- 21 **Про стан здійснення судочинства господарськими судами України**
Виступ Голови Вищого господарського суду України Д.М. Прутьки
On the state of justice delivering by commercial courts of Ukraine
Information by the Head of the Higher Commercial Court of Ukraine D.M. Prutyka
- 23 **Про стан готовності адміністративних судів України до здійснення правосуддя**
Виступ Голови вищого адміністративного суду України О.М. Пасенюка
On Ukrainian administrative courts capability to deliver justice
Information by the Head of the Higher Administrative Court of Ukraine O.M. Pasienuk
- 26 **Про стан організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції**
Виступ Голови Державної судової адміністрації України І.І. Балаклицького
On the state of organization support for general courts operation
Information by the Head of the State Judicial Administration of Ukraine I.I. Balaklytskyi

33 У Раді суддів України

At the Judicial Council of Ukraine

33 Звернення Ради суддів України до Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України від 2 грудня 2005 р.

Address by the Judicial Council of Ukraine to the President of Ukraine, Head of the Verkhovna Rada of Ukraine, Premier-Minister of Ukraine dated by December 2, 2005

34 Судова статистика

Judicial Statistics

34 Дані про роботу судів загальної юрисдикції у 2002 р. — I півріччі 2005 р.

Statistics data of general courts operation in 2002 — 1st half of 2005

36 У Європейському суді з прав людини

At the European Court of Human Rights

36 Коментар Секретаря Європейського суду з прав людини щодо рішення у справі "Гурепка проти України"

Press release of the Registrar of the European Court of Human Rights concerning Judgment in the Case of Gurepka v. Ukraine

37 Науково-практичний коментар

Scientific-Practical Commentary

37 Кокхановська О. Інформація як нематеріальне благо та захист інформаційних прав згідно з Цивільним кодексом України

Kokhanov's'ka O. Information as intangible benefit and protection of information rights accordingly to the Civil Code of Ukraine

44 Проблеми судово-правової реформи

Issues of Judicial-Legal Reform

44 Стрижак А.А. Державна судова адміністрація України як орган організаційного забезпечення діяльності судової системи

Stryzhak A.A. State Judicial Administration of Ukraine as the unit of organization providing judicial activity

48 Міжнародні зв'язки

International Co-operation

Адреса редакції:

01024 Київ 24, вул. П.Орлика, 4*,
кімн. 516, 517, 519.

Телефони:

голова редакційної колегії (044) 253-3502,
відповідальний секретар (044) 253-4258,
редактори (044) 253-7081,
група технічного забезпечення
(044) 253-0687, 253-1683.

E-mail: editor@scourt.gov.ua

Редактори

А.В. Гончарук,
П.О. Мусієнко,
Р.В. Парубець,
Н.М. Федоровська

Комп'ютерний набір

Ж.М. Колодченко

Верстка

С.І. Самкової,
В.М. Горобченка

Репрографія

В.М. Горобченка

Фото

В.С. Негребецького,
В.А. Трєбенка

Оформлення обкладинки

В.С. Жиборовського

Переклад англійською

М.В. Парфічева

Видавець:

Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»
04107 Київ 107, вул. Багговутівська, 17-21.
Телефон: (044) 484-6480,
тел./факс: (044) 486-0493, 484-1189, 482-1406.
E-mail: sales@inyure.kiev.ua

Віддруковано:

Друкарня Концерну «Видавничий Дім «Ін Юре»
04107 Київ 107, вул. Багговутівська, 17-21.
Підписано до друку 14.12.2005. Формат 60×90/8.
Друк офсетний. Обл.-вид. арк. 6,62.
Умовн. друк. арк. 5,58.
Наклад 6000 прим. Ціна договірна.

2—3 листопада 2005 р. в м. Києві відбувся VII з'їзд суддів України

На цей форум прибули 515 делегатів від судів загальної юрисдикції з усіх регіонів України. Конференція-ми та зборами суддів було делеговано: від загальних судів — 330, від господарських — 119, від військових — 19, від адміністративних судів — 18, від Конституційного Суду України — 3, від Верховного Суду України — 26 суддів.

У роботі з'їзду взяли участь Президент України В.А. Ющенко, Голова Верховної Ради України В.М. Литвин, Секретар Ради національної безпеки і оборони України А.К. Кінах, голови парламентських комітетів: з питань правової політики — В.В. Онопенко, з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності — В.Р. Мойсик, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Н.І. Карпачова, Голова Вищої ради юстиції М.А. Шелест, міністр юстиції України С.П. Головатий, Голова Державної судової адміністрації України І.І. Балаклицький, заступник міністра фінансів України В.М. Матвійчук, заступник міністра внутрішніх справ України П.В. Коляда, заступник Генерального прокурора України В.В. Кудрявцев, голова Спільки юристів України, голова Всесвітньої асоціації юристів В.О. Євдокимов.

На з'їзді були розглянуті такі питання:

1. Про стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції та реформування судової системи України.
2. Про стан здійснення судочинства господарськими судами України.
3. Про стан готовності адміністративних судів України до здійснення правосуддя.
4. Звіт Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності суддів.
5. Про роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.
6. Про стан організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції.
7. Призначення суддів Конституційного Суду України.
8. Обрання Ради суддів України.
9. Обрання членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Із доповіддю «Про стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції та реформування судової системи України» виступив Голова Верховного Суду України **В.Т. Маляренко**.

До делегатів з'їзду звернувся з промовою Президент України **В.А. Ющенко**.

Своє бачення завдань судових органів і шляхів вирішення їхніх проблем висловив Голова Верховної Ради України **В.М. Литвин**.

Делегати з'їзду заслухали звіт Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності суддів, з яким виступив голова Ради, голова Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України **В.В. Кривенко**.

Про роботу кваліфікаційних комісій суддів поінформував голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України **В.В. Земляной**.

Стан здійснення судочинства господарськими судами України охарактеризував у своїй доповіді Голова Вищого господарського суду України **Д.М. Притика**.

Про стан готовності адміністративних судів України до здійснення правосуддя доповів Голова Вищого адміністративного суду України **О.М. Пасенюк**.

Стан організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції був темою доповіді Голови Державної судової адміністрації України **І.І. Балаклицького**.

З'їзд призначив суддів Конституційного Суду України, обрав Раду суддів України та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

З'їзд відкрив Голова Ради суддів України В.В. Кривенко. Після обрання президії, секретаріату з'їзду, мандатної, лічильної та редакційної комісії, затвердження порядку денного і регламенту роботи з'їзду із доповіддю «Про стан здійснення судочинства судами загальної юрисдикції та реформування судової системи України» виступив Голова Верховного Суду України **В.Т. Маляренко**.

Шановні делегати з'їзду!

Шановні панове Президенте та Голово Верховної Ради України!

Шановні учасники з'їзду!

Щиро вітаю Вас із початком роботи з'їзду суддів України! Впевнений, що він стане важливим кроком на шляху становлення незалежної, сильної та впливової судової влади у державі. Наш форум дасть змогу осмислити пройдений шлях, намітити подальші кроки у реформуванні судової системи. Участь у з'їзді вищих посадових осіб держави свідчить про зростаючу роль суду в житті суспільства та увагу до нього. Це вселяє оптимізм.

Західний «успішний» світ давно збагнув, що основою держави, її фундаментом є правосуддя. «Fundamentum regnum iustitia est» — так написано на фасадах багатьох приміщень судів у Сполучених Штатах Америки та країнах Західної Європи. Без фундаменту, як відомо, не збудуєш нічого путнього. Підкорення всіх закону, правилам поведінки є тим фундаментом, на якому будується держава. Ця ідея — то своєрідний дороговказ суспільству до єднання, загальної добра, блага всіх і кожного зокрема.

І тому в демократичних суспільствах правосуддю приділяють особливу увагу. Йому віддають найкращі приміщення, тут трудяться найдостойніші. Судді отримують гідну зарплату, що стримує від спокус.

Одне слово — їх забезпечують усім необхідним. Крім того, суддів захищають від будь-якого впливу. Достатньо згадати, яку оцінку дав Європейський суд з прав людини звичайнісінькій, з точки зору України, резолюції колишнього Президента Леоніда Кучми у справі «Совтрансавто».

У розвинутих країнах дбають про суд та правосуддя, бо знають, що це благо для людей та держави. Незалежність суду, верховенство права та закону у них не віртуальність, а норма, і це дає їм упевненість у житті, сподівання на захищеність та справедливість.

На жаль, в Україні не завжди і не всюди спираються на закон. У нас все ще частіше апелюють до волі начальника, а не до волі закону. Ігнорування закону, правовий нігілізм завжди переважали. І нині цю тенденцію подолати надзвичайно важко. Хоча за 14 років розбудови незалежної України багато зроблено для становлення судової влади, проте роль та місце суду в державі, незважаючи на низку помилок, у тому числі допущених і під час виборчих президентських перегонів, поки що належним чином не враховано.

Головною проблемою, як і раніше, залишається забезпечення незалежності судової влади. У суспільстві, насамперед у владних структурах, поки що не визріло розуміння того, що незалежність потрібна зовсім не суддям. Вона є найважливішою передумовою утвердження верховенства права, основною гарантією справедливого судочинства, фундаментальною засадою організації державної влади у демократичній державі.

Проблему незалежності суду в Україні обговорюють усі міжнародні організації. Без такої незалежності неможливо ввійти в ЄС та інші структури, куди Україна прагне. Незалежність суду складається з багатьох чинників і, насамперед, з умов, у яких він працює. Доречно зазна-

чити, що за останні роки у деяких судах, особливо апеляційних, умови роботи істотно поліпшились. Ознайомтеся з умовами, в яких здійснюється правосуддя у Києві, столиці держави. І ви збагнете наскільки суди незалежні...

Судам належать найгірші приміщення серед інших органів влади. Це колишні гуртожитки, дитячі садки, старі переплановані конюшні та комори і бозна-що інше — тільки не палаци правосуддя. Уже два роки Дарницький районний суд здійснює правосуддя у напівзруйнованому приміщенні, але десятки звернень до найвищих інстанцій держави становище не змінили. У Києві споруджується багато чудових будинків, але Вищий адміністративний суд України уже рік тулиться на приставних стільцях у трьох приміщеннях, розташованих у різних районах міста. Аналогічне становище Київського міського апеляційного господарського суду. У районі станції метро «Лівобережна» уже 18 років стоїть недобудоване приміщення, яке могло б задовольнити потреби половини судів Києва. Весь цей час Верховний Суд каже: «Віддайте, ми добудуємо і розмістимо суди». Але ні. «Добрі хазяї» вважають так: хай розвалиться, але суди не отримують. Щоби знали, як бути незалежними...

А що ж тоді казати про периферію? Охтирський міськрайонний суд Сумської області розташований у старезному будинку, спорудженому сто років тому. Тут на 10 суддів — всього два зали судових засідань і жодної нарадчої кімнати... Судді не мають окремих кабінетів. 34 працівники займають аж... три кабінети, що не узгоджується ні з санітарно-гігієнічними нормами, ні з нормативами щодо охорони праці. Бракує кімнат для прокурора, адвокатів, свідків. Немає приміщення для конвойного підрозділу, що стало однією з причин втечі двох обвинувачених. Спробуй тут бути незалежним. А таких «охтирок» в Україні сотні...

Дев'ять років тому у Конституції записали, що всі судові процеси мають фіксуватися технічними засобами. Це значною мірою сприяло б викорененню зловживань та корупції у судах. Але виявилось, що зробити це неможливо, оскільки приміщення судів для цього не пристосовані.

Не всі бажать збагнути, що суди — це єдина структура у державі, куди щорічно приходиться майже 12—15 млн. громадян. Але до того, що цим мільйонам у судах ніде притулитися, нікому діла немає. Цей факт — красномовне свідчення «доступності» правосуддя в Україні.

* Усі доповіді публікуються із незначними скороченнями.

Конституція нашої держави (ст. 6 розд. I) закріпила за судом владний статус. А відповідним нормативним актом статус працівників судів (це, зокрема, стосується сфери побутового, транспортного та медичного обслуговування) порівняно до статусу відповідних працівників виконавчої влади. Наприклад, працівники районного суду порівняні до працівників районної державної адміністрації, апеляційного суду — до працівників обласної державної адміністрації, Верховного Суду — до працівників Кабінету Міністрів України. Але це лише на папері. Реально між судами та виконавчою владою, як сказав поет, «дистанція огромного розмаху».

Абсолютна більшість судів не те що не має автомобілів, картин, килимових доріжок (це звичне явище для виконавчої влади), їм бракує елементарного: необхідних меблів, паперу, канцелярського приладдя. Більшість справ розглядають не в залах судових засідань, а в кабінетах суддів — більше немає де... Тобто, кабінет судді перетворили майже на «прохідний двір».

Навіть у Верховному Суді у кабінетах площею 18 квадратних метрів працюють по 8—9 осіб, особливо це стосується прокурорів. Зазначимо — на бетонній долівці. У той же час намагання поліпшити умови шляхом відбудови занедбаного Кловського палацу постійно блокується деякими органами влади.

Маю великий сумнів, що у працівників апарату державних адміністрацій посадовий оклад нині становить аж... 197 гривень, як це ми спостерігаємо у працівників апарату місцевого суду. Ми надзвичайно вдячні за підвищення зарплати суддям, яке відбудеться з 1 січня 2006 р. Це один із небагатьох кроків, спрямованих на посилення судової влади. Але без висококваліфікованого, високоморального секретаря, помічника, радника суддя не зможе працювати ефективно та якісно.

Ми змушені постійно боротися за кожну копійку з державного бюджету. Звичайно, бюджетні асигнування для судів, як і для інших структур, збільшуються. Проте підходи до цього залишаються колишніми — радянськими... Наприклад, передбачена проектом бюджету країни на 2006 р. сума для судової системи утричі менша, ніж для податкових органів, та удвічі менша, ніж для Служби безпеки та органів прокуратури.

Кілька років Верховний Суд України через Конституційний Суд України намагається довести, що ігнорування визначених Конституцією та законами України гарантій незалежності суддів є неприпустимим. Закон «Про судоустрій України» передбачає, що при прийнятті нових законів або

внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту та обсягу передбачених законом гарантій самостійності судів, незалежності та правової захищеності суддів, неприпустимим є зменшення грошового забезпечення суддів та скорочення видатків на утримання судів. Здавалося б, у країні створили надійний механізм захисту принципу незалежності суддів. Однак щороку відповідні посадовці не реагують на визначені засади. Ось і зараз, незважаючи на Конституцію, закони та ряд рішень Конституційного Суду, у проєкті бюджету на 2006 р. знову закладено норми про обмеження заробітної плати суддям, а не іншим працівникам. Ось такі поки що пріоритети у нашій правовій державі...

Разом із тим дехто вперто не хоче бачити, що на судову систему все більше перекладають функції, які раніше виконувала виконавча влада. До компетенції судів за останні роки віднесли вирішення питань про дачу санкцій на взяття під варту, обшуки, зняття інформації з каналів зв'язку, розкриття банківської таємниці, дачу дозволів на проведення перевірок та ревізій, розгляд справ, пов'язаних із підтриманням порядку на шляхах, розгляд десятків тисяч «виборчих справ», та багато іншої роботи, яку раніше суди не виконували. Внаслідок цього навантаження на суди першої інстанції зросло порівняно з 1990 р. у чотири рази. І темпи збільшення кількості справ у судах продовжують зростати. Якщо 2001 р. суди розглянули три мільйони справ, то лише за I півріччя 2005 р. — більше трьох мільйонів¹. При цьому кількість працюючих суддів залишається незмінною — шість з половиною тисяч при півтори тисячі вакансій.

Якщо 1990 р. у середньому на розгляд одного судді першої інстанції надходило протягом місяця 44 справи, то зараз — 116,5, а в деяких судах більше 200 справ². За такої зайнятості суддя не має можливості думати, не має часу на вивчення справи та закону. А це надзвичайно небезпечно.

Щоб збагнути становище українського судді, я наведу приклад Сполучених Штатів Америки. На 275 млн. громадян у цій країні — 30 тис. суддів. За рік суди першої інстанції там розглядають близько чотирьох мільйонів справ. Тобто, американський суддя протягом року розглядає 133 справи, коли наш — 120 за місяць.

Як бачимо, за умовною цільністю суддів Україна не поступається перед США. Проте кількість справ, які розглядає там один суддя, у середньому на дві третини менша, ніж в Україні. Причина — у прагматичному підході до права людини на судовий захист. У США суди розглядають лише складні цивільні та кримінальні справи.

Там велика кількість процедур, особливо у дрібних справах. Їх судді не розглядають. До речі, американські колеги, перебуваючи в Україні, часто дивуються, коли дізнаються, що у нас усі проблеми, які виникають на вулицях та дорогах при порушенні відповідних правил руху (навіть коли пішохід перейде вулицю не там, де слід), розглядають суди. Вони запитують: невже справа, за якою людину оштрафували на 3 гривні, може бути предметом розгляду Верховного Суду України? Коли ми відповідаємо, що таких справ змушені розглядати сотні щороку, вони дивуються, бо впевнені, що Верховний Суд — для виняткових, а не буденних справ.

На жаль, в Україні гіпертрофоване уявлення про те, що всі права та свободи людини й громадянина має захищати лише суд. На нашу думку, суди повинні розглядати лише серйозні питання. Щоби розглядати всі справи, у тому числі і дріб'язкові, українському правосуддю необхідно мати у 10 разів суддів більше, ніж є сьогодні...

У багатьох склалася хибна думка, що справу у касаційному порядку може розглядати лише Верховний Суд. І тепер у найвищій судовій інстанції маємо Вавилонську вежу зі справ. Так, за дев'ять місяців на розгляд Верховного Суду надійшло 78 тис. справ. Загалом розгляду чекають майже 50 тис. справ. Усі коридори заставлені шафами зі справами. Вільними залишилися хіба що кутки у... туалетях. Про які розумні терміни розгляду судових справ тут можна говорити? Тисячі громадян скаржаться про зволікання у розгляді справ. Думаю, що вже не за горами той час, коли Страсбурзький суд за такі «розумні строки» почне штрафувати Україну на сотні тисяч євро. І тоді державні кошти, які можна було б використати на розвиток судової системи, підуть на виплати позивачам та відповідачам.

Важко збагнути, чому у нас вважається, що у касаційному порядку мають перевірятися усі без винятку справи, що їх розглянули місцеві та апеляційні суди. Адже ніхто не докоряє у недемократичності тим країнам, які до касаційного провадження допускають тільки чітко визначений законом перелік справ. У цивілізованих демократичних державах дрібні справи (з невеликою ціною позову), кримінальні справи, в яких призначено «символічне» покарання, а тим більше справи про дрібні адміністративні правопорушення не потрапляють до найвищого суду. Наші ж закони практично не передбачають процесуальних

¹ Див. таблицю 1 на с. 34 цього номера.

² Див. таблицю 2 на с. 34 цього номера.

фільтрів допуску справ до касаційного провадження. Внаслідок цього до Верховного Суду надходять десятки тисяч справ, що не мають будь-якої процесуальної перспективи. На пересилання подібних справ витрачаємо величезні кошти, проте це мало кого хвилює.

Звичайно, ми вживаємо всі можливі організаційні заходи для прискорення розгляду справ. Але, як мовиться, вище голови не стрибнеш. Майже ігноруючи інші функції Верховного Суду, ми концентруємо увагу лише на розгляді справ. Тепер суддя Верховного Суду розглядає щомісяця майже 70 справ³. Це надто багато. Страждає якість прийнятих рішень, не виконуються функції суду щодо якості правосуддя у судах нижчого рівня. Але навіть за такого підходу кількість нерозглянутих справ зростає.

Обмеживши апеляційні суди лише апеляційною функцією, реформатори зробили так, що навантаження на суддю в апеляційному суді у 10 разів менше, ніж у Верховному Суді. У військових апеляційних судах взагалі на суддю припадає 2—3 справи на місяць. І це за умови збереження поки що цивільної юрисдикції.

А яке навантаження у місцевих судах? В одному воно становить понад 200 справ на суддю, в іншому — ледве за 35. Проте перерозподіляти обсяг роботи не поспішають. Я звертаю увагу голови Державної судової адміністрації на необхідність встановлення певної справедливості при розподілі навантаження на суддів.

Вже вкотре наголошуємо, що касаційний розгляд деяких справ можливий та необхідний і на обласному рівні. Принаймні тимчасово, для зняття проблеми у Верховному Суді, як це, наприклад, зроблено у Литві.

На жаль, в Україні при реформуванні судочинства переважає доктринерський, сліпий, відірваний від життя підхід.

Завдяки заходам, які вживають Верховний Суд, вищі апеляційні та місцеві суди, незважаючи на зростання навантаження, оперативність розгляду судових справ у поточному році значно поліпшено³. У I півріччі 2005 р. з порушенням установлених термінів суди розглянули цивільних справ на 9 % менше та призначили до попереднього та судового розгляду кримінальних справ на 17 % менше. Значно зменшилася кількість нерозглянутих справ, зокрема кримінальних — на 10 %. На 19 % зменшилась і кількість цивільних справ, що їх не спромоглися розглянути протягом тримісячного терміну.

Разом із тим суди не змогли своєчасно розглянути ще велику кількість

кримінальних справ. Так, цього року не розглянуто майже 7 тис. справ, термін розгляду яких — шість місяців. Найбільша їх кількість у судах Дніпропетровської, Донецької та Харківської областей.

Більше року перебувають на вирішенні судів 22,5 тис. цивільних справ. Найбільше фактів тяганини при розгляді цивільних справ виявлено у судах Харківської, Дніпропетровської, Луганської, Одеської областей, Автономної Республіки Крим та м. Києва.

На кінець червня цього року не розглянуто майже чверть (24,0 %) кримінальних та цивільних справ, що перебували у провадженні судів.

Трапляється, коли обвинувачених у вчиненні злочинів місяцями тримають під вартою в очікуванні правосуддя. Так, станом на 1 жовтня 2005 р. суди утримують під вартою 3,7 тис. підсудних, справи яких вони не можуть розглянути протягом шести місяців. Найбільшу кількість таких підсудних в областях: Дніпропетровській — 874, Харківській — 478, Донецькій — 450, Запорізькій — 347, Луганській — 268.

На оперативність розгляду справ значно впливали чинники, які не залежали від роботи конкретного судді. Наприклад, станом на 1 жовтня 2005 р. відкладено розгляд майже 9 тис. кримінальних справ, або 32 %, через неявку свідків та потерпілих. Процесуальне законодавство поклато виключно на суди функцію забезпечення якби до суду потерпілих та свідків обвинувачення. Це, на наш погляд, помилково. Адже сторони процесу відповідно до такої конституційної засади судочинства, як змагальність сторін, повинні самі надавати суду докази та доводити перед судом їх переконливість. Але закон поки що інший.

Протягом 9 місяців 2005 р. суди застосували привід свідків та потерпілих у 31,5 тис. справ, але майже половину постанов судів (46 %) органи міліції не виконали. Тобто з реформуванням судової системи одночасно потребують реформування органи МВС та прокуратури.

Військові суди традиційно працюють із навантаженням майже у 5—6 разів меншим, ніж суди загальної юрисдикції. Але стан розгляду справ військовими судами гарнізонів погіршився. Незважаючи на зменшення кількості кримінальних справ, що їх розглянули ці суди (14 %), залишок нерозглянутих збільшився на 18 %. Удвічі збільшився і залишок цивільних справ, що їх не розглянули військові суди. Водночас на 95 % збільшилася кількість справ цієї категорії, що їх розглядали військові суди з порушен-

ням процесуальних строків. Вирішення подальшої долі військових судів невинувато затгується.

Цього року спостерігалася тенденція істотного збільшення фактів фіксування судового процесу за допомогою технічних засобів. За дев'ять місяців 2005 р. у такий спосіб суди розглянули 4 тис. кримінальних та 27 тис. цивільних справ, коли торік — всього 5 тис. справ. За таких темпів конституційна вимога щодо технічної фіксації процесів у всіх справах буде досягнута лише через сотні років.

Треба сказати, що в цілому стабільність судових рішень в Україні не викликає особливої тривоги, оскільки у 2005 р. 95,1 % рішень у кримінальних справах не були скасовані чи змінені. У цивільних справах цей показник складає 97,5 %, у господарських — 95,7. Проте торік показники були вищі.

Враховуючи факт підвищення оперативності розгляду справ, слід зазначити, що переважання судів разом з іншими причинами негативно вплинуло на показники їх роботи⁴. Так, протягом січня—червня 2005 р. на 11 % збільшилася кількість скасованих та змінених рішень у цивільних справах, на 24 % — у господарських, майже на 9 % — у кримінальних. В апеляційному порядку скасовано та змінено вироки стосовно 4,5 тис. осіб, щодо яких постановлені вироки. Найбільше таких в областях: Закарпатській, Чернігівській, Хмельницькій та м. Севастополі.

В апеляційному порядку скасовано та змінено понад 14 тис. рішень у цивільних справах, найбільше у таких областях: Кіровоградській, Одеській, Чернігівській, у м. Києві та в Автономній Республіці Крим.

Апеляційні суди не виконують своїх повноважень ще в багатьох випадках. Зокрема, при перегляді справ направляють їх у місцеві суди на новий судовий розгляд, не використовуючи процесуальних можливостей усунення допущених порушень шляхом постановлення нового судового рішення. У I півріччі 2005 р. частка постановлених апеляційними судами нових рішень становила: у кримінальних справах — 15 %, у цивільних — 38. Хоча слід відмітити, що кількість постановлених апеляційними судами нових судових рішень торік протягом січня—червня збільшилася у кримінальних справах на 17 %, цивільних — на 19. Апеляційні суди мають змінити свій підхід до цієї проблеми, якщо хочуть зберегти кількісний склад суддів.

Трапляється, що останнім часом деякі судді зловживають своєю незалежністю, постановляють відверто замовні

³ Див. таблицю 3 на с. 35 цього номера.

⁴ Див. таблицю 4 на с. 35 цього номера.

судові рішення. Серед них — рішення полтавського судді у справі Нікопольського феросплавного заводу. Буває, що деякі судді використовують можливість постановляти замовні судові рішення у зв'язку з тим, що вони не підлягають оскарженню. Це особливо спостерігається у виборчих справах. Можна зрозуміти логіку остаточності такого рішення, постановленого у ході виборів, але неможливо її зрозуміти, коли рішення постановляється через два–три роки після виборів. Сьогодні головна перепона у наведенні порядку — це неможливість скасувати незаконне судове рішення без наявності скарги чи подання. Маємо й інше: у прийнятті незаконних рішень в окремих справах, трапляється, зацікавлені одночасно і прокурори, і адвокати, і судді. А при нескасованому рішенні неможливо притягнути суддю до відповідальності.

Скасування судового нагляду, можливо, доречне для розвинутих демократій. Для України таке скасування передчасне, бо поки завдає лише шкоду. Не дивно, що Росія зберегла цей порядок перегляду судових рішень, тож і порядку у судах більше.

Ми не пропонуємо відновити нагляд у радянському розумінні. Проте, я переконаний, подолати негативні тенденції у правозастосовній діяльності судів, поставити на місце тих суддів, які стали вже незалежними від закону, ми зможемо лише тоді, коли Верховному Суду нададуть дієві інструменти, за допомогою яких обов'язково можна скасувати будь-яке незаконне судове рішення.

Шановні учасники з'їзду! Суддя є головною фігурою у здійсненні судочинства, носієм судової влади у державі. Саме йому згідно з Конституцією надано повноваження ухвалювати та проголошувати від імені держави судові рішення. Від того, наскільки суддя професіонал, здатний кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя, спроможний захистити права та свободи громадян, інтереси держави, які його моральні якості, залежить авторитет судової влади у суспільстві.

У рамках Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, інших міжнародних організацій розроблено низку рекомендацій щодо стандартів незалежності суддів. Згідно з ними суддя повинен здійснювати свої суддівські функції на основі власної оцінки фактів та відповідно до усвідомленого розуміння права, незалежно від чийогось зовнішнього впливу, спокус, тиску, погроз чи втручання з чийогось боку чи будь-якої причини. Суддя повинен бути не лише незалежним від зв'язків із виконавчою або законодавчою владами або впливу

з їх боку, але і з точки зору стороннього спостерігача. Здійснюючи суддівські функції, він повинен виявляти та пропагувати високі стандарти суддівської поведінки, щоби посилити довіру громадськості до суду, яка є головною для підтримання незалежності суддів. Але це лише бажання. Реалії поки що інші.

З певних причин висококваліфіковані та високоморальні юристи поки що не спішать працювати в судах. На сьогодні є вільними майже півтори тисячі вакансій. Не всі судді мають спеціальну освітньо-професійну підготовку. Так, кожен п'ятий працював у місцевому суді менше трьох років.

2002 р. започатковано діяльність Академії суддів України. Але вона провадить лише підвищення кваліфікації суддів, а питання професійної підготовки молодих суддів до теперішнього часу належним чином не вирішуються.

Багато державних інститутів, зокрема, МВС, СБУ, Державна податкова адміністрація, Генеральна прокуратура, Державна митна служба мають вищі навчальні заклади, де готують кадри для своїх структур. Як не парадоксально, для судової системи, яка має давати кінцеву оцінку діяльності вищеназваних органів, де у зв'язку з цим мають працювати найморальніші, найпідготовленіші фахівці, ніхто спеціального відбору не робить та спеціально не навчає. До судової влади намагаються потрапити ті, які не знайшли собі місця у правоохоронних органах. При цьому суддею сьогодні може стати і той, хто навчався у «готельному», «перукарському» чи то «водоканалізаційному» вузах.

Тож за таких обставин і чути час від часу: «А судьи кто?»

Посада судді вимагає кришталевої чистоти у вчинках, прозорості у діях.

Суддівський корпус повинен рішуче позбавлятися тих, хто випадково опинився у суддівському кріслі, хто кидає тін на високе звання судді. Цього року за порушення присяги звільнено 5 суддів, а щодо 7 порушено та розслідуються кримінальні справи. Торік до дисциплінарної відповідальності притягнуто 129, а у I півріччі 2005 р. — 62 судді. Разом з тим дисциплінарна практика ще не відповідає стану здійснення судочинства. Кваліфікаційні комісії, які діють на громадських засадах, розглядаючи подання про притягнення суддів до такої відповідальності за допущену тяганину чи інші грубі порушення чинного законодавства, часто не виявляють належної вимогливості та принциповості, інколи необґрунтовано відмовляють у застосуванні дисциплінарних стягнень, що не сприяє належному виконанню суддями службових обов'язків. Кваліфікаційні комісії не мають необхідної бази та часу для глибокого, всебічного аналізу готовності кандидата до виконання обов'язків судді, перевірки дій суддів, щодо яких внесено подання. І діють ці комісії надзвичайно повільно. Скасувати їх необґрунтоване рішення вкрай складно. Звільнити нині з роботи суддю, який «забув» про закон, непросто. У нього, як правило, дуже багато захисників, у тому числі серед впливових осіб. Різні політичні сили хочуть мати своїх «кишенькових» суддів та відчайдушно захищають їх.

Окремо треба говорити про втручання у діяльність судів. Закон «Про судoustрій України» передбачає, що втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів з метою вплинути на неупередженість суду забороняється та відповідно карається. Це положення, однак, залишається декларацією. У 2003—2005 рр. за такий злочин, як втручання у діяльність судових органів,

(ст. 376 Кримінального кодексу України), не було засуджено жодної особи, хоча це аж ніяк не свідчить про те, що в Україні відсутні випадки незаконного втручання у суддівську діяльність.

Нерідко непроцесуальне втручання у діяльність судів здійснюють у вигляді листів, клопотань, депутатських запитів тощо, які підписують авторитетні посадові особи. Конституційний Суд України 19 травня 1999 р. звернення народного депутата України з вимогою чи пропозицією до судів, голів судів або безпосередньо до суддів з питань здійснення правосуддя у тих чи інших конкретних справах визнав неприпустимим. Без сумніву, це стосується не лише народних депутатів України, але й інших представників влади.

Однак спроби представників влади втрутитись у здійснення правосуддя практикуються і після прийняття цього рішення. Це не лише підриває довіру до правосуддя, але й часто дивує міжнародну громадськість, коли інформація потрапляє на шпальти газет або на розгляд міжнародних організацій чи судових інституцій.

Я змушений був звернутися до всіх суддів з відповідним листом. І зараз звертаюся — фіксуйте факти тиску хоча б для того, щоби убезпечити себе від провокацій.

Аби органи місцевої влади не могли керувати судами, законодавець повністю виключив їх із процесу призначення суддів на адміністративні посади. Однак від керівників місцевих органів влади на адресу Президента України та Верховного Суду України надходять численні звернення, в яких ревізуються рішення Ради суддів України та Голови Верховного Суду України щодо кандидатів на адміністративні посади у судах. Тільки протягом серпня—вересня цього року

подібні листи надійшли від голови Петрівської районної державної адміністрації Дніпропетровської області, двічі — від голови Львівської обласної ради, голів Слов'янських міської та районної рад Донецької області. Вимагають звільнення з посад окремих «неручних» голів судів. Небажаних кандидатів на адміністративні посади намагаються дискредитувати через газети, радіо, телебачення. Саме тому деякі суди багато місяців не мають керівників. Про яку організацію судочинства тут можна говорити?

Вважаємо, що питання про призначення суддів на адміністративні посади в судах усіх рівнів необхідно віднести до компетенції Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів з поданням відповідних рад суддів. Якщо Пленуму Верховного Суду довіряють обирати керівництво Верховного Суду, то чому не довіряють обрання керівників судів нижчого рівня?

Варто сказати кілька слів про вплив на суддів за допомогою вулиці, тобто шляхом проведення пікетувань, голодувань, походів, мітингів, демонстрацій. Це робиться з метою підштовхнути суд до прийняття рішення, вигідного певним силам. У багатьох випадках такі дії спрямовані проти прав та свобод тих людей, які у передбачені процесуальним законодавством способи добиваються прийняття рішення, що не влаштовує натовп. Однак закону, відповідно до якого суд міг би встановити обмеження щодо реалізації права на проведення таких заходів, і нині не прийнято. Суспільство та влада поки що спокійно спостерігають за фактами ухвалення судами рішень під тиском погроз, прохань, пікетувань, голодувань, але дуже активно реагують на судові рішення, які не відповідають закону, обвинувачуючи в усьому лише суддів.

У суспільстві не припиняються розмови про корупцію в судах. Звичайно, чутки про це дуже перебільшені. Скажімо, програвши у суді конкретну справу та не знайшовши інших аргументів для виправдання своєї невдачі, деякі гуртополітики починають кричати про корупційність суддів. Інші ж не мають більше про що говорити у своєму намаганні завоювати електорат.

Проте доводиться визнати, що судова система таки не безгрішна. Про це свідчать конкретні кримінальні справи щодо суддів, а також наявність замовних судових рішень.

Що треба робити, аби корупційність судів була зведена до мінімуму, а порядок у судах поліпшився?

По-перше, підбір кандидатів у судді слід здійснювати на іншій основі. Головною має бути не перевірка того, чи знає кандидат усі кодекси напам'ять, бо це приходить до кожного з часом, а детальна перевірка його моральних та ділових якостей. Через кожних 2—3 роки судову практику кожного судді потрібно аналізувати та відкрито обговорювати у колективах суддів. Необхідно забезпечити спілкування судді з учасниками процесу лише у судовому засіданні за процесуальною формою. Кожний судовий процес потрібно фіксувати технічними засобами, кожне судове рішення — реєструвати у спеціальному державному реєстрі та публікувати, щоби будь-який громадянин мав вільний доступ до нього.

Необхідно забезпечити більш вільний доступ учасника процесу до можливості перегляду рішення вищестоящим судом і, в першу чергу, апеляційним. Прийняти чи не прийняти апеляційну скаргу — це не повинно залежати від волі судді, який ухвалював судове рішення, оскільки тут може бути багато зловживань. Апеляційна інстанція, скасовуючи судове рішення, зобов'язана в усіх випадках сама розглядати справу по суті та постановляти остаточне рішення. Верховний Суд держави повинен мати право у так званому дискреційному порядку витребувати на свій розсуд будь-яку справу (як це відбувається в інших країнах світу), незважаючи на наявність чи відсутність скарг, особливо коли у судді є окрема думка, при відвертому ігноруванні закону, виявленому в ході узагальнення судової практики чи вивченні стану організації здійснення судочинства. Належить передбачити процедуру перегляду таких справ.

Слід створити кваліфікаційні комісії суддів у кожній області, забезпечити більш чітку та зрозумілу процедуру при-

тягнення судді до відповідальності за порушення закону. При Вищій раді юстиції чи при Верховному Суді повинна функціонувати постійно діюча інспекція з перевірки скарг на дії суддів.

Більш активно та принципово мають працювати органи, що відслідковують, документують та встановлюють факти корупційності в судах. Для боротьби з корупцією, зменшення зловживань, одне слово, для успішної роботи судів потрібні: стабільне, виважене, збалансоване законодавство, звуження можливостей прийняття суддею рішень на свій розсуд. Щоб судочинство в Україні відповідало міжнародним стандартам, необхідно вжити заходів щодо поліпшення роботи органів досудового слідства, прокуратури й адвокатури, суб'єктів, що виконують судові рішення та від яких залежить рівень правосуддя. Очевидно, що реформування судочинства потребує комплексного підходу.

Звичайно, це лише основні умови наведення порядку в судах.

Судова система України потребує серйозної уваги, і ми сподіваємося на розуміння цієї проблеми суспільством та органами влади. Багато існуючих проблем поки що унеможливають повну надійність та справедливість судової системи. Це, зокрема, відсутність загального бачення шляху її реформування, неповноцінна структура судів, недостатнє фінансування, низький рівень професіоналізму та відповідальності багатьох суддів, залежність суду від органів державної влади, наявність корупційних явищ, надмірна завантаженість суддів, непрозорість діяльності судів, неефективність системи виконання судових рішень. Усі ці негаразди потребують системного, комплексного вирішення.

Конкретні кроки з реформування судової системи будуть обговорені на засіданні Ради національної безпеки і оборони України, що відбудеться у I півріччі 2006 р. Ми вже готуємо відповідні нормативні акти щодо цього питання. Реформи слід здійснювати не хаотично та безсистемно, за наявності безлічі ініціаторів, а під егідою однієї державної комісії, яка завчасно повинна провести експертизу кожного законопроекту. Протягом найкоротшого часу маємо досягти істотних зрушень у становленні незалежної судової влади в Україні. Я знаю, що Президент, Голова Верховної Ради та Кабінет Міністрів України налаштовані на допомогу судовій системі. Але багато залежить від нас, нашої совісті та порядності. Закликаю вас до принципового обговорення проблем судочинства на цьому з'їзді та шляхів їх розв'язання!

До делегатів з'їзду з промовою звернувся Президент України **В.А. Ющенко**.

Вельмишановні учасники високого зібрання!

Шановні гості з'їзду!

Друзі, президіє!

Для мене велика честь сьогодні мати можливість виступити перед вами. Я прекрасно розумію, що перед з'їздом сьогодні стоять величезні завдання. Я, звичайно, хотів би, щоб у нас відбулося правдиве й чесне обговорення всіх проблем, які стосуються розбудови судової системи України. А це значить, що говорити треба не тільки про солодкі речі. Треба вміти говорити правду, так ми швидше оздоровимо систему, яка лежить у фундаменті розвитку нації.

Я не буду наводити крилаті фрази, які винесені в капітолях державних будинків Європи і всього світу, але переконаний у тому, що судова система та її реформа є фундаментальною, це наріжний камінь трансформаційного періоду. Це основна реформа, це є суть, якщо ми говоримо про зміни.

І в цьому контексті я хотів би, шановні друзі, висловитися і засвідчити своє бачення, де ми сьогодні знаходимось, яку судову систему, якого суддю ми маємо, і що нам треба робити, вкладаючи солідарний зміст у розуміння судової реформи.

Моя перша апеляція до вас полягає в тому, щоб ми «не проспали» судову реформу. Щоб це була провідна реформа, яку творить влада України; реформа, яка повинна мати в Україні конкретні терміни, солідарні дії з різними учасниками цього процесу.

Але я хотів би спочатку висловитися про загальне. Основоположними європейськими ідеалами, що становлять спадщину європейських народів, є ті цінності, до яких входить принцип справжньої демократії, прав людини та верховенство права. Саме принципи демократії і верховенства права належать до найстаріших та найглибше вкорієних конституційних традицій, які є спільними для всіх держав Європейського Союзу, але які ще не стали спільними для всіх держав—членів Ради Європи, в тому числі й для України. Верховенство права передбачає функціонування доступного, незалежного, процесуально якісного, зрозумілого та ефективного судочинства, що забезпечує захист прав людини та здійснює контроль за діяльністю органів влади.

Судова влада — це дійсно хребет цивілізованого суспільства. Вона забезпечує верховенство права, яке є і буде основою європейської демократії. Тіль-

ки там, де судова влада є незалежною і сильною, людина відчуває себе захищеною. Переконаний, якісна судова система може народитися лише у демократичній країні.

Зміна системи судочинства має відбуватися одночасно з позитивними змінами і власне у самому суспільстві. Українська громада, яка вийшла на майдани, вимагала одного: справедливості.

Я переконаний, що ті виклики, які стоять перед українським суспільством, перед українською державою, перш за все дуже добре трансформуються у площину судочинства і реформи судової системи. Бо це той стрижень, який забезпечує ефективне функціонування суспільства і держави. І тому я просив би у вас вибачення, якщо десь я буду переважувати акцентами судову систему, тому що я глибоко переконаний, і ще раз повторюю: це є ключовий виклик для української влади, суспільства та основний предмет реформування у найближчі роки.

За чотирнадцять років становлення незалежності України судова система зазнала багато змін, у тому числі позитивних, і Василь Тимофійович Малярєнко багато говорив про це у своєму виступі. Це дає мені можливість менше зупинятися на цій частині нашої сьогоднішньої розмови. Я б радше хотів повернути увагу до того, що не відбулося за ці чотирнадцять років, у тому числі й у судовій системі. Я думаю, що головне, що ми сьогодні повинні визнати — судова влада за чотирнадцять років незалежності не стала владою в повному розумінні цього слова, не стала незалежною. А звідси — серйозно страждають її основні функції.

Судоустрій в Україні внаслідок розбалансованих дій законодавчої виконавчої та судової влади має на сьогодні несистемну процесуальну структуру. Це призводить до неузгодженості судових рішень, руйнує єдність судової практики, вкрай негативно впливає на її стабільність. На практиці це застосовується для реалізації корупційних схем, «чорного правосуддя» і веде до парадоксальних випадків, коли суддя місцевого суду однієї юрисдикції зупиняє, скасовує рішення суду іншої юрисдикції або навіть вищого суду іншої юрисдикції.

Розширення юрисдикції судів, розвиток суспільних відносин та ускладнення їх правового регулювання призвели до перевантаження судової системи. У тому числі нерідко створюють штучні перешкоди для доступу до правосуддя. Велике навантаження зумовлює порушення розумних строків вирішення судових справ. Це призводить до систем-

ного порушення прав людини на доступ до правосуддя.

На сьогодні відсутні достатньо впливові механізми, які б давали можливість припиняти бездіяльність суддів, які уникають вирішення судових справ. Єдиний і — це показує досвід — малоефективний спосіб вплинути на суддю у таких випадках — це звернення до суб'єктів, які мають право ініціювати дисциплінарне провадження.

Кримінальна юстиція в Україні і нині є дієвим інструментом обмеження демократії. Її активно використовують у політичних та економічних цілях, як на найвищому політичному рівні, так і в місцевому масштабі. Обвинувальний ухил набув значного розвитку, оновленої якості. Механізми надання державою правової допомоги незахищеним верствам населення у нанесенні шкودових витрат неефективні. Невиконання судових рішень — одна із нагальних проблем доступу до правосуддя України. Скарги про порушення права на справедливий суд, розвиток у зв'язку з невиконанням рішень національних судів складають найбільшу частину заяв до Європейського суду з прав людини проти України. Існуючі механізми виконання судових рішень довели свою недостатню ефективність. На жаль, через низьку заробітну плату та непрозорість процесу зняття з посади суддів, конкурсне призначення на посаду практично не працює. Бажаючих працювати суддею виявляється менше, ніж вакантних посад. Для обрання суддів до судів вищого рівня проведення конкурсів взагалі не передбачене.

Я хотів би, шановні друзі, ці й інші обставини прокоментувати дещо глибше. За висновками міжнародних експертів, нинішня кількість обвинувальних вироків в Україні може свідчити про наявність упередження в діях суддів і нехтування презумпцією невинності. В Україні на 100 тис. населення щорічно за вирокami суду в місцях позбавлення волі перебувають 416 осіб; в Латвії, Литві — 339, 234 відповідно, Таджикистані — 161 особа, Болгарії — 127. В європейських країнах, як правило, це 60 чоловік. Майже половина судових рішень не виконуються.

Стан приміщень судів, про що вже говорилося, не забезпечує ефективність судочинства і дійсний доступ людей до правосуддя. По всій країні з 739 приміщень судів лише 88 придатні для роботи, 53 фактично перебувають в аварійному стані. Більш ніж 1,5 тис. суддів не мають житла. Немає гідної відповіді на високий рівень корупції в судах. За даними опитування «Ук-

раїнського демократичного кола», рейтинг корумпованості суду 3,52 балів за п'ятибальною системою. При цьому у 2005 р. за порушення присяги звільнено всього чотири судді. Суди в багатьох випадках перестали бути авторитетом для громадян, більше половини громадян їм не довіряють. Я думаю, що це основний виклик суддям й судовій системою. За даними Інституту соціальної і політичної психології, 63,7 % населення не довіряють судам.

Я сказав би так: людина в Україні не відчуває себе захищеною. З 2003 р. і до цього часу кількість скарг на діяльність судової системи, надісланих лише до Ради суддів України, збільшилась майже утричі. Якщо взяти пошту Президента України, то більш ніж 50 % листів, скарг і заяв, які отримує Президент, стосуються діяльності судів, прокуратури і міліції. Це показник, зростання якого відбулося, власне кажучи, за останні 8—10 місяців. До цього три чверті звернень до Президента України — а це, як правило, 800 листів на день — стосувалися переважно соціальних проблем: заробітної плати, пенсії або ряду соціальних виплат тощо. Протягом 2004 р. кількість скарг проти України, надісланих до Європейського Суду з прав людини у Страсбурзі, збільшилася до 9 тис.

Хотілось би сказати дещо і про суспільство. Щороку в Україні реєструється більш ніж 500 тис. кримінальних злочинів, 3 млн. адміністративних проступків. Таким чином, за один рік в Україні ми маємо 3,5 млн. правопорушників. Якщо прожити з такою статистикою 8—9 років, ми можемо сказати: все доросле населення України проходить цей шлях. Я хотів би, щоб ми спільно поставили три знаки запитання.

Що відбувається у цьому процесі? Очевидно, шановні друзі, нам потрібні зміни. І всі дискусії щодо достатності чи недостатності фінансування, статусу суддів, предмету їх роботи, на мій погляд, сьогодні повинні сконсолідуватися в ясну і чітку «дорожню карту»: як ми повинні діяти. Ми всі добре розуміємо: нинішню судову систему профінансувати достатньо неможливо. Її треба реформувати. Це я можу сказати і про українську школу, і про українську лікарню, і про українську армію. Не змінивши систему, ми ніколи не приведемо її до достатку. І тому питання зміни, питання реформи я б назвав ключовим; це фон, на якому ми обговорюємо всі питання, які були поставлені в основній доповіді, і я переконаний, ті питання, які набудуть свого розвитку в рамках обговорення цієї доповіді.

Тому я почав би з того, що основна суть змін, яких повинна зазнати судова система, — це ті зміни, в основі яких повинні стояти судді. Судді мають бути совістю громадянського суспільства, їх завдання — бути арбітрами, які врівноважують інтереси держави, суспільства і громадянина. Переконаний, що держава повинна повернути борги перед суддею, і разом з тим суддя повинен повернути борги перед державою та громадянином.

Головним резервом формування суддівського корпусу мають стати адвокати. Вибір кандидатів на посади суддів повинен відбуватися на дійсно конкурсних засадах. Ми повинні мати найкращих в судовій системі України.

Щоб перейти до другого пункту і зробити суддівську посаду привабливою, треба законно встановити високу планку суддівського заробітку. Суддя повинен мати гідну зарплату та високий соціальний статус. Законодавчі гарантії матеріального забезпечення суддів в Україні, які діють сьогодні, переконаний, не сприяють незалежності суддів. Система оплати праці суддів, за якою заробіток судді залежить від розсуду Президента і Кабінету Міністрів України, у зв'язку з відсутністю відповідного законодавчого врегулювання, свідчить про значну залежність суддів від виконавчої системи влади. Щоб ця система не проявлялась на очах суспільства так очевидно, окремі акти, які стосуються заробітку суддів, раніше, як правило, не публікувалися, це робилося під скартиною або за шторою. Ми хочемо детально переглянути це питання. Про конкретні ініціативи я скажу дещо пізніше, але зараз хотів би відповісти стосовно праці влади над цією ситуацією у контексті бюджету на 2006 р.

Що ми пропонуємо зробити в бюджеті 2006 р.? Перш за все, фінансування суддівської системи збільшити майже наполовину — близько 43 %. До речі, бюджет країни зростає на 14 %. На 43 % піднімається планка фінансування судової системи.

Позиція друга, яку ми обговорюємо, — це фонд заробітної плати. Фонд заробітної плати 2006 р. встановлюється на рівні 738 млн. грн. Для довідки скажу, що фонд зарплати цього року складає 269 млн. Іншими словами, фонд заробітної плати системи ми збільшуємо у 2,5 раза. Це безпрецедентний крок для того, щоб продемонструвати: ми хочемо бачити у вас інший соціальний і професійний статус. Середня заробітна плата, за нашими розрахунками, виходячи з цієї динаміки, повинна піднятися з 2 тис. 456 грн. на місяць, як це є сьогодні,

до 3 тис. 800 грн. на місяць. Довідково я хочу сказати, середня заробітна плата у бюджетній сфері на 2006 р. планується в розмірі 800 грн. Ми пропонуємо майже в п'ять разів вищу середню заробітну плату в цілому по системі. І, переконаний, ми отримаємо акцент політичний і суспільний на таке політичне рішення. Бо всі ми розуміємо одне: суддя повинен бути самодостатнім і незалежним. І без щирої відповіді на цю проблему нам багато справ у реформуванні судової системи не вдасться змінити.

Але поряд з тим, шановні друзі, ми повинні чесно сказати, що деякі пільги суддів, які існують сьогодні, не зумовлені їхнім статусом і суперечать принципу рівності всіх громадян.

Через непростий професії судді сьогодні вакантними залишаються 1,5 тис. судових посад. Тому, шановні друзі, при вас сьогодні я хочу доручити Кабінету Міністрів України підготувати і внести до парламенту України зміни до Закону України «Про статус суддів» у частині визначення гідного розміру їхньої заробітної плати і процедури встановлення заробітної плати. Щоб ми мали незалежний віднині механізм установлення заробітної плати суддям. Це перше.

Друге. В рамках 2006 р. ми повинні поставити крапку у вирішенні всіх житлових проблем суддів. У нас є близько тисячі суддів, які не забезпечені житлом. Я переконаний, що це питання в рамках бюджету, в рамках 2006 р. може бути вирішене. Я хотів би, щоб це було поставлено у пряму залежність від наших взаємних зобов'язань.

Якість роботи суддів також прямо залежить від створення відповідних умов їхньої роботи. Ці умови також повинні забезпечити реальний доступ людей до правосуддя.

Джерела бюджетного фінансування судової системи мають бути законодавчо закріплені, а видатки на їхнє фінансування повинні отримати статус захищених. Це наступна позиція.

Ми повинні також визнати, що за останні п'ять років щорічне недофінансування судової системи залишалося в межах від 30 до 40 %. І це також відповідь на те, чому в нас не вдається багато з того, що законодавчо й конституційно належить до прямих функцій системи.

Приміщення судів мають відповідати міжнародним стандартам, щоб забезпечити якісне судочинство. Вчора в нас була велика полеміка з цього приводу, результат її такий. Повинен бути розроблений стандарт моделі приміщення для суду, який передбачає три ізольовані

блоки: закритий сектор для роботи суддів; друге — публічний сектор для здійснення судочинства; третє — сектор утримання підсудних і забезпечення безпеки процесу. Кожен з них має вихід до залу судових засідань.

Ми повинні розробити п'ятирічну програму будівництва приміщень судів за такими проектами і щорічно передбачати в проектах державного бюджету кошти на реалізацію цієї програми. Палати правосуддя мають існувати в кожному обласному центрі.

Таким чином, починаючи з 2006 р., ми приступаємо до реалізації п'ятирічної програми щодо будівництва приміщення судів за типовими проектами. Уряд я прошу взяти на повний контроль реалізацію цієї програми, починаючи з 2006 р., із зацікавленими сторонами обговорити параметри цієї програми в рамках кожного року.

Потрібно створити електронну систему документообігу в судах. Вона має передбачати розподіл судових справ між суддями за випадковим принципом, прозорість руху процесуальних документів. База даних судових рішень має бути загальнодоступною. Доступ до судових рішень у розвинутих демократичних країнах розглядається як форма контролю громадськості за діяльністю судів. Такий механізм сприяє уніфікації судової практики і відновлення її єдності.

Тому даю таке доручення Кабінету Міністрів — у 2006 р. розробити програму інформатизації у правосудді і забезпечити її виконання. Цю програму я хотів би, щоб уряд розробив разом із зацікавленими сторонами.

Нам потрібні механізми зменшення навантаження на суди. Їх перевантаженість справами веде до обмеження доступу людей до правосуддя. Один з виходів полягає у запровадженні інституцій позасудового врегулювання конфліктів — це розширення інституту третейських судів, запровадження інституту медіаторства.

Власне кажучи, про це також говорилося в основній доповіді (Голови Верховного Суду Василя Маляренка). Я думаю, що і сьогоднішній з'їзд не повинен бути байдужим до цих ініціатив. Вважаю, що в суддівському середовищі також ця ініціатива повинна бути підкріпленою, підтвердженою і розвинутою.

Абсолютно правильно, немає такої країни в Європі, де за порушення правил переходу доріг у місті їх перетину справа розглядається в суді. Немає такого суду в Європі, який би розглядав справу, що ти не поставив автомобіль на належному місці. У кожній країні сві-

ту через тридцять хвилин дійсно, під «двірником» твого автомобіля появиться квитанція, яку ти хочеш — плати, або іди оскаржуй. Але ніхто тебе за барки не бере і не веде в суд. Від того ми роками не можемо вирішити резонансні справи, тому що те навантаження, яке є на українського суддю, воно важке емоційно навіть, не кажучи про фізичне навантаження.

Відверто хочу сказати, шановні колеги, що великою є проблема моральності суддів. Про ці речі ми повинні говорити всі разом. Я дуже хотів би, щоб цю тему ви підняли сьогодні.

Судова система потребує дійсно самоочищення від осіб, які не відповідають високим стандартам суддівської посади. Держава має негайно реагувати на неналежні дії суддів. Кваліфікаційні комісії, які покликані здійснювати дисциплінарну практику щодо суддів, мають повернутися до обласного принципу формування і надати можливість суддям виконувати свої обов'язки у кваліфікаційній комісії на постійній основі очевидно протягом певного часу. Таким чином ми підняли б дівість роботи цих комісій.

Наступне. Головам апеляційних судів потрібно повернути право порушувати дисциплінарне провадження щодо суддів відповідної області.

Далі. Вища рада юстиції потребує інституту інспектури, який би розвантажив членів ради у питаннях збору матеріалів, скарг.

Доручаю Кабінету Міністрів України разом із зацікавленими сторонами підготувати відповідні законопроекти для внесення їх до Верховної Ради вже на початку наступного року.

Нове правосуддя повинне мати сучасну інституційну структуру і досконалі процедури. Потрібна уніфікація судових процедур у цивільній, господарській та адміністративній юрисдикціях. Слід нарешті завершити формування судоустрою та уніфікувати його структуру.

Потребує негайної уніфікації на принципах, визначених Цивільним кодексом України, вся система законодавства, яка регулює приватно-правові відносини в суспільстві.

Все сказане, шановні друзі, я назвав би єдиною спільною ініціативою. Це повинно стати змістом, тілом, суттю української судової реформи.

Це одне з найважливіших завдань Національної Комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, яку очолює Сергій Головатий. Вона має стати одним з головних провідників судової реформи. Завдання Комісії —

давати оцінку кожному законопроекту, який стосується змін у судовій системі. Сподіваюся, вже наступного року ми побачимо перші реальні результати нашої спільної роботи.

Ще раз хочу підкреслити, шановні друзі, судова реформа — це базова реформа перехідного періоду, яка відповідає за успішність чи неуспішність тих змін, які відбуваються в суспільстві, гуманітарній, соціальній чи економічній сферах.

Тому на найближчому засіданні Ради національної безпеки і оборони буде розглянуто питання логіки, концепції, строків проведення судової реформи. Я цей документ бачу як «дорожню карту», як документ, який повинен бути публічним. Політична, ділова і професійна еліта мають стати учасниками його виконання і впровадження. Ми повинні чітко володіти логікою цієї реформи. Тому вона, з одного боку, повинна бути проста, легка, чітка. З іншого боку, вона повинна привести до політики маленьких успіхів. Ми повинні вселити в серця суддів переконання, що здатні робити позитиви і їх не треба чекати роками, а це позитиви першого кварталу, другого, третього і т.д. Це конкретні плани, конкретні завдання, які ставимо перед собою.

Ми багато говорили з цього приводу, в тому числі на вчорашньому зібранні. Я переконаний, що ваш сьогоднішній з'їзд стане величезною допомогою у проведенні судової реформи. Ви не повинні бути безсторонніми. Я переконаний, що багато речей, і процесуальних речей, які стосуються статусу, інших елементів процесу, можуть бути набагато швидше реалізовані завдяки вашій активній позиції. Було б надзвичайно важливо в плані політичному, якби в сьогоднішніх чи завтрашніх матеріалах з'їзду ви знайшли

спосіб підтримати, знайти своє місце у формуванні основної концепції судової реформи, стали провідним учасником її формування і реалізації.

І, можливо, останнє.

Завданням нинішнього високого зібрання є також формування нового складу Конституційного Суду України.

Конституційний Суд є одним з головних стабілізаційних чинників у державі, оскільки усуває законодавчі перешкоди у гармонійній роботі законодавчої, виконавчої та судової влади в інтересах сталого розвитку цілого суспільства.

За дев'ятирічну історію своєї діяльності Конституційний Суд України ухвалив як історично важливі для України рішення, так і кон'юнктурні.

Я хотів би виділити те, що заслуговує на аплодисменти.

Рішення Суду у справі про смертну кару утвердили Україну як державу, яка розділяє європейські цінності. Це була очевидна перемога.

Рішення Суду у справі К. Устименка щодо права на особисту інформацію стало підвалиною для розвитку свободи слова в Україні. Воно було актуальне та надзвичайно своєчасне.

Рішення Суду у справі Г. Дзюби щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи заклало першу цеглинку в фундамент адміністративного судочинства.

Я хотів би сказати, шановні друзі, що обрані вами судді мають бути не лише найдосвідченішими фахівцями своєї справи, вони повинні мати високі моральні якості. Переконаний, що вони повинні бути патріотами України, прихильниками української державності, правниками найвищого ґатунку.

І тому я закликаю вас це зробити на завтрашньому засіданні.

Своє бачення завдань судових органів і шляхів вирішення їхніх проблем висловив Голова Верховної Ради України **В.М. Литвин**.

Доповідь Голови Верховного Суду, виступи Президента України, делегатів з'їзду започаткували серйозну розмову. У зв'язку з цим вважаю за необхідне висловити спочатку декілька застережень.

Перше — про збільшення навантаження на суддів. Це справді так. Однак, як на мене, у вас з'явилися, особливо в останній період, серйозні конкуренти — політики, високі державні посадовці, які взяли за навішування ярликів і винесення без слідства й суду вироків. І, що показово, така хибна практика, схоже, стає затребуваною і навіть більше того ... захоплюється. Вам же залишилося хіба що, як у 1937 р., відповідним чином це оформити. Маємо, отже, надзвичайно серйозну проблему, яка засвідчує, що у нас закладається тенденція до зневажання судової влади. Бо тільки вона, і ніхто інший, може виносити вердикти. Очевидно, позиція суддівського корпусу з цього приводу має бути визначеною і чіткою. Інакше ми ризикуємо втягти країну у «розборки» з тяжкими наслідками, коли переможець буде діяти за принципом: «друзям — усе, ворогам — закон».

Друге: замість розлогих обіцянок щодо забезпечення суду давно вже слід було зробити бодай один реальний крок у цьому напрямку. Скажімо, важливим результатом з'їзду могло б стати просте рішення — передача (з відповідним фінансуванням) розташованого поруч приміщення-довгобуду під палац правосуддя України. Бо все інше так і залишиться розмовами.

Загалом же нинішній з'їзд суддів — це добра нагода звірити, а при необхідності і синхронізувати, кроки законодавчої, виконавчої та судової влади у реалізації високих суспільних очікувань і запитів щодо утвордження в українському повсякденні верховенства права, конституційних прав та свобод громадян. Зрозуміло, для цього належить ясно бачити і розуміти, яка ж концепція розвитку потрібна Україні на найближчу перспективу. І що та в якій послідовності треба робити, щоб вирівняти розвиток країни, забезпечити рівновагу, стабільність і передбачуваність її поступу.

Як історик за фахом скажу: на судівський корпус новітня історія покладає особливу відповідальність з огляду на необхідність одночасного реформування практично усіх сфер життя. Правда, часто-густо, коли не знаєш, що робити,

потрібно проголошувати реформи. Але за будь-яких обставин слід бачити кінцеву мету і прискорювати її досягнення. А це — забезпечення життєвих інтересів людини і громадянина.

Першість у всій цій великій роботі має залишатися за судовою системою, і ось чому. Окрім правової сторони проблеми, необхідно чітко дотримуватися віх, щоб країна від них не збочила. Нагальність такої постановки питання особливо очевидна з огляду на наступні парламентські вибори. Ви знаєте, наскільки вони будуть складними. Уже зараз можна спрогнозувати з невеликою похибкою, хто переможе в конкретному регіоні, які результати будуть у Криму, в Західній Україні, на Сході. Як держава, що гарно скроєна, але погано зшита, ми постанемо перед проблемою відцентрових тенденцій, якщо хочете, фіксування повторної легалізації розколу країни. Маємо не допустити цього явища у практичній роботі, не кажучи вже про політичні процеси.

Саме правовий вибір, правовий аспект нашого життя повинен відігравати з огляду на зазначені процеси вирішальну роль. Зрозуміло, що виконанню цього завдання неодмінно мають передувати реальна незалежність та самостійність органів правосуддя у системі державних інституцій. Необхідно також подолати усталену в Україні практику, коли одна гілка влади намагається вивищитися за рахунок інших. Мусимо навчитися взаємної відповідальності за умов відповідної самостійності. Країна, суспільство, народ повинні чітко усвідомити: незалежність суду є найважливішою запорукою виконання ним своєї основної функції — забезпечення верховенства права в державі. Цю тезу, повторюю, слід засвоїти всім, усьому суспільству. Вона життєво необхідна як знаряддя захисту основоположних цінностей, прав і свобод людини, її життя, честі й гідності.

У даному контексті хотів би зупинитися на трьох проблемах, пов'язаних із темою з'їзду.

Перша з них, на якій сьогодні вже було акцентовано достатньо уваги, полягає у тому, що ефективність судочинства визначається не тільки наявною системою правосуддя, а й складом суддівського корпусу. Тому спільне завдання і законодавчої, і судової влади — забезпечувати комплектування його людьми, гідними високого суддівського звання, наділеними високим професіоналізмом, громадянськими та моральними якостями. Як на мене, суддя має бути синонімом правди та справедливості і діяти за настановою «Руської правди»

Ярослава Мудрого: «Судіть зі страхом божим!». Сьогодні це як ніколи актуально для України.

Треба визнати, що потенціал негативного суспільного сприйняття сучасної судової системи значно сильніший за очевидні досягнення у створенні законодавчої основи правосуддя, а також за введення нової адміністративної юстиції, збільшення кількості суддів і деякого — підкреслюю, деякого — поліпшення їх матеріального забезпечення. Це пояснюється насамперед тим, що навіть поодинокі випадки порушення суддями закону впливають на загальну оцінку всієї судової системи більше, ніж у будь-якій іншій сфері нашого життя. Репутація кожного окремого судді є складовою іміджу українського правосуддя загалом.

Чи не найбільшим дефектом нинішньої судової системи все ще залишається неналежне судочинство, що породжує недовіру до суддів. А недовіра до суду зачіпає сьогодні весь механізм держави, відчужує її від людини. Доки люди будуть боятися звертатися до суду, оскільки вважають, що судді здатні тільки засуджувати, тобто карати, а не справедливо судити з метою встановлення істини, — доти про «людиноцентризм» судочинства будемо лише говорити. Тому час уже переводити мову про це у практичну площину взаємної відповідальності. Тут я знову ж таки кажу про законодавчу та судову владу.

У зв'язку з цим варто підкреслити ще одну обставину. Ми багато говоримо про відсутність законів. Але, очевидно, закони, норми і пропозиції повинні йти щонайперше від судової системи, якщо вони стосуються власне її. Тобто, щоб за вас їх не писали інші. Коли у нас пишуть закони, то кожен хоче залишити в них місце для себе. А потім запитуємо, чому наші закони мають вади.

Друга проблема, надзвичайно складна й актуальна, — це усталений стереотип, що суди залежні від влади. Сама ж влада здебільшого сприймається народом як залежна від власних егоїстичних інтересів, які й диктують свою волю судам. Маємо фактично замкнене коло. І зрозуміло чому — бо зі своєї дзвіниці завжди хочеться дзвонити лише про себе.

Підстав для такої постановки питання (і вона сьогодні теж уже озвучувалася) надзвичайно багато. Чого варте, скажімо, прагнення місцевих керівників, таких собі місцевих князьків, як тільки призначили його на посаду, наступного ж дня писати листа, що йому потрібний свій голова суду. І головне, що цьому не дається публічна відсіч. Тільки-но прийшов, сів — і починає формувати під себе

команду в особі прокурора, начальника міліції, голови суду й обов'язково — керівника податкової служби. Тоді можна почувати себе впевнено. Складається такий собі «пуп землі», довкола якого має тулитися все в регіоні. Чого варті лише деякі листи та резолюції з цього приводу. Знову ж таки виникає питання: хто дав право? Очевидно, треба бити по руках, і бити за допомогою правових засобів. Та й психологічно скинути з себе таке владне шумовиння, накуп. Розумію, що дається взнаки виховання за попередньої системи, але колись-таки потрібно починати. До мене випадково потрапив один документ, в якому йдеться про практику надання дозволів на прослуховування телефонних розмов і негласне проникнення до житлових приміщень. Не кажу вже про те, що на засіданні Ради національної безпеки і оборони зазначалося: за рік видаються десятки тисяч дозволів на прослуховування телефонів. Але ж людям ніхто не каже, що їх прослуховували, і не вибачається перед ними.

Сьогодні судова система розглядається у багатьох випадках як продовження правоохоронної системи. Якщо, мовляв, там уже зроблено крок, то його треба логічно закріпити виразом. Давай-те починати жити вже за іншими, нормальними і цивілізованими правовими нормами.

Позбутися такої ситуації самими лише заклинаннями і закликами не реально. Суду мають отримати повноцінну законодавчу основу своєї діяльності — це перше. Друге — набуття самостійного матеріально-фінансового статусу. Добитися повної відстороненості від суб'єктів владних повноважень у питаннях призначення голів судів — це третє. І четверте — забезпечення законодавчої гарантії протидії впливу органів прокуратури при вирішенні конкретних справ.

Можна щороку давати доручення про збільшення фінансування. Але, як мені здається, потрібно разом вийти на формулу, якщо хочете, матрицю того, що потрібно судовій системі. І щороку ця матриця з урахуванням економічної ситуації та потреб повинна працювати автоматично. Не листи, не звернення, а формула, але формула чітко розрахована. І тоді знімуться будь-які питання, всілякі недоречності та розмови. А суди будуть незалежними. Незалежними реально. А також не виникатимуть приблизно такі картини. Керівник «висловлює побажання» судді: я, мовляв, дав тобі квартиру, а ти повинен вирішувати мої питання. Коли ж йому відповідають, що квартиру належить

надавати судді за законом, то керівник і каже: тоді й чекай, поки дійде до тебе черга за цим законом.

Так далі не може бути. Неприпустимо, щоб усе залишилося на рівні розлогих розмов, розмірковувань про те, що ми повинні мати незалежний суд, який не буде оглядатися, а прийматиме рішення такі, яких вимагає закон. Вважаю, що судді і медики — це люди, які повинні діяти відповідно до своїх знань і свого покликання.

Ще одна, надзвичайно важлива проблема — правова культура народу, в основі якої має бути повага до суду і норм закону. Це прищеплюється навіть не десятиріччями, а століттями, і тут усі ми повинні взяти на себе відповідні зобов'язання. Демонструвати повагу до закону має насамперед влада. А то розповідають, що і як потрібно, а самі навіть Конституції не виконують. І потім вимагають, щоб пересічний громадянин дотримувався норм законів. Загалом нам потрібно переламати (я в доброму розумінні застосовую це слово) ставлення людей до суду і до закону. На цьому напрямку етапними віхами слід вважати запровадження з 1 вересня 2005 р. нового Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства. При їх розробці й ухваленні Верховна Рада виходила з необхідності розширення процесуальних можливостей у гарантуванні верховенства права в Україні.

Сьогодні саме від суддів значною мірою залежить вирішення головного завдання — належного здійснення правосуддя. Законодавче забезпечення судово-правової реформи є для Верховної Ради пріоритетним напрямом роботи. Але при цьому слід мати на увазі таке: чим ефективнішою буде робота судів, тим ефективнішим можна буде вважати національне законодавство в цілому. Законотворча діяльність щодо вдосконалення порядку здійснення судочинства в Україні не зупинилася після прийняття нових кодексів. Зараз іде процес модернізації окремих процесуальних норм. Загалом триває робота майже над 50 законопроектами, що стосуються оновлення судоустрою, розподілу компетенції між судовими юрисдикціями, порядку здійснення судочинства, статусу суддів, органів суддівського самоврядування, виконання рішень судів.

Першочергове значення для забезпечення захисту конституційних прав і свобод громадян у кримінальному, адміністративному та цивільному судочинстві має прийняття закону про правову допомогу. Особливо актуальною для України є на сучасному етапі проблема

реалізації права малозабезпечених громадян на правову допомогу в судах. Цілком очевидно, що має бути законодавчо визначений механізм гарантованої безоплатної правової допомоги для осіб з невеликим рівнем доходів. Тим більше, що у нас проблема бідності дуже гостра, і вона прогресує. Зокрема, зубожіння набуває масового характеру на селі. Водночас, коли говоримо про підвищення заробітної плати, в тому числі суддівського корпусу, і при цьому не підтягуємо загальносуспільний мінімальний рівень, то знову ж таки породжуємо проблему недовіри. І, якщо хочете, протистояння у цій площині.

Визначення й утвердження самостійності судової влади на конституційному рівні диктують нагальну необхідність упровадження конституційних положень щодо її ролі й місця в організацію та функціонування правосуддя. Звідси необхідність поглиблення правової, судової реформи. Вона потребує подальшого розвитку, наповнення якісним змістом, удосконалення чинних правових інститутів і пошуку нових форм забезпечення реально незалежного правосуддя, організаційного і матеріального забезпечення судів та суддів, розвитку спеціалізації судів, зміцнення їхніх правозахисних інститутів, реальної участі представників народу у здійсненні правосуддя.

Зокрема, надзвичайної ваги у вирішенні проблем захисту прав і свобод людини та громадянина, побудові правової держави набувають суди загальної юрисдикції. Проте в Україні поки що відсутня навіть цілісна, науково обґрунтована концепція їхньої ролі та місця в системі судової влади. До першорядних завдань належить наближення судів загальної юрисдикції до європейських стандартів правосуддя.

Судово-правова реформа не матиме успіху і без нових законів — про адвокатуру, прокуратуру, органи юстиції, судовий збір, порядок фінансування судової влади, а також без кодексу професійної етики суддів.

Для вдосконалення здійснення правосуддя в Україні, досягнення європейських стандартів у цій сфері необхідно якнайшвидше нормативно впорядкувати та структурувати взаємодію спеціалізованих місцевих і апеляційних судів, а також Верховного Суду України, забезпечити їх діяльність на засадах спеціалізації та територіальності. Потрібно визначити з урахуванням зарубіжного досвіду правовий статус суб'єктів такої системи, нормативно закріпити їхні права та обов'язки, передбачити запровадження громадського контролю

за станом забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції.

За десять місяців 2005 р. парламентом прийнято 15 законів, які стосуються матеріальної та процесуальної основ діяльності органів правосуддя, один кодекс, 23 постанови про обрання суддів.

Тут уже згадувалося, що 16 березня відбулися парламентські слухання з питань здійснення судово-правової реформи в Україні. Постанови і рішення тоді не було прийнято. І я думаю, шановні колеги, інколи й не потрібно приймати рішення. Краще більше, частіше говорити на цю тему — щоб суспільство зрозуміло і сприйняло проблеми, які обговорюють спеціалісти. Тоді практика запровадження тих чи інших норм буде ним органічно сприйматися.

Необхідна більша скоординованість роботи Верховної Ради України із судовою системою в усьому комплексі питань. У нас (маю на увазі перш за все парламент) часто виникає багато імпровізацій, аматорства і намагань одним, як мовиться, махом когось «ощасливити». Давайте разом — профільний комітет тут повністю у вашою розпорядженні, а міністр юстиції добре знає механізми діяльності парламенту — визначимо рішення, які необхідно прийняти. Відведемо, скільки потрібно, часу, щоб комплексно і вичерпно здійснити цю роботу. А потім скажемо, що із законодавчої точки зору ми свою частину шляху спільно пройшли, тепер належить зробити все для реалізації прийнятих законів.

Водночас є певна небезпека, й особливо вона виявляється при формуванні нового уряду чи зміні частини його складу. Керівники, які приходять, у багатьох випадках починають не з того, як організувати роботу, а як підігнати під себе правову базу тієї чи іншої галузі. І летять до Верховної Ради «метелики» (так я називаю ці пропозиції) — якесь одне слово змінити чи ще щось. Тобто людина починає підлаштовувати систему під себе, а серйозного, повноцінного законопроекту не пропонує. Нам потрібно мати цілісне уявлення і системність у цій роботі. Вважаю, що парламентський комітет з правової політики та Міністерство юстиції повинні стояти на сторожі і «просіювати» законодавчі акти з тим, щоб ми не займалися «працевлаштуванням» того чи іншого керівника.

З доповіді вкотре постає неприваблива картина того, що більшість судів і суддів працює за важких морально-психологічних умов, постійно зростають нормативи навантаження, ускладнюється характер судових справ. Сприймаючи пропозицію Президента України щодо збільшення фінансування судової сис-

теми, ми (маю на увазі Верховну Раду) реалізуємо її скрупульозно та швидко. І запропонуємо, як того хоче глава держави, фактично удвічі збільшити ваш бюджет. Але подивимось, яку пропозицію висловлять із цього приводу Міністерство фінансів і Кабінет Міністрів. Оскільки при прийнятті в першому читанні закону про бюджет складалася дуже цікава картина. Мовляв, те, що ми вам запропонуємо як ультиматум, ви прийміть, а якщо не приймаєте, тоді бюджет нам не потрібний взагалі.

Розумію, що сьогодні для уряду політично вигідніше не приймати бюджету: щоб сказати, ніби це Верховна Рада не може його ухвалити. Але той проект, який є, приймати не можна, бо його не сприймуть люди. Треба знайти компромісне рішення з урахуванням того, що маємо виходити не зі статистики, а з економіки, з того, що потрібно країні, а не тільки з того, що в нас сьогодні є. Ми ж у принципі займаємося лише тим, що ділимо, і меншою мірою турбуємося про те, щоб приростити. Очевидно, треба забезпечити комплексний підхід. Тому стосовно бюджету думаю так: якщо ми вийдемо на певну формулу, матрицю, в нас не буде щороку виникати питання, який саме потрібен бюджет. Це повинно вирішуватись в автоматичному режимі.

Вважаю, нагальна потреба в належному здійсненні правосуддя диктує необхідність вирішити законодавчим шляхом питання конкурсного добору кандидатів професійних суддів, підвищення кваліфікаційних вимог щодо працюючих, удосконалення системи комплектування судових органів. Коли відбувається обрання суддів безстроково, пожиттєво, у мене інколи складається враження, що я навіть більше переживаю, ніж ті з кандидатів, до яких пред'являються претензії, оскільки побоююся, щоб не було елементу суб'єктивності у ставленні до когось із них з боку депутатського корпусу. Але разом з тим нам, очевидно, треба думати, як удосконалити цю систему, щоб сам факт обрання суддів, акт прийняття рішення про це у парламенті мав промовистий характер і адресувався насамперед суспільству, а не перетворювався у перехресний допит.

На моє переконання, судова влада повинна стати справді ефективним інструментом у здійсненні суспільного контролю в усій правовій сфері, включаючи законотворчість і правозастосування, конституційність та законність в інших сферах нашого життя. Вона покликана стати гарантом реальної демократії, забезпечення верховенства права, надійного захисту прав і свобод людини. Особливо за умов, коли демократів у нас багато, а демократії

не вистачає. Адже ще у згаданій мною «Руській правді», першому зводі законів на наших історичних теренах, було таке застереження суддям: не виправдовувати нечестивого заради «мзди» і не віднімати від правдивого правду.

До таких роздумів, а перш за все — до скоординованих дій, усіх нас спонукає величезна кількість скарг, що надходять, у тому числі до Верховної Ради, від пересічних людей, громадян, яким маємо служити. Очевидно, слід затвердити чіткі процесуальні правила, які надавали б громадянам можливість оскаржувати дії суддів, зокрема у випадках, коли приховуються заяви до суду, зводяться розгляд справи чи підготовка судового рішення. Розумію, що це проблема комплексна, але її потрібно вирішувати. Не може бути так, що людина винна вже тому, що вона народилася. Нам необхідно цю хибну практику подолати.

Потребує вирішення і таке особливо складне питання, як неефективність системи виконання судових рішень.

Хотілося б іще відреагувати на позицію Голови Верховного Суду щодо практики і системи, що склалися у підготовці юристів. На моє переконання, це бомба уповільненої дії. А за великим рахунком — деградація і перспектива втрати науково-педагогічних шкіл у цій галузі, які ми мали. Тут потрібно приймати радикальне рішення, передусім з огляду на те, що у нас множаться вузи, які готують юристів на комерційній основі. Повинні забезпечуватися чіткі державні стандарти. Це проблема, на моє переконання, національної безпеки, і вона вимагає, очевидно, спеціального розгляду. Я був працівником системи освіти і знаю, що таке юридичний факультет Київського університету. І знаю, що таке профтехучилище (не буду називати його адресу), яке нарекли університетом і також готують там юристів.

І останнє — щодо Конституційного Суду. Оскільки Верховній Раді належить визначитися щодо чотирьох кандидатів на посади суддів Конституційного Суду, не можу не викласти свою точку зору. Мені здається, що Конституційний Суд стає чи й уже став полем політичної боротьби. На великий жаль, він сам дав підстави для таких тверджень. Можна сказати хоча б про останнє його рішення — стосовно референдуму. Хотілося б спитати: хто буде нести відповідальність, коли в Україні постануть референдуми з територіальних, мовних та інших питань, і хто буде розв'язувати проблеми, що випливатимуть з їхніх результатів? Усім нам потрібно уважніше ставитися до того, за що відповідаємо

сьогодні і будемо відповідати завтра, до того, що буде з Україною.

Переконаний, що Верховною Радою разом з вами буде сформовано ефективну судову систему, яка відповідатиме потребам судового захисту, досягне європейських стандартів і норм.

Делегати з'їзду заслухали звіт Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності суддів, з яким виступив голова Ради, голова Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України **В.В. Кривенко**.

Вельмишановний пане Президенте! Шановні колеги та гості з'їзду!

У з'їзд суддів України доручив Раді суддів України вжити організаційних заходів щодо виконання вимог Закону «Про судоустрій України» та підвищення рівня правосуддя, забезпечення надійного захисту прав й інтересів громадян, юридичних осіб та держави.

З урахуванням поставлених завдань перед Радою суддів України та її президією період між V і VII з'їздами суддів України (грудень 2002 р.—жовтень 2005 р.) характеризувався як час напружених пошуків подальших шляхів розвитку й вирішення проблем удосконалення організаційного та матеріально-технічного забезпечення судів і діяльності суддів, зміцнення організаційної єдності функціонування органів судової влади, незалежності судочинства, соціального захисту суддів і членів їхніх сімей, підвищення ефективності роботи з кадрами.

За цей період Рада суддів України провела 17 пленарних засідань, на яких розглянуто майже двісті питань, що охоплюють найважливіші напрями забезпечення професійної діяльності.

Відразу слід зазначити, що V з'їзд суддів привернув увагу суспільства до проблем судової системи. Остання не має належної матеріально-технічної та фінансової бази, нормативно-методичного забезпечення. Натомість — величезні суми заборгованості за комунальні послуги, із заробітної плати та довічного грошового утримання суддів.

Тому майже кожен крок Ради суддів України із забезпечення нормальної роботи судів та суддів полягав не тільки у невідкладних практичних заходах, але й у загальному для всієї системи нормативно-правовому врегулюванні. Тим самим Рада суддів України одночасно з діяльністю, спрямованою на поліпшення стану справ на пріоритетних напрямках, розпочала роботу з виконання одного з найбільш важливих своїх завдань — за-

безпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади.

З початку 2003 р. за ініціативи Ради суддів України розроблено та 16 червня 2003 р. Кабінетом Міністрів України затверджено Державну програму організаційного забезпечення діяльності судів на 2003—2005 роки, і таким чином вирішенню проблем судів надано державної ваги.

Одночасно Рада суддів України спільно з Державною судовою адміністрацією України розробили ряд нормативно-правових документів. Ці акти стосуються поліпшення фінансового та матеріально-технічного стану судів. Варто назвати деякі з них: Регламент бюджетного процесу Державної судової адміністрації України, Єдині нормативи фінансового забезпечення судів загальної юрисдикції у розрізі місцевих й апеляційних судів (загальних та господарських). І нині формування бюджетного запиту судів здійснюємо відповідно до єдиних нормативів їх фінансового забезпечення з використанням спеціальної комп'ютерної програми, розробленої Державною судовою адміністрацією за дорученням Ради суддів України.

Проте Рада суддів України не обмежувала свою діяльність лише проведенням засідань чи затвердженням документів. Підвищення рівня фінансового забезпечення судової системи було постійною турботою Ради суддів України впродовж усього звітнього періоду з 2003 по 2005 р. Рада систематично ініціювала розгляд цих питань урядом та Міністерством фінансів України. Про необхідність вирішення найбільш актуальної проблеми — поліпшення стану фінансування судів, виплати належної заробітної плати суддям та працівникам апарату судів — доводила до відома Президента України. Вносила конкретні пропозиції щодо виходу із ситуації, що склалася.

Сьогодні Рада суддів України може звітувати перед делегатами з'їзду про те, що за три бюджетні роки збільшено загальний обсяг фінансового забезпечення органів судової влади з 344,8 млн. грн. у 2003 р. (36,9 % від реальної потреби судів) до 937,8 млн. грн. у 2005 р. (53,0 %). А згідно з проектом бюджету на 2006 р. (станом на 25 вересня нинішнього року) загальна сума видатків становить 1 млрд. 277 млн. 300 тис. грн.

Для врегулювання питань оплати праці суддів Кабінет Міністрів України 3 вересня 2005 р. прийняв постанову № 865 «Про оплату праці суддів». Цей документ передбачає значне підвищення розміру заробітної плати суддів України. Рада суддів України відреагувала на незрозуміле, з точки зору закону і здорового глузду, диференціювання

розмірів посадових окладів керівників та суддів місцевих загальних і місцевих господарських судів. Вже підготовлено відповідні пропозиції урядом.

Протягом звітнього періоду (2003—2004 рр.) дещо поліпшено фінансування видатків на безпосереднє здійснення судочинства (придбання конвертів, паперу, канцтоварів, оплату послуг зв'язку та на відрядження тощо).

Уперше за останні роки профінансовано санаторно-курортне лікування суддів: у 2004 р. — 5 млн. 500 тис. грн. та у 2005 р. — 13 млн. грн. На придбання їм житла виділено у 2004 р. — 7 млн. 900 грн., у 2005 р. — 12 млн. 300 тис. грн.

Відповідно до Єдиних нормативів фінансового забезпечення судів загальної юрисдикції, що у 2003 р. погодила Рада суддів України, Державна судова адміністрація України протягом 2003—2005 рр. передала в суди понад 2 тис. персональних комп'ютерів та 2,5 тис. систем фіксування судового засідання на їх базі.

Під постійним контролем Ради суддів України перебували питання інформаційно-технічного забезпечення діяльності суддівського корпусу. Так, було затверджено Програму інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи на 2004—2006 роки. Завдяки цьому впроваджено ряд комп'ютерних програм, що дозволило значно підвищити рівень інформаційного забезпечення судів.

Аналіз стану приміщень судів, проведений наприкінці 2002 — на початку 2003 р., засвідчив, що із 739 місцевих загальних судів лише 88, тобто 12 %, розміщувались у задовільних за площею приміщеннях. Крім того, 53 суди працювали в аварійних приміщеннях.

Зарадити цьому самостійно не було можливості, тому до вирішення проблеми Рада суддів України спільно з Державною судовою адміністрацією, отримавши підтримку керівників держави, залучили місцеві органи державної виконавчої влади. Завдяки спільним цілеспрямованим зусиллям за неповних три роки 238 судів (майже третина від загальної кількості судів загальної юрисдикції) отримали приміщення з належними умовами для здійснення судочинства.

За вказаний період проведено більше 300 поточних та капітальних ремонтів, що дало можливість скоротити кількість приміщень із незадовільним станом з 59 до 29 %. З розряду аварійних вже виведено 45 приміщень судів.

Розпочато новий етап вирішення проблеми щодо забезпечення судів приміщеннями. Необхідно віднайти кошти на

проведення будівельно-ремонтних робіт, оскільки станом на 1 вересня 2005 р. відремонтовано лише п'яту частину виділених приміщень. З цієї метою підготовлено проект відповідної державної програми, розрахованої на п'ять років, концепцію якої Кабінет Міністрів України поки що не схвалив.

Вирішуючи питання забезпечення судів приміщеннями, ми зіткнулися ще й з тим, що у державі досі взагалі не існувало офіційно затверджених критеріїв оцінки, нормативів або стандартів, які б визначали ступінь придатності приміщень для здійснення правосуддя. Тому Рада суддів разом із Державною судовою адміністрацією України розробили та у 2003 р. затвердили Перелік вимог щодо стану приміщень місцевих судів. На їх основі підготовлено та 2005 р. погоджено з Радою суддів України проект відомчих будівельних норм, які слід застосовувати при проектуванні, будівництві й реконструкції будівель місцевих загальних судів. Ці норми можна використовувати вже зараз при реконструкції та перепрофілюванні виділених для судів приміщень.

Під контролем та за допомоги Ради суддів Державна судова адміністрація України розробила правові засади та здійснила необхідні організаційні й кадрові заходи щодо створення та започаткування діяльності у кожному суді служби судових розпорядників. І сьогодні ми маємо Тимчасове положення про службу судових розпорядників та організацію її діяльності, Інструкцію про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодію з правоохоронними органами; прийнято близько 10 відомчих нормативних документів. І нині у судах нараховується 1048 посад судових розпорядників. Проте для повноцінного функціонування цієї служби вживаються заходи щодо збільшення їх кількості.

З метою удосконалення організації роботи суддів відповідно до ст. 126 Закону «Про судоустрій України» Рада суддів визначила нормативи навантаження на суддів місцевих та апеляційних судів (рішення від 13 травня 2005 р. № 30). А щоби впорядкувати роботу апарату судів, ініціювали розробку Тимчасової інструкції з діловодства у місцевому загальному суді. Документ було затверджено відповідно до рішення Ради суддів України від 26 листопада 2004 р. Нині завершується розробка інструкції з діловодства в апеляційному суді та нормативно-правових актів, які визначатимуть роботу з архівами судів.

Здійснюючи постійний контроль за організацією роботи судів загальної

юрисдикції, Рада суддів спільно з Президією Верховного Суду та Державною судовою адміністрацією України протягом 2004—2005 рр. провели комплексне вивчення організації здійснення правосуддя більш ніж у 80 районних та міських судах Донецької, Сумської, Одеської областей та м. Києва. Наслідки засвідчили, що основними причинами недоліків у здійсненні судочинства стали неналежна організація роботи судів та суддів, відсутність дієвого контролю за цими процесами з боку голів судів. Досить зазначити, що кожного року ініціюється в середньому 300 подань про притягнення суддів до відповідальності і серед них — лише п'ять-шість від голів судів.

Ради суддів регіонів теж не стоять осторонь процесів, що відбуваються в судах. Так, лише торік підготовлено й проведено 30 конференцій суддів, 260 засідань рад суддів, на яких обговорювалися питання фінансування судів, зміцнення їх матеріально-технічної бази, забезпечення приміщеннями, контролю за діяльністю територіальних управлінь державної судової адміністрації, організації роботи судів тощо. Активно працюють ради суддів Волинської, Донецької, Житомирської, Одеської, Луганської, Львівської та Харківської областей. У той же час роль регіональних рад суддів у здійсненні контролю за організацією роботи місцевих судів, забезпеченні організаційної єдності їх діяльності, соціального, матеріально-побутового захисту суддів не досить вагома. Тому Рада суддів України ретельно проаналізувала організацію роботи цих рад, після чого у березні нинішнього року розглянула результати узагальнення, прийнявши концептуальне рішення. І нині здійснюється контроль за усуненням недоліків. Результати аналізу за I півріччя 2005 р. засвідчили, що у цих питаннях вже спостерігаються позитивні зрушення.

Потребує вдосконалення й організація роботи зі зверненнями громадян з питань здійснення судочинства, кількість яких щороку зростає. Збільшується питома вага повторних звернень. Лише за 9 місяців нинішнього року до Ради суддів України їх надійшло 4458, з них 1877 — повторних. Про це вже не раз говорилося, але питання не вирішене і досі. Постійне зростання звернень до центральних органів державної, виконавчої та судової влади засвідчує, що громадяни не знаходять вирішення своїх проблем на місцях — у міських та районних судах. На це, зокрема, слід звернути увагу новообраним членам рад суддів України та регіонів.

Здійснення судово-правової реформи усно пов'язуємо з кадровим забезпеченням судової системи. Зважаючи на важливість поставлених завдань весь комплекс кадрових проблем протягом 2003—2005 рр. перебував у полі зору Ради суддів України, яка контролювала цю роботу та спрямовувала її на досягнення конкретних результатів.

Починаючи з 2003 р. Рада суддів України затвердила (схвалила, прийняла) низку єдиних для усієї системи нормативно-правових документів кадрового характеру. Це, зокрема, типовий штатний розпис апарату місцевих судів, типові посадові інструкції для працівників апарату судів, Типовий регламент роботи кваліфікаційних комісій, Типовий договір про проходження практики студентами вищих навчальних закладів у судах та органах державної судової адміністрації, Положення про порядок призначення та виплати щомісячного грошового утримання працюючим суддям та довічного грошового утримання суддям у відставці тощо.

На своїх засіданнях Рада суддів України постійно заслуховувала інформації голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, голови Державної судової адміністрації та ректора Академії суддів України про стан роботи з добору, атестування та підготовки суддів. Голова Ради суддів або за його дорученням один із членів її президії брали участь у кожному засіданні Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, на якому вирішувалися питання, пов'язані з діяльністю судів.

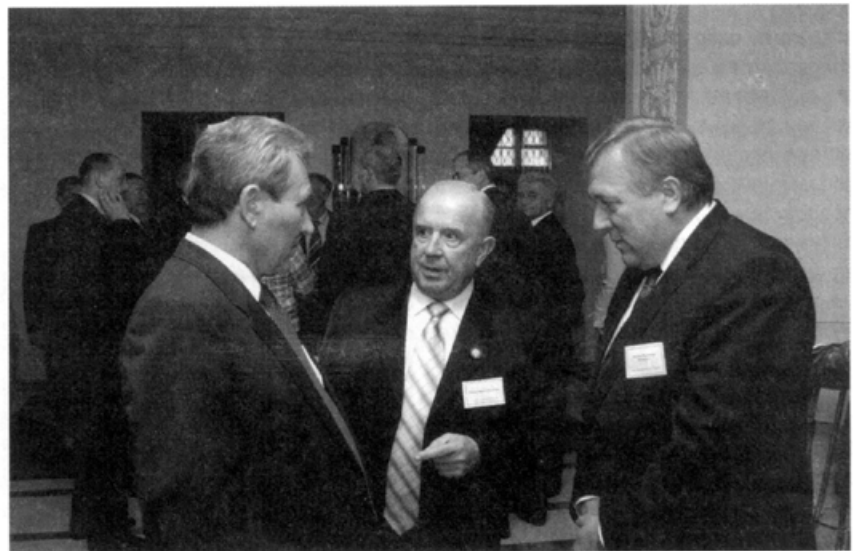
За два з половиною роки Президент України призначив на посади професійних суддів вперше 990 осіб. Верховна Рада України за цей же період обрала безстроково 1593, перевела 867 суддів. Кваліфікаційні комісії суддів атестували

2328 суддів. До дисциплінарної відповідальності притягнуто 250 суддів. Рада суддів України рекомендувала призначити на адміністративні посади та звільнити з цих посад 67 суддів.

Головним суб'єктом підготовки кадрів для судів, а також забезпечення підвищення фахового рівня суддів, на думку членів Ради суддів, має стати Академія суддів України. Рада суддів приділяє їй особливу увагу, супроводжуючи кожен крок становлення цього закладу. Детально опрацьовано низку документів щодо організації навчального процесу, постійно заслуховували інформацію про діяльність Академії, прийнято 10 рішень за результатами розгляду Радою суддів цих питань. Зокрема, схвалено Концепцію національної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації суддів, Концепцію інформаційної політики судів, вжито заходів щодо упорядкування навчання суддів, у т.ч. за кордоном, прийнято за основу розроблені Академією тести для кандидатів на зайняття посади професійного судді. Підготовлено свої пропозиції Верховній Раді України щодо законодавчого підвищення статусу Академії.

Проте, на жаль, у роботі Академії суддів України ще багато недоліків, що викликає стурбованість. Насамперед ідеться про неуккомплектованість її керівного складу — протягом трьох років працює тільки ректор, невиконання впродовж цього часу Указу Президента України від 11 жовтня 2002 р. про забезпечення Академії приміщеннями у м. Києві (це — окрема тема, яка, до речі, теж була предметом розгляду Ради суддів України).

Постійні нарікання громадян на необ'єктивність судочинства, невдоволення суддівського корпусу станом матеріально-технічного забезпечення

судів свідчать, що Рада суддів України зробила далеко не все, аби створити належні умови для здійснення справедливого та неупередженого судочинства.

На жаль, необхідно визнати, що процес судової реформи в Україні поки що характеризується повільністю й непослідовністю. Особливо це проявилось на двох останніх етапах, коли парламент схвалив абсолютно протилежні ідеї. Останні зумовлені відсутністю науково обґрунтованої стратегії перетворень у судовій системі. Концепція судово-правової реформи 1992 р. після прийняття в 1996 р. Конституції України значною мірою втратила значення програмного документа. Основний Закон тільки у найзагальнішому вигляді визначив майбутню систему правосуддя та засади її організації й діяльності. Проте Конституція не передбачила конкретних шляхів реформування судової системи.

Зазначені процеси призвели до загострення невіршених проблем у діяльності судової системи — збільшення кількості справ та строків їх розгляду, хронічного недофінансування та залежності від місцевих органів влади, правової необізнаності більшості населення та неспроможності частини громадян з невеликим достатком захистити свої права, можливості проникнення до суддівського корпусу випадкових осіб та відсутності системи захисту суддів від дисциплінарного переслідування тощо. Наслідком цих негативних тенденцій є постановлення необґрунтованих судових рішень, зростання навантаження на суди апеляційної та касаційної інстанцій, зниження авторитету судової влади та недовіра до неї. Вирішити комплекс цих проблем у рамках чинного права неможливо.

Нам необхідно створити науково обґрунтовану методологічну основу розвитку правосуддя на найближчі роки; визначити напрями вдосконалення законодавства у цій сфері та основні заходи, спрямовані на усунення негативних тенденцій, що зумовлені непослідовністю попередніх етапів судової реформи; забезпечити доступне та справедливе правосуддя, прозору діяльність судів; оптимізувати систему судів загальної юрисдикції; посилити гарантії незалежності суддів та підкорення їх тільки закону; підвищити статус суддів та поліпшити умови їхньої діяльності; гарантувати виконання судових рішень; створити умови для розвитку альтернативних (позасудових) способів вирішення правових спорів. Результатом реалізації цих заходів має стати зрозумілий та ефективний механізм судового захисту

прав людини, високий авторитет судової влади та повага до її незалежності, насамперед з боку законодавчої та виконавчої влад.

Завданням подальшого розвитку правосуддя є реальне забезпечення верховенства права та права кожного на справедливий судовий розгляд незалежним і неупередженим судом. Цей розвиток слід спрямувати на повне забезпечення таких чинників: доступності правосуддя; справедливої судової процедури; професіоналізму, незалежності та неупередженості суддів; прогнозованості й відкритості судових рішень; ефективності судового захисту.

Удосконалення сучасної системи судів загальної юрисдикції повинно проходити з урахуванням необхідності реалізації засад, визначених Конституцією України, вимог ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини щодо забезпечення права на судовий захист та положень нового процесуального законодавства.

Необхідно також створити механізми, які б гарантували незалежність суддів та унеможливили б зовнішній вплив на їх діяльність. Двома з таких чи не найважливіших гарантій незалежності повинні бути порядок добору суддів, а також порядок вирішення питань їхньої кар'єри. Процедура добору й кар'єрного зростання професійних суддів має стати більш відкритою. Потрібно усунути вплив окремих посадових осіб виконавчої та судової влади на проходження шляху від кандидата до судді.

Призначення, обрання суддів, зокрема на вищу посаду, мають відбуватися на конкурсних засадах. Кваліфікаційний іспит доцільно проводити у формі багатетапного тестування, що дозволить істотно підвищити об'єктивність оцінювання знань кандидатів. Відомості про наявність вакантних посад, час та місце проведення конкурсу мають бути відкритими.

Для суддів, призначених на посаду вперше, необхідно передбачити регулярне навчання в Академії суддів України з обов'язковим складанням кваліфікаційного іспиту перед обранням безстроково, а в разі нескладення цього іспиту — можливість звільнення судді через професійну непридатність.

Підвищення рівня матеріального та соціального забезпечення підніме престиж посади судді, створить додаткові гарантії незалежності та неупередженості при вирішенні судових справ.

Потрібно також удосконалити систему дисциплінарної відповідальності суддів. Дисциплінарні повноваження мають бути виключені з компетенції кваліфікаційних комісій суддів, оскільки

питання суддівської дисципліни прямо не пов'язані з кваліфікацією судді.

Труднощів у притягненні судді до відповідальності за дисциплінарну провину додає те, що кваліфікаційні комісії діють не на постійній основі, а терміни для притягнення до дисциплінарної відповідальності обмежені. Тому в системі органів судової влади доцільно створити постійно діючу дисциплінарну інспекцію.

Потребує вдосконалення також дисциплінарна процедура. Особа, яка вважає себе потерпілою від недостойної поведінки судді, а також суддя, щодо якого здійснюється дисциплінарне провадження, повинні мати право бути вислуханими. Члени дисциплінарного органу, які перевіряли повідомлення, не можуть брати участь у прийнятті рішення у справі. За наслідками її розгляду щодо порушників дисципліни необхідно вживати відповідних заходів — аж до ініціювання звільнення судді з посади через порушення ним присяги. Зазначимо, що кожен з учасників розгляду має право на оскарження прийнятого рішення. Такі заходи зупинять суддівське свавілля, забезпечать відповідальне ставлення суддів до своїх обов'язків та усвідомлення ними свого високого статусу.

Окремо хочу зупинитися на місці Державної судової адміністрації України в системі органів державної влади. На нашу думку, зазначений орган необхідно перевести із системи виконавчої влади до системи судової влади. При цьому голова Державної судової адміністрації має зберегти статус державного службовця, який відповідає би статусу віце-прем'єр-міністра України.

Державну виконавчу службу слід підпорядкувати Державній судовій адміністрації, оскільки незрозуміло, чому таку стадію судового процесу, як виконання судового рішення, в нашій країні здійснюють органи виконавчої влади.

Суддів на всі адміністративні посади має призначати Голова Верховного Суду за поданням Ради суддів України. Кандидатури на посади голів судів та їхніх заступників необхідно обговорювати перед призначенням на зборах суддів відповідного суду.

Останнім часом відповідно до нових процесуальних законів голів судів обґрунтовано позбавили процесуальних повноважень. Разом із цим законодавець не наділив їх управлінськими функціями. Тому для забезпечення належної організації роботи судів головам останніх слід надати необхідні повноваження.

Новоствореним органам суддівського самоврядування потрібно спрямувати свою роботу на зміну організації

роботи судді, вирішити питання про надання певних процесуальних повноважень апарату суду, звільнивши суддю від не властивої йому технічної роботи. Під час судових процесів необхідно активніше використовувати комп'ютерні технології.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що завдання, поставлені перед Радою суддів V з'їздом суддів України, виконано. Попереду — нові рубежі.

Про роботу кваліфікаційних комісій суддів поінформував голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України **В.В. Земляной**.

Шановні делегати та гості VII з'їзду суддів України!

Нині в державі функціонують 13 кваліфікаційних комісій: Вища кваліфікаційна комісія суддів України, 10 кваліфікаційних комісій суддів загальних судів, кваліфікаційна комісія суддів військових судів, кваліфікаційна комісія суддів господарських судів. Крім того, у зв'язку зі створенням адміністративних судів формується кваліфікаційна комісія суддів цих спеціалізованих судів.

На V з'їзді суддів України у грудні 2002 р. до складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів були обрані судді Верховного Суду України І.П. Домбровський, В.В. Земляной, Ю.М. Кармазін, М.Г. Пінчук, В.Ф. Пивовар, суддя Апеляційного суду Донецької області І.І. Корчистий, суддя Вищого господарського суду України С.О. Плахотнюк. Верховна Рада України призначила суддю у відставці Г.І. Зубця, а також А.П. Зайця (на той час — перший заступник міністра юстиції України); Президент України — М.А. Островську та В.М. Цвігуна (а пізніше, у зв'язку з вибуттям останнього, — О.В. Коваленка, який практично участі в роботі комісії не брав); міністр юстиції України — заступника міністра юстиції О.М. Пасенюка (після його призначення Головою Вищого адміністративного суду України — заступника міністра юстиції І.І. Ємельянову). У роботі Комісії також бере участь Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Н.І. Карпачова. Таким чином, Вища кваліфікаційна комісія суддів була сформована відповідно до вимог ч. 2 ст. 75 Закону «Про судоустрій України».

Протягом звітнього періоду (між V та VII з'їздами суддів) кваліфікаційні комісії суддів загальних судів провели 281 засідання і розглянули 2349 атестаційних матеріалів, за якими атестовано 1485 кандидатів на призначення на посаду судді вперше та присвоєно

кваліфікаційні класи 1879 суддям. Ці кваліфікаційні комісії порушили 624 дисциплінарні провадження, за якими до дисциплінарної відповідальності притягнуто 250 суддів: оголошено догану — 187, понижено кваліфікаційний клас — 22, направлено до Вищої ради юстиції рекомендації щодо внесення подань про звільнення з посади — щодо 41 судді.

Кваліфікаційну комісію суддів господарських судів було створено у жовтні 2002 р. За звітний період відбулося 22 її засідання, на яких: проведено кваліфікаційну атестацію (із прийняттям іспиту) 220 кандидатів на посаду судді та дано рекомендації щодо можливості призначення їх на цю посаду вперше; надано висновки щодо можливості призначення 65 суддів до апеляційних судів; проведено кваліфікаційну атестацію 558 суддів із присвоєнням їм чергових кваліфікаційних класів; розглянуто понад тисячу звернень і подань про проведення перевірок та порушення дисциплінарних проваджень щодо окремих суддів і за наслідками розгляду щодо 45 суддів порушено такі провадження, а щодо чотирьох застосовано дисциплінарні стягнення у виді догани.

На семи засіданнях кваліфікаційної комісії суддів військових судів розглянуто 107 матеріалів. Рекомендовано 16 кандидатів на посаду судді вперше, проведено кваліфікаційну атестацію 91 судді, порушено два дисциплінарні провадження.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України за звітний період провела 21 засідання з питань добору кадрів, на яких 1016 суддів рекомендовано до обрання на посади суддів Верховного Суду України, Вищого адміністративного та Вищого господарського судів України, загальних апеляційних і місцевих судів. Розглянуто також 25 дисциплінарних справ і 21 скаргу на рішення кваліфікаційних комісій суддів загальних судів. Крім того, до Вищої кваліфікаційної комісії суддів надійшло понад тисячу скарг громадян на дії суддів. Усі ці скарги розглянуто в межах передбачених Законом «Про звернення громадян» строків із прийняттям відповідних рішень. Зазначена комісія спрямовувала роботу кваліфікаційних комісій суддів на точне й неухильне дотримання вимог закону щодо рекомендування на посади суддів кандидатів, які за професійними та моральними якостями здатні здійснювати правосуддя.

Як видно з аналізу роботи кваліфікаційних комісій, усі вони, працюючи на громадських засадах, з поставленими завданнями загалом успішно впра-

лись. Із задоволенням відзначаю, що у звітний період вдалося створити секретаріат Вищої кваліфікаційної комісії суддів, який узяв на себе вирішення безлічі питань із підготовки її засідань.

Хочу привернути увагу делегатів з'їзду й до проблем, які існують у діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

Зокрема, чинний порядок добору суддів є неефективним і може бути виправданий тільки тим, що вимагає мінімальних фінансових затрат. Розглядаючи питання щодо можливості надання рекомендації про обрання суддів безстроково, Комісія виявила чимало недоліків у доборі кадрів, зокрема поверховий підхід до аналізу й оцінки роботи суддів при рекомендуванні їх до обрання як уперше, так і безстроково. Законодавець надав уперше призначеному судді п'ятирічний випробувальний термін для того, щоб він опанував суддівську професію, оволодів навичками застосування набутих знань і норм законодавства, необхідними для належного здійснення правосуддя. Проте, як свідчить практика, до обрання на посаду судді безстроково нерідко рекомендують осіб, якість роботи яких у сфері судочинства викликає сумнів через скасування багатьох постановлених ними рішень у кримінальних, цивільних чи господарських справах.

Головною причиною такого становища є відсутність належних підготовки й навчання претендентів на посаду судді. При Державній судовій адміністрації України з 2002 р. функціонує Академія суддів, на яку відповідно до ст. 129 Закону «Про судоустрій України» покладено обов'язок здійснювати підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації суддів. Завданням Академії є, зокрема, підготовка кадрів на посади суддів із числа осіб, які мають вищу юридичну освіту і відповідають установленим законом вимогам щодо кандидатів на ці посади. Проте цей заклад поки що займається лише питаннями підвищення кваліфікації суддів.

Нині в державі діють 789 судів, у яких за штатом має працювати 7951 суддя. Фактично станом на 10 жовтня 2005 р. працювали 6525 суддів, вакантними були 1426 посад (18 %). Ці посади мають зайняти гідні кандидати. Підготовку й виховання майбутніх кадрів треба починати вже зараз.

Очевидно, необхідно припинити розгляд матеріалів щодо призначення на посаду судді вперше згідно з чинним порядком і встановити як одну з вимог щодо кандидатів на цю посаду обов'язкове проходження навчання в Академії суддів або в її філіях. Таке навчання має включати принципово но-

вий, прозорий конкурсний відбір шляхом проведення Академією попереднього тестування, навчання протягом одного-двох років і складання іспиту в присутності кваліфікаційної комісії, яка остаточно визначатиме придатність кандидата до роботи в суді. Але й після призначення на посаду вперше суддя протягом п'яти років повинен проходити відповідні навчання в Академії та стажування, і тільки в разі належного здійснення судочинства, після всебічної перевірки його роботи він може бути рекомендований Вищою кваліфікаційною комісією до обрання на посаду судді безстроково. За цих умов не буде підстав для нарікань на передчасне прийняття закону про обрання судді безстроково. Аналогічне навчання або перепідготовку необхідно запровадити і для суддів, які переходять в інший — апеляційний чи спеціалізований — суд.

Створення ефективної національної системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації суддів дасть можливість відбирати на конкурсних засадах високоморальних, високопрофесійних кандидатів, зведе до мінімуму ризик потрапляння до суддівського корпусу випадкових осіб і кількість ганебних фактів притягнення суддів до дисциплінарної та кримінальної відповідальності.

Верховною Радою України вже зареєстровано законопроект про внесення змін до Закону «Про судоустрій України», згідно з яким претендент на посаду судді мусить обов'язково пройти підготовку в системі Академії суддів. Втім, остання має запрацювати на повну потужність уже зараз, не чекаючи на запровадження таких змін. Завдяки цьому буде значно зменшено навантаження кваліфікаційних комісій з екзамнування кандидатів на посаду судді вперше. Відповідна кваліфікаційна комісія лише братиме участь у тестуванні кандидата

на посаду судді при вступі до Академії і прийманні в нього кваліфікаційного іспиту після завершення навчання. Завдяки цьому кваліфікаційні комісії приділятимуть більше уваги питанням атестації суддів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

Відповідно до ч. 1 ст. 101 Закону «Про судоустрій України» суддя місцевого суду може оскаржити рішення кваліфікаційної комісії суддів про притягнення його до дисциплінарної відповідальності до Вищої ради юстиції, а не до Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Порядок оскарження рішення кваліфікаційної комісії суддів про відмову в порушенні дисциплінарної справи особою, яка ініціювала питання про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, взагалі не регламентований у чинному законодавстві. Це означає, що Вища кваліфікаційна комісія суддів не може розглядати ні скаргу суб'єкта ініціювання дисциплінарного провадження про відмову в порушенні дисциплінарної справи, ні скаргу судді про притягнення його до дисциплінарної відповідальності. Тому, на нашу думку, доцільно внести зміни до ст. 101 Закону «Про судоустрій України», надавши право оскаржувати рішення кваліфікаційних комісій суддів у дисциплінарній справі не тільки судді, а й особі, яка ініціювала дисциплінарне провадження.

Упродовж 2004 р. на адресу Ради суддів України та Вищої кваліфікаційної комісії суддів надійшло понад 8 тис. звернень громадян (до останньої — понад тисячу) щодо фактів тяганини під час розгляду справ, порушення суддями норм матеріального та процесуального права, судової етики тощо. Для того, щоб перевірити таку кількість звернень, необхідно виконувати цю роботу на постійній основі. Питання про створення спеціального органу, який би цим

займався, порушувалось уже давно. Зокрема, Вища рада юстиції вносила пропозиції про створення в її складі юридичної інспекції.

З метою підвищення ефективності здійснення правосуддя, вдосконалення розгляду скарг, звернень та пропозицій щодо діяльності загальних судів і на виконання рішення Ради суддів України від 17 березня 2005 р. № 10 «Про стан організації роботи рад суддів та розгляд звернень громадян» голови цієї Ради, Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Державної судової адміністрації у спільному листі запропонували головам загальних апеляційних судів разом із відповідними радами суддів визначити з числа досвідчених та авторитетних суддів судових інспекторів у рекомендованих пропорціях. Проте ця пропозиція не знайшла підтримки з боку голів апеляційних судів. На їхню думку, покладення на суддю додатково обов'язків інспектора суперечить Конституції України та чинному законодавству, оскільки в них не передбачено, що суддя може вчиняти інспекційні дії. До того ж бажаних це робити серед суддів не виявилось. Але зазначене питання не знімається з порядку денного і може бути вирішене шляхом покладення таких функцій на спеціально підготовлених фахівців або суддів у відставці.

Наступна проблема полягає в тому, що створення кваліфікаційних комісій суддів у центрах апеляційних округів себе не виправдало і доцільно повернутися до системи, яка існувала раніше, коли такі комісії були в кожній області. Це дасть змогу кваліфікаційним комісіям більш оперативно розглядати питання, пов'язані з їх діяльністю, адже всі члени тієї чи іншої з них перебуватимуть в одному обласному центрі. Дуже добре, що і Президент України підтримав таку пропозицію.

Однією з умов ефективної роботи кваліфікаційних комісій є надання їх головам можливості достатньою мірою займатися її організацією. Адже у період між засіданнями комісії голова продовжує працювати з прийнятими нею рішеннями, розглядає скарги, листується з посадовими особами, вирішує численні питання, пов'язані з підготовкою наступних засідань. Враховуючи те, що голови кваліфікаційних комісій не звільнені від розгляду справ, необхідно зменшити їхнє професійне навантаження, щоб надати їм реальну можливість приділяти більше часу організації роботи комісій.

Відповідно до ст. 86 Закону «Про судоустрій України» організаційне за-

безпечення діяльності кваліфікаційних комісій суддів та їх фінансування покладено на державну судову адміністрацію. Проте це забезпечення перебуває на дуже низькому рівні. Коли на семінарі голів кваліфікаційних комісій та голів рад суддів, який провела Рада суддів України у вересні 2005 р., голова однієї з комісій запитав: «Скільки копійок (не карбованців) перерахувала Державна судова адміністрація на забезпечення кваліфікаційних комісій?», — представник цього органу тільки розвів руками. Тому Державній судовій адміністрації необхідно перейнятися проблемами кваліфікаційних комісій і належним чином їх вирішувати.

Новий склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів неодмінно зіткнеться з означеними вище проблемами, і дуже хотілось би, щоб у період його роботи вони були успішно вирішені за допомогою внесення змін до законодавства та достатнього організаційно-матеріального і технічного забезпечення кваліфікаційних комісій суддів. Тож хочу побажати новообраним членам Комісії плідної роботи й успіхів у вирішенні поставлених перед нею завдань. Висловлюю щиру вдячність членам нинішнього її складу за активну участь у роботі цього органу, а також колективу секретаріату Комісії за технічне забезпечення її діяльності.

Стан здійснення судочинства господарськими судами охарактеризував у своїй доповіді Голова Вищого господарського суду України **Д.М. Притика**.

Шановні делегати з'їзду!

Шановний пане Президенте України!

Шановний пане Голово Верховної Ради України!

Хочу насамперед відзначити ті позитивні зрушення, які відбулися в судовій владі завдяки зусиллям Верховного Суду та Ради суддів України. У результаті виваженої, відповідальної політики цих інституцій сформувалася чітка тенденція до посилення впливу судової влади на всі процеси, які відбуваються в державі. Значимою є, зокрема, організаційна та методологічна роль Верховного Суду України у підвищенні авторитету суду, зміцненні його незалежності. Особливо слід відзначити зміст вересневого листа Голови Верховного Суду, який спрямований на посилення незалежності та неупередженості суддів при розгляді справ. Цей лист доведено до відома всіх суддів господарських судів, і вони вживають заходів щодо реалізації викладених у ньому рекомендацій, в яких йдеться про запровадження нового порядку розподілу судових справ, органі-

зацію прийому громадян, забезпечення якості правосуддя. Господарські суди схвально оцінюють зусилля Верховного Суду та Ради суддів України, спрямовані на поліпшення матеріального і фінансового забезпечення судів, зокрема на збільшення розміру заробітної плати суддів як гарантії їх незалежності та неупередженості при розгляді справ і належне соціальне забезпечення, у тому числі суддів у відставці.

Але я повністю поділяю стурбованість Голови Верховного Суду України тим незадовільним станом речей, що має місце в судовій владі, яка, як нелюбима падчерка, муляє очі своїми проблемами. Як і загалом, господарські суди недофінансовуються. Із 27 місцевих господарських судів лише три мають приміщення, які відповідають вимогам щодо здійснення правосуддя. Більшість господарських судів не має достатньої кількості залів судових засідань. Через відсутність необхідної площі процеси з відкритих перетворюються на закриті, оскільки доступ на них вимушено обмежується. Несвоєчасне виділення передбачених державним бюджетом коштів на капітальне будівництво призвело до того, що фактично зупинилась реконструкція приміщень Харківського і, якоюсь мірою, Донецького апеляційних господарських судів. Критичне становище склалось із розміщенням Господарського суду Дніпропетровської області. А про умови, в яких розміщені Господарський суд м. Києва та Київський апеляційний господарський суд вже годі й говорити. Тому ми підтримуємо пропозицію про передачу судам м. Києва приміщення по вул. Луначарського.

Такий стан справ не дозволяє судам здійснювати правосуддя на рівні, що відповідав би сучасним вимогам, у тому числі використовувати новітні схеми діловодства і запроваджувати сучасні інноваційні технології, які могли б застосовуватись у судочинстві, що істотно впливає на терміни та якість розгляду справ. Не всі судді і працівники апаратів судів мають оперативний доступ до бази законодавства та судової практики. Ми розуміємо, що держава перебуває на шляху становлення, вона небагата, але не завжди справедлива. Це ми бачимо в її ставленні до судової влади. Держава і суспільство повинні повернутися обличчям до суддів, ми дуже на це сподіваємось. Як і кожен присутній у залі, я вірю словам Президента України про збільшення фонду заробітної плати для суддівського корпусу, про перспективні програми забезпечення судів приміщеннями і типовими

будинками тощо. Я вірю цьому, тому що в мене склалося враження, що Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів нарешті зрозуміють, що реформування судової системи — це база реформування суспільства.

Ми всі відчули, яким значимим для суспільства та держави став 2005 р. Він є роком великої напруженої роботи з перебудови суспільно-економічного та правового життя України. Це зумовлює особливу роль судів у забезпеченні захисту прав та свобод людини і громадянина, в утвердженні принципу верховенства права, розвитку й зміцненні України як демократичної правової держави. Свій внесок у ці процеси постійно роблять усі суди України, і господарські зокрема. Здійснюючи правосуддя, господарські суди безпосередньо сприяють позитивним економічним перетворенням у державі, формуванню конкурентного середовища для суб'єктів господарювання всіх форм власності. Можна з упевненістю констатувати, що діяльність зазначених судів стала важливим інституційним засобом реалізації державної економічної політики, оскільки, постановляючи рішення в господарських справах, вони здійснюють оцінку законності конкретних дій суб'єктів господарювання і спрямовують їх у правове поле, сприяють наповненню державного бюджету.

Аналіз судової практики свідчить про зростання кількості звернень до господарських судів. Так, протягом дев'яти місяців цього року до них надійшло понад 200 тис. звернень, що на 10 % більше, ніж у відповідному періоді 2004 р. За ними розглянуто понад 158 тис. справ. До апеляційних господарських судів надійшло 34 тис. справ, з яких розглянуто понад 26 тис. (на 10 тис. більше, ніж у відповідному періоді 2004 р.) Важливим показником діяльності господарських судів є якість здійснення правосуддя, яка оцінюється, насамперед, за кількістю скасованих та змінених судових рішень. Переважна більшість, як уже зазначив у своїй доповіді Голова Верховного Суду, а саме 95,8 % рішень судів першої інстанції відповідають вимогам чинного законодавства та набирають законної сили. Скасовується лише 4,2 % рішень.

Найвищих показників належного розгляду справ досягнуто в місцевих господарських судах Хмельницької та Закарпатської областей, де кількість змінених і скасованих рішень склала відповідно 1,7 та 2,3 %. Найбільше скасовано рішень, ухвалених місцевими

ми господарськими судами м. Києва і Харківської області — приблизно 6%. У майже 20 тис. справ, розглянутих Вищим господарським судом України у касаційному порядку, змінено та скасовано понад 5 тис. рішень апеляційних і місцевих судів. Протягом цього ж періоду до Верховного Суду України надійшли 6694 касаційні скарги. За результатами перегляду ним справ змінено та скасовано 195 постанов Вищого господарського суду України. На жаль, в абсолютних цифрах це більше, ніж у минулому році. І взагалі кількість скасованих рішень зросла. Мотивацію ми вже чули з доповіді: це і складність законодавства, і, звичайно, великою мірою незрілість судового корпусу.

Що ж до навантаження в господарських судах, то суддя місцевого суду в середньому розглядає 47 справ на місяць, кожна судова колегія апеляційного суду — 45, а суддя Вищого господарського суду — приблизно 50 справ.

Протягом останніх років господарські суди послідовно впроваджують принцип відкритості правосуддя, який передбачає широкий доступ юридичної громадськості до судових рішень судів усіх рівнів. У зв'язку з цим у господарських судах України вже вжито заходи щодо розміщення судових рішень в інформаційно-пошукових системах «Законодавство», «Ліга» та на веб-сайті Вищого господарського суду. Так, зараз в Інтернеті можна знайти всі судові рішення Вищого господарського суду у справах зі спорів, пов'язаних із захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності. Звичайно, там розміщені й постанови Верховного Суду України, пов'язані з цією категорією спорів. Зазначені судові рішення стали загальнодоступними з огляду на прагнення України вступити до СОТ та її зобов'язання забезпечити надійний захист прав у відповідній сфері. У справах інших категорій розміщено понад 11 тис. судових рішень.

Ми почали створювати та наповнювати власну базу судових рішень, практики господарського судочинства з використанням можливих технологій, що дасть змогу використовувати в роботі з програмою зручний знайомий інтерфейс, а також встановлювати зв'язки судових документів з нормативними документами бази даних «Законодавство». Таким чином, буде відкрито доступ до судових рішень господарських судів, що сприятиме однаковому застосуванню ними законів та забезпечуватиме належну гласність і прозорість судової діяльності.

З метою підвищення якості роботи судів президія Вищого господарського суду України дає роз'яснення щодо застосування ними актів законодавства.

Особливо хочу наголосити, що нами затверджено Заходи щодо вдосконалення роботи та підвищення ефективності діяльності апеляційних господарських судів України (створення модельних господарських судів), розраховані на 2005—2010 рр. Зазначений комплекс короткострокових і довгострокових заходів спрямований на поліпшення нормативно-правового забезпечення діяльності апеляційних господарських судів та надання їм методичної допомоги; вдосконалення організаційного й кадрового забезпечення цих судів; їх належне інформаційне, матеріально-технічне і фінансове забезпечення; вивчення практики Європейського суду та ін. До здійснення заходів крім суддів і працівників апарату Вищого господарського суду України залучаються голови апеляційних господарських судів та, за погодженням із Державною судовою адміністрацією, Академія суддів України. На базі модельних судів передбачається провадити навчання суддів місцевих господарських судів.

На якість правосуддя впливає багато чинників, серед яких найголовнішим є належне законодавче та кадрове забезпечення судів. Кожен із суддів на власному досвіді пересвідчився в недосконалості чинного законодавства, яка є причиною неоднозначного тлумачення й застосування норм права як суб'єктами господарювання, так і державними органами, що підвищує ризик підприємництва та певною мірою сприяє криміналізації економіки. Від цього істотно потерпає і практика застосування законодавчих актів господарськими судами, які перебувають на вістрі відповідних процесів та перед якими через недосконалість правового регулювання господарських відносин постають надзвичайно складні питання при розгляді справ за участю суб'єктів підприємницької діяльності.

Потребує загального врегулювання проблема існування численних випадків нормативної неузгодженості в законодавстві України, що в першу чергу стосується колізій між нормами законів та суперечностей у приписах одного й того ж закону. Певною мірою такий стан справ спричинено практикою законотворчої роботи на стадії прийняття законодавчих актів. Це стосується, зокрема, законів, які є результатом так званого політичного компромісу. За подібних обставин є небезпека прийняття норм, які не відповідають загальним інтересам. Як правило, такі нормативно-правові акти готуються без участі суддів.

Дуже актуальною на цей час є проблема розмежування компетенції між адміністративними та господарськими судами, яка виникла у зв'язку з набранням чинності з 1 вересня 2005 р. Кодексом адміністративного судочинства. Як це часто-густо трапляється у нас, ухвалення Кодексу, який виношувався так довго, створило величезну кількість проблем, пов'язаних із правозастосовною практикою. Набрання ним чинності додало плутанини і без того неструнку систему судочинства. Одна з найбільших проблем — розмежування підсудності між судами — зумовлена тим, що критерієм віднесення справ до юрисдикції адміністративних судів законодавцем обрано поділ норм права на публічні і приватні. При цьому ні в Кодексі, ні в науці не визначено однозначно поняття «публічно-правовий спір» та «владні управлінські функції». Чи можна без такого законодавчого визначення чітко розмежувати юрисдикцію між цими судами? Є безліч прикладів, коли норми публічного права діють у сфері приватно-правових відносин і навпаки. На мій погляд, не можна допустити, щоб заради ризикованого експерименту та сумнівної чистоти правової теорії була зруйнована практика розгляду судами спорів певних категорій, яка складалася роками. На сьогодні тільки в системі господарських судів перебуває декілька тисяч таких справ, у яких заявлено вимоги на суму понад 12 млрд. грн., переважна більшість їх стосується спорів про визнання недійсними податкових актів.

Я переконаний, що спільними зусиллями суддів Вищого господарського і Вищого адміністративного судів та за участю Верховного Суду ми досягнемо повного порозуміння в застосуванні Кодексу. Проте не виключено, що доведеться й вносити в нього певні зміни.

Вищий господарський суд України неодноразово звертав увагу також на існування проблеми розмежування підвідомчості судам загальної юрисдикції справ за спорами, які виникають у процесі приватизації, і на поширену практику використання позовів фізичних осіб у корпоративних конфліктах та негативний вплив таких позовів на приватизаційні процеси і судовий захист прав власності. У своєму виступі Президент України теж навів приклади у справах цієї категорії. На нашу думку, необхідно віднести справи за такими спорами до виключної юрисдикції господарських судів, за винятком справ про приватизацію державного житлового фонду.

Упродовж останніх років на різних рівнях ведеться багато розмов про необхідність реформування судової

системи в Україні. У березні цього року навіть були проведені парламентські слухання з цього питання, за результатами яких так і не прийнято жодного документа.

Ясна річ, відсутність узгодженого стратегічного напрямку подальшого реформування судової системи негативно впливає на стан правосуддя в державі та авторитет судової влади. Про це багато сказали і Голова Верховного Суду, і Президент України. Ви чули, як швидко зростають навантаження на суддів, кількість справ у загальних судах, взагалі в судовій системі, у тому числі в господарських судах. І на цьому фоні я досі не можу зрозуміти, як виникла ідея ліквідації п'яти чи шести апеляційних господарських судів. Мабуть, у зв'язку з тим, що розглядаються якісь локальні проблеми, але не стратегічні напрями розвитку судової системи. Тому ми ще раз наголошуємо, що сильна судова влада потрібна не для суддів, а для 48 млн. громадян України.

Хочу привернути вашу увагу й до окремих змін, які зараз ініціюються, в тому числі до Закону «Про судоустрій України». Не буду на них зупинятися, тому що це є наслідком локального підходу, «латання» законів і робиться тільки через відсутність концепції розвитку судової системи. Тому, як і всі присутні в залі, я підтримую Президента і Голову Верховного Суду в тому, що ми маємо внести певні пропозиції щодо нашого з вами подальшого життя.

Фундаментальне оновлення законодавства, підвищення ролі та значення судового захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарських правовідносин зумовлює актуальність добору кадрів для судової системи, організації її належного фінансування. Ця робота провадиться незадовільно і потребує кардинального вдосконалення. Я абсолютно згоден з усіма тезами доповіді В.Т. Маляренка про те, що суспільство ставить все більш високі вимоги щодо формування суддівського корпусу. Їх задоволення значною мірою залежить від критеріїв оцінки професійних та моральних якостей кандидата на посаду судді. Тому вкрай необхідною є розробка всебічно обґрунтованої прозорої системи забезпечення органів судової влади високопрофесійними правниками. З урахуванням нових соціальних реалій, щоби правосуддя відповідало сьогоденнішим потребам розвитку суспільства, мають зазнати докорінних змін підготовка та добір суддівських кадрів, порядок їх призначення на посади. На базі Академії суддів України можна створити такий інститут, який займався б зазначеними проблемами.

Реалізація всіх цих пропозицій, на моє переконання, наблизить нас до того часу, коли українське суспільство зможе отримати довгоочікувану високопрофесійну, високоморальну та відповідальну судову владу, в якій жоден керівник суду чи його заступник, у тому числі й вищих судових органів, не дозволить собі впливати на суддю, зобов'язуючи його прийняти те чи інше рішення, а оцінка таких дій посадової особи органами суддівського самоврядування буде беззаперечною.

Не тільки назріла, а й перезріла проблема визначення науково обґрунтованого навантаження на суддю в судах загальної юрисдикції. Жоден науковий заклад не опікується відповідними питаннями. З урахуванням необхідності оновлення законодавства про судову владу, підвищення рівня правосуддя в державі та авторитету судових органів, зростання довіри до них громадян, вирішення питань судочинства на науковій основі нагальною є потреба в заснуванні науково-дослідного інституту судоустрою та судочинства. Основними його завданнями ми бачимо реалізацію пріоритетних напрямів і шляхів підвищення ефективності правосуддя в державі з орієнтиром на стандарти Ради Європи та передовий досвід побудови й організації діяльності судових систем в інших країнах. Це необхідно було б якраз для підготовки концепції розвитку судової системи України. Безперечно, що до такої роботи мають бути залучені судді.

Ми сподіваємось на розуміння всіма органами державної влади проблем суддів і судочинства, в тому числі тих, які стосуються діяльності господарських судів. У свою чергу, судді мають належним чином усвідомлювати свою місію, яка полягає в надійному захисті на засадах верховенства права, гарантованого Конституцією і законами України, прав та свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства й держави, і з гордістю носити звання судді.

Про стан готовності адміністративних судів України до здійснення правосуддя доповів Голова Вищого адміністративного суду України **О.М. Пасенюк**.

Шановний пане Голово Верховної Ради України!

Шановний пане Голово Верховного Суду України!

Шановні судді, Ваша Честь!

Шановні делегати з'їзду та запрошені!

Сьогодні вперше на черговому з'їзді суддів України як його делегати присут-

ні судді Вищого адміністративного суду України, від імені яких я маю честь привітати вас, учасників такого високоповажного зібрання.

Створення в Україні ще одного виду спеціалізованих судів на чолі з Вищим адміністративним судом є безумовним визнанням державою особливої важливості та актуальності правовідносин у сфері управлінської діяльності. Завдяки цьому правову систему України наближено до європейських стандартів, створено сучасний механізм захисту прав і свобод громадян у публічно-правових відносинах. Багаторічний досвід багатьох країн світу доводить, що адміністративні суди є доступним і ефективним інструментом такого захисту, а сам факт їх створення свідчить про становлення демократичних принципів побудови правового суспільства в Україні. Більшість присутніх у залі були свідками того, як, долаючи фанатичний опір противників демократичних перетворень у незалежній Україні, консерватизм чиновників усіх рівнів, ідея запровадження адміністративної юстиції крок за кроком поступово втілювалась у життя. Але для цього потрібно було пройти шлях тривалістю понад 12 років — від затвердження Концепції судово-правової реформи 1992 р. до початку роботи Вищого адміністративного суду.

На жаль, крім виконання основної функції — суду касаційної інстанції — на цей судовий орган у даний час покладено розв'язання цілого комплексу проблем, які стоять на заваді формування всієї системи адміністративних судів. Основними завданнями адміністративної юстиції в Україні є (і це визначає нашу позицію):

по-перше, запровадження зрозумілого та ефективного судового захисту прав людини від порушень з боку публічної адміністрації, тобто органів державної влади, органів місцевого самоврядування, реальне забезпечення верховенства права і права кожного на справедливий судовий розгляд;

по-друге, збільшення довіри до суду і доступність правосуддя у конфліктах із владними структурами та їх посадовими особами, що потребує більшого професіоналізму, досвідченості, неабиякого обсягу знань та практичних навиків суддів;

по-третє, забезпечення відкритості адміністративних судів і прогнозованості їхніх рішень;

по-четверте, розгляд справ касаційною інстанцією в розумний строк (для цього передбачено передачу функції касаційного розгляду справ адміністра-

тивної юрисдикції від Верховного Суду України до Вищого адміністративного суду);

по-п'яте, зменшення навантаження на загальні місцеві й апеляційні суди та систему господарських судів.

Створення адміністративних судів є запорукою більш контрольованого, продуманого прийняття органами державної влади рішень у межах своїх повноважень. Хочу підкреслити, що судовий контроль за діяльністю виконавчої влади, налагодження на всіх рівнях ефективного механізму розгляду адміністративним судом конфліктів між органами державного управління і громадянами стане запорукою ліквідації страшної хвороби — корупції у владних структурах.

Причини зволікання з формуванням системи адміністративних судів в Україні лежать далеко за межами суто економічної площини і деякою мірою пов'язані з інтересами представників олігархічних кланів часів старої влади, які протягом багатьох років гальмували процес створення адміністративних судів. Після набрання чинності Законом «Про судоустрій України», яким передбачено створення Вищого адміністративного суду України, не було зроблено жодного кроку, аби він почав діяти. Протягом 12 місяців після обрання перших суддів не призначався Голова суду, кандидатура якого завчасно була визначена Головою Верховного Суду України та погоджена з Радою суддів України. Це призвело до того, що кошти, виділені на потреби Вищого адміністративного суду в 2003—2004 рр., залишились невикористаними і суд не розпочав свою діяльність у належний час. Упереджене ставлення до цього питання з боку колишньої влади унеможливило формування всієї системи адміністративних судів у строк, передбачений Законом «Про судоустрій України».

Динаміка судово-правової реформи в Україні нагадує всім відому з радянських часів формулу: крок уперед, два кроки назад. Декілька реформаторських рухів, потім стояння на місці, хаотичне прискорення без прогнозованих результатів, знову стояння на місці, і знову виникає тенденція до повернення назад. На мою думку, непотрібно робити революції, треба нарешті відмовитись від лозунгу: «П'ятирічку — за три роки!». Створення різноманітних комісій, навіть на найвищому рівні, не вирішить наших проблем. Необхідно запровадити науково й економічно обґрунтований концептуальний методологічний підхід до реформування системи правосуддя в

Україні мінімум на найближчі п'ять років, в якому було б враховано і національний досвід, і європейські стандарти. Думаю, що про це якраз і йшлося у доповідях Голови Верховного Суду В.Т. Маляренка і Голови Вищого господарського суду Д.М. Притики.

Відповідно до розд. VII «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу адміністративного судочинства Вищий адміністративний суд України з 1 вересня 2005 р. розпочав слухання справ. Наразі в цьому суді працюють лише 18 суддів із 65 за штатом. Протягом листопада-грудня Верховною Радою України буде обрано ще 13 суддів, але й це не вирішить проблеми завантаженості суду скаргами і справами у перші місяці роботи. За два місяці до нього надійшло більше тисячі касаційних скарг. З урахуванням тих справ, що передані з Верховного Суду (приблизно 10 тис.) та мають надійти з Вищого господарського суду (декілька тисяч), на кожного суддю нашого суду припадатиме понад 600 справ.

Ситуація ускладнюється очевидними недоліками Кодексу адміністративного судочинства. Застосування норм гл. 2 розд. IV Кодексу, яка регулює касаційне провадження, показало, що деякі з них сформульовані невдало. Так, подання касаційної скарги безпосередньо до Вищого адміністративного суду без долучення до неї копії оскаржуваних судових рішень у непоодиноких випадках призводить до помилкового відкриття касаційного провадження, але з'ясується це вже після витребування адміністративної справи. У зв'язку з цим багато робочого часу судді витрачають марно. Можливо, було б набагато краще повернутися до попереднього порядку, коли касаційна скарга подавалась безпосередньо до суду першої інстанції, а потім направлялась до вищих судів, тобто до касаційної інстанції, але при цьому виключити можливість відмови суддями у прийнятті скарг з різних штучних мотивів. Відсутність стадії допуску до касації, про що також тут говорилось, призводить до того, що касаційне провадження відкривається практично за всіма скаргами, які надійшли до суду, незалежно від складності справи чи обґрунтованості скарги. Оскаржуються в касаційному порядку майже 80 % справ, розглянутих апеляційними судами. Звідси неважко вирахувати теперішнє і майбутнє навантаження суддів Вищого адміністративного суду. Вихід із такого становища ми бачимо в запровадженні стадії допуску до касації, яка

була б надійним фільтром для справ, що надходять на касаційний розгляд.

У процесуальному законодавстві є й інші недоліки, на яких за браком часу не буду зупинятися, але на окремі з них необхідно було б швидко реагувати. Потреба у внесенні змін до розд. VII «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу адміністративного судочинства викликана критичною ситуацією, яка склалася після набрання чинності Кодексом 1 вересня 2005 р. При розробленні зазначених положень передбачалося, що до цієї дати будуть створені апеляційні адміністративні суди, які здійснюватимуть апеляційний перегляд адміністративних справ, розглянутих по першій інстанції господарськими і загальними судами. З об'єктивних та суб'єктивних причин апеляційні адміністративні суди не були створені і запрацюють разом з окружними адміністративними судами лише у другому півріччі 2006 р. Оскільки у «Прикінцевих та перехідних положеннях» Кодексу адміністративного судочинства не були визначені повноваження апеляційних господарських і загальних судів, Вищого господарського і Вищого адміністративного судів щодо розгляду справ адміністративної юрисдикції без зміни підвідомчості, а також унаслідок його запізненого оприлюднення (майже через рік після первісного строку) у перехідний період створився нормативний вакуум. 1 вересня 2005 р. апеляційні господарські та Вищий господарський суди припинили розгляд справ, віднесених до адміністративної юрисдикції (а їх — тисячі). Слід зауважити, що й Вищий адміністративний суд не розглядав касаційні скарги на рішення апеляційних господарських судів (на кінець жовтня 2005 р. накопичилися сотні таких скарг).

Верховна Рада України у жовтні 2005 р. терміново прийняла закон про внесення змін до Кодексу, але Кабінет Міністрів з незрозумілих причин запропонував (уже вкотре!) застосувати щодо нього «вето». І тільки завдяки тому, що Президент України підписав цей закон, а також позиції Міністерства юстиції ми уникли блокування розгляду справ адміністративної юрисдикції в господарських судах на декілька місяців та накопичення цих справ до декількох, можливо, 5—6 тис., що було б порушенням прав та свобод як громадян, так і юридичних осіб на судовий захист, на розгляд їхніх справ судами в розумні строки.

Рівень ефективності судово-правової системи можна визначити за кількістю справ, що розглядаються місцевими судами, та якістю цього

розгляду. Чим більше вирішується справ у судах першої інстанції без подальшого оскарження у вищі суди, тим ефективніше можна вважати судову систему. На жаль, сьогодні в Україні найдрібніші й неістотні судові справи доходять до найвищих судових інстанцій, що невиправдано збільшує навантаження на суддів. Вважаю, що саме в цьому напрямі необхідно вдосконалювати процесуальне законодавство, саме на цьому потрібно робити акценти при реформуванні судової системи.

Наступна проблема, яка потребує негайного вирішення. Незважаючи на декілька доручень Кабінету Міністрів і Секретаріату Президента Вищий адміністративний суд досі не має постійного приміщення, не кажучи вже про зали судових засідань, які ми вимушені орендувати.

Але незважаючи на всі негаради, на недоукомплектованість штату суддів і працівників апарату суду, на відсутність оргтехніки та постійного приміщення, на те, що під час формування бюджету потреби Вищого адміністративного суду були враховані лише на 10%, на непомірне навантаження в перші місяці роботи цей суд 1 вересня 2005 р. розпочав основну свою діяльність зі здійснення правосуддя і 25—27 жовтня вже були розглянуті перші касаційні справи.

Наступним кроком у галузі адміністративної юрисдикції має стати створення системи адміністративних судів — апеляційних і місцевих окружних. Задля забезпечення незалежності суддів від впливу місцевої влади територіальна юрисдикція цих судів не повинна бути прив'язана до адміністративно-територіального устрою. На жаль, це питання вирішено лише частково.

Вважаю також необхідним звернути увагу делегатів з'їзду на деякі чинники, котрі не дозволяють наповнювати реальним змістом задекларований принцип незалежності судової влади. Проаналізуємо конкретний приклад. Відповідно до «Прикінцевих та перехідних положень» Кодексу адміністративного судочинства обов'язковою умовою початку роботи окружних та апеляційних адміністративних судів є наявність приміщення, облаштованого для потреб конкретного суду. Обов'язок щодо невідкладного забезпечення судів приміщеннями, як випливає зі змісту п. 7 Указу Президента України від 16 листопада 2004 р., покладено на голів облдержадміністрацій. Проте більшість цих посадових осіб вимоги Указу ігнорує

уже протягом року, віддаючи тим самим початок роботи адміністративних судів на невизначений термін. І тому, бути чи не бути адміністративним судам, на практиці залежить від місцевих органів виконавчої влади, а також органів самоврядування великих міст, де левова частка власності належить громаді.

Вищий адміністративний суд України і Державна судова адміністрація разом провели за рік якщо не титанічну, то насправді велику роботу із забезпечення окружних та апеляційних адміністративних судів приміщеннями. Конструктивну позицію займають керівники Львівської, Одеської, Кіровоградської, Рівненської, Запорізької областей, де це питання майже вирішено. Але станом на 1 листопада 2005 р. лише два приміщення судів передано в оренду Державній судовій адміністрації (за рішеннями Севастопольської та Кіровоградської міських рад) і тільки одне відповідає вимогам здійснення правосуддя (те, що пропонується для Хмельницького окружного суду), решта потребують реконструкції, капітального ремонту або добудови. Від голів держадміністрацій Київської, Житомирської, Миколаївської, Сумської областей, а також м. Києва, де має бути три суди — апеляційний і два окружних, на жаль, не надійшло жодних пропозицій. Деякі варіанти розміщення окружних та апеляційних адміністративних судів потребують погодження з відповідними міністерствами і відомствами, до сфери управління яких належить зазначене майно (Міноборони, Держкомстат, Держказначейство, Міносвіти), але ці державні органи займають недержавну позицію і погодити розпорядження

Кабінету Міністрів відмовляються, хоча виділені приміщення роками не використовують.

Ще одна проблема, яку потрібно терміново вирішити, щоб адміністративні апеляційні та місцеві суди із самого початку запрацювали ефективно. При підготовці Указу Президента від 16 листопада 2004 р. прогнозований обсяг роботи цих судів визначався умовно, достовірної статистики не було. За офіційними статистичними даними, в загальних і господарських судах у 2004 р. розглянуто приблизно 230 тис. справ адміністративної юрисдикції, це приблизно 12 % від усіх розглянутих. А реалії сьогодення такі, що із загальних та господарських судів до адміністративних буде передано до 40—50 % справ. Нагадаю, що в апеляційних загальних судах працюють 2123 судді, в місцевих — 5188 суддів, у той час як кількість суддів в адміністративних судах — величина умовна, невідомо, за якими критеріями визначена: в апеляційних — 66, у місцевих — 215 суддів.

Ми виконаємо наші зобов'язання, але кількість суддів в адміністративних судах має бути реальною. Збільшення її — це виключне повноваження міністра юстиції та Президента України, і я маю надію на їхню підтримку.

І останнє. Я вже зазначав, що навантаження на суддів Вищого адміністративного суду надзвичайно велике. Для роботи в ньому добирались досвідчені, кваліфіковані і працюватимуть спеціалісти, частина з них запрошені з регіонів. Скоро мине рік, як вони працюють, а житлом Кабінет Міністрів їх не забезпечив і постійно посилається на відсутність коштів, хоча відповідно до Закону «Про статус суддів»

зобов'язаний забезпечити суддів житлом у термін не більше шести місяців із початку їх роботи.

Зважаючи на ситуацію, що склалась, я прошу з'їзд звернутися: до Кабінету Міністрів — із клопотанням щодо забезпечення Вищого адміністративного суду належним службовим приміщенням згідно з дорученням Президента України; до Президента та Прем'єр-міністра — із клопотанням про невідкладне вжиття заходів щодо забезпечення окружних і апеляційних судів службовими приміщеннями за рахунок державної та комунальної власності; до Кабінету Міністрів — із пропозиціями зобов'язати Міноборони й Фонд державного майна провести нараду з Вищим адміністративним судом і Державною судовою адміністрацією, на якій обговорити можливі варіанти передачі адміністративним судам частини приміщень, що вивільнюються, а також забезпечити суддів Вищого адміністративного суду житлом відповідно до закону.

Стан організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції був темою доповіді Голови Державної судової адміністрації України І.І. Балаклицького.

Ваша Честь, шановні делегати з'їзду!
Шановні учасники та гості з'їзду!

Головним очікуванням суспільства щодо судової системи є очікування на справедливий, доступний та швидкий суд. І саме на державну судову адміністрацію покладено законом завдання забезпечувати ефективну роботу судів. Її було утворено наприкінці 2002 р. якраз напередодні V з'їзду суддів. І сьогодні ми фактично звітуємо за трирічний період нашої роботи.

Завдяки особливому статусу Державної судової адміністрації України як органу державної влади і, безумовно, тісній співпраці з Радою суддів України нам, вважаємо, вдалося досягти істотних результатів у нашій роботі щодо поліпшення забезпечення судів. У першу чергу, було проведено глибокий аналіз стану судової системи, інвентаризацію наявних активів, вивчення проблем в її діяльності і вдалося вийти на реальні потреби цієї системи, виробити стратегічний план поліпшення ситуації. Постановою уряду було затверджено розроблену нами Державну програму організаційного забезпечення діяльності судів на 2003—2005 рр.

Найбільш конкретно про результати роботи свідчить динаміка фінансування судової системи. За три роки відбулося поетапне зростання видатків

державного бюджету на потреби судової влади: у 2003 р. — 380 млн. грн., у цьому — 980 млн., у бюджеті на наступний рік у першому читанні проголошено 1 млрд. 277 млн. грн. Це дійсно істотне зростання — більше ніж утричі. За зазначений період Державною судовою адміністрацією отримано 238 нових приміщень для судів і проведено майже 300 поточних і капітальних ремонтів як за рахунок бюджету, так і в результаті реалізації регіональних програм територіальними управліннями й обласними держадміністраціями. У судовій системі тепер є два власних санаторії — «Шкло» на Львівщині і «Феміда» в Євпаторії. Починаючи з 2003 р. Державна судовою адміністрацією забезпечила суди майже 6 тис. одиниць комп'ютерної техніки. У кожному суді створено бібліотеку. Більше 540 суддів отримали нові квартири.

Одним із головних досягнень Державної судової адміністрації за час її діяльності, на наш погляд, є те, що завдяки тісній співпраці з керівниками Верховного Суду, із комітетами Верховної Ради та, безумовно, під постійним контролем і при взаємодії з Радою суддів удалося подолати стереотип, який існував протягом багатьох років, у ставленні держави до проблем фінансування судів, їх ресурсного, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення. У матеріалах з'їзду, в статистичних довідниках ви знайдете детальну інформацію про нашу роботу. Я ж у своєму подальшому виступі хотів би коротко зупинитися на деяких концептуальних засадах забезпечення діяльності судів.

Згідно з вимогами Закону «Про судоустрій України» Державною судовою адміністрацією розроблені, а Радою суддів затверджені нормативи фінансового забезпечення судів загальної юрисдикції, що дозволяє нам повністю враховувати при складанні бюджетного запиту потреби судів усіх рівнів. Безумовно, ці наші бюджетні запити коригуються в Міністерстві фінансів. І все ж, якщо у 2003—2004 рр. ми отримували фінансування в межах 40—45 % від потреби, то на наступний рік заплановано приблизно 60 %. Я переконаний у тому, що збільшення фінансування до 1 млрд. грн. дасть нам змогу забезпечити (можливо, вперше в історії) стовідсоткове задоволення потреб судів.

Ми прагнемо максимально ефективно використовувати кожен гривню. Для цього здійснюємо оптимізацію структури судів, залучаємо сторонні організації для виконання разових або

короткострокових завдань. Ми дещо змінимо тактику і стратегію здійснення закупівель, частину яких, можливо, будемо передавати на місця, щоб їх здійснювали територіальні управління спільно з радами суддів, під контролем або у співпраці з головами апеляційних судів. Всі кроки, які ми сьогодні робимо для поліпшення фінансування і матеріально-технічного забезпечення судів, спрямовані на вирішення трьох основних завдань, а саме на забезпечення: незалежності суддів та їх високого соціального статусу; доступу громадян до суду; прозорого, справедливого судочинства для кожного громадянина, для кожної людини.

Предметом постійної уваги Державної судової адміністрації є підготовка матеріалів щодо призначення кандидатів на посади суддів. Уперше за роки незалежності нами створено єдину комп'ютеризовану систему персонального обліку суддівських кадрів, яка дає змогу оперативної одержати дані щодо укомплектованості штатів кожного суду. Вивчено навантаження на суддів усіх рівнів та розраховано і затверджено рішенням Ради суддів України норми часу, необхідного для розгляду ними справ. На основі цих норм визначатиметься чисельність суддів і працівників апарату судів. Вважаю абсолютно доречним зауваження Голови Верховного Суду України щодо необхідності активізувати роботу Державної судової адміністрації та Ради суддів у напрямі подальшої оптимізації чисельності деяких судів, де навантаження істотно відрізняється.

Важливою є робота Державної судової адміністрації з надання методичної та практичної допомоги судам в організації їхньої діяльності. З цієї метою розроблено методичні рекомендації щодо ведення обліку кадрів і кадрового діловодства в місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції, Типовий штатний розпис апарату місцевих судів, типові посадові інструкції працівників апарату місцевого загального суду, які затверджені Радою суддів України.

За останні три роки пом'якшено гостроту кадрового дефіциту в місцевих судах. За цей період призначено Президентом України вперше 990 суддів і обрано Верховною Радою безстроково 1593 судді. На жаль, у своїй діяльності Державна судовою адміністрація зіткнулася з проблемою нерегульованості термінів обрання суддів, унаслідок чого судді тривалий час не здійснюють судочинства й автоматично збільшується навантаження на їхніх колег. Несвое-

часність обрання суддів призводить також до не виправданих витрат бюджетних коштів, а інколи — до блокування роботи всього суду (як це було минулого року у Глобинському районному суді Полтавської області, який три місяці фактично не працював). Виходячи з цього Державна судова адміністрація України пропонує розглянути питання щодо внесення змін до ст. 61 Закону «Про судоустрій», в якій встановити конкретні строки призначення суддів на посаду — місяць після складення ними кваліфікаційного іспиту та отримання відповідних рекомендацій (нині це призначення тягнеться до півроку, а інколи й більше), а також обрання суддів — до трьох місяців після внесення відповідного подання.

Важливим аспектом легітимності професійної діяльності суддів є складення присяги. На виконання доручень Президента України Державною судовою адміністрацією за три роки організовано складання присяги більше ніж 1300 суддями, але через різні обставини не завжди вдається вчасно провести зазначену процедуру.

Якщо коротко прокоментувати постанову про збільшення заробітної плати і фінансування, то, за розрахунками Державної судової адміністрації, в межах того бюджету, який проголосований у першому читанні, середня заробітна плата судді місцевого суду досягне 4160 грн., апеляційного — 5050 грн. Варто при цьому згадати, що у 2003 р. середня заробітна плата судді місцевого суду складала 930 грн., апеляційного — 1700 грн. Ми поступово переходимо від громіздкої системи нарахування заробітної плати, яка мала більше ніж десяток складових, до зрозумілої та прозорої, що складатиметься з окладу, доплат за кваліфікаційний клас і вислугу років, відповідних процентних надбавок.

На жаль, неповністю вирішеними залишаються проблеми, що стосуються деяких інших соціальних гарантій незалежності судді. Наприклад, недостатніми є видатки на санаторно-курортне лікування (хоча, чомусь іще неефективно використовуються можливості наших власних санаторіїв). На нашу думку, радикально вирішити зазначені проблеми можна шляхом подальшого збільшення заробітної плати судді з поступовою відмовою від матеріальних гарантій. Це дасть судді можливість самому обирати, де йому лікуватись і де відпочивати — у нашому санаторії чи в якомусь іншому, які кошти вкладати в лікування або у профілактику.

Потрібно також згадати про проблему страхування життя та здоров'я суддів. Діючий сьогодні механізм є вкрай неефективним, більше того, вимагає реформування відповідно до нової редакції Закону «Про страхування». Ми переконані, що реальним способом вирішення проблеми є перехід до прямого відшкодування шкоди за рахунок державного бюджету. Це не тільки прискорить виплати, які так необхідні в разі втрати здоров'я, а й дозволить ефективніше використовувати бюджетні кошти.

Коротко хочу зупинитись на забезпеченні безпеки суддів. За останні роки охороною сигналізацією обладнано приміщення всіх канцелярій та архівів. Але, відверто кажучи, 95 % їх до пультів охоронних підрозділів МВС не підключено через відсутність достатнього фінансування. Дуже повільно реформуються в системі МВС і підрозділи судової міліції «Грифон». На сьогодні Міністерство у співпраці з нами приступило до створення міжрайонних відділень судової міліції, зокрема, в Одеській, Полтавській, Вінницькій, Рівненській областях. Але подальше реформування практично блокується тому, що Мінфін не фінансує на належному рівні видатки МВС на судову міліцію. Штатом передбачено приблизно 10 тис. працівників останньої. На їх утримання необхідно 107 млн. грн., що дало б можливість повністю забезпечити охорону приміщень усіх судів, а також здійснити всі інші заходи безпеки. Ви знаєте, що кількість посягань на здоров'я і життя суддів зростає. Нещодавно відбулася надзвичайна подія в Рівненській області, коли суддю побили, спалили автомобіль. Минулого року суддя на квартирі дістала 12 ножових поранень.

Є багато інших випадків. У цьому контексті ми працюємо з МВС. Відверто

кажучи, у нас є намір перевести судову міліцію у підпорядкування Державної судової адміністрації, але поки що це неможливо з фінансових причин.

Коротко хотів би сказати про створення служби судових розпорядників. Це вимога Закону «Про судоустрій України» і пункт згаданої мною державної програми. Судовою адміністрацією зроблено все необхідне: ми опрацювали нормативну базу, замовили обмундирування і скоро створимо цей підрозділ. Єдина проблема — подальше збільшення чисельності. Я прошу голів апеляційних судів провести відповідний перерозподіл і не використовувати судових розпорядників як рядових господарників. Ви відчуєте, що ця служба дуже необхідна, тим більше, що згідно з процесуальним законодавством судові розпорядники є учасниками процесу.

Вчора на нараді у Президента України ми довели всю гостроту проблеми належного забезпечення судів приміщеннями, і він дав доручення підготувати відповідну державну програму. Фактично концепція такої програми вже розроблена і схвалена Кабінетом Міністрів. Ми докладемо всіх зусиль, аби доопрацювати цю програму та якщо не з 2006, то з 2007 р. приступити до її реалізації. У 2006 р. це можна було б зробити завдяки співпраці зі Світовим банком. Хочу підкреслити, що в нас є абсолютне порозуміння з міністром фінансів з усіх позицій реформування і подальшого забезпечення судової системи. Можливо, вдасться підвищити статус і самої державної судової адміністрації.

Заслухавши доповіді, делегати з'їзду перейшли до обговорення перших шести питань порядку денного.

В обговоренні взяв участь міністр юстиції **С.П. Головатий**. Нагадавши делегатам про три критерії вирішення питання щодо прийняття країни

до Євросоюзу (політичний — забезпечення в ній стабільності, демократії, верховенства права і прав людини; економічний — визнання кандидата країною з ринковою економікою; юридико-технічний — адаптація національного законодавства до європейського права), промовець зазначив, що найслабшим місцем на шляху України до зазначеної мети є виконання першої з наведених вимог. Саме в надолуженні втраченого з часу прийняття Конституції України, в якій відтворено всі положення Конвенції про захист прав і основних свобод людини, він бачить своє стратегічне завдання як міністра юстиції України.

До числа пріоритетів у своїй діяльності С.П. Головатий також відніс будівництво палаців юстиції в обласних центрах, нових приміщень для всіх адміністративних судів (оскільки вважає адміністративну юстицію головним інструментом боротьби людини із владою за свої права), інформатизацію судової системи, досягнення необхідного рівня юридичної освіти та прискорення перепідготовки суддів. Щоб дати їм можливість збагнути філософію Європейської конвенції, з наступного року всі вони отримуватимуть за передплатою видання «Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі», де друкуюватимуться переклади рішень щодо України та інших держав, чий правові системи подібні до української.

Зазначивши, що в суспільстві й у ЗМІ сформувалась думка про суддів як про хабарників, які приймають несправедливі рішення, промовець наголосив на недопустимості поширювати на весь суддівський корпус ганьбу за незаконні, неправосудні рішення, постановлені окремими суддями. На його переконання, головною перешкодою на шляху прийняття такого судового рішення має бути совість, і тут багато що залежить від корпоративності суддів, їх професійної гідності. Міністр юстиції України заявив, що завжди захищатиме суддівський корпус від безпідставної ганьби, та закликав суддів і самим подбати про усунення того негативного ефекту, який виник у суспільстві у зв'язку з їх діяльністю, про свою честь і гідність як носіїв високого звання.

На думку судді Апеляційного суду м. Києва **О.П. Кас'яна**, для успішного реформування судової системи потрібно передусім визначитися, якою

вона має бути. Аналіз українського та міжнародного законодавства, проведений очолюваною ним Всеукраїнською незалежною асоціацією суддів, показав, що найбільш повну відповідь на це питання містить ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини, згідно з якою кожен має право на справедливий і відкритий розгляд його справи незалежним і неупередженим судом, установленим законом. Промовець висловив думку, що потрібно говорити про незалежність насамперед судді (не тільки у процесуальному, а й в організаційному, матеріальному, адміністративному планах), виділяти інституційну незалежність суду й судді та зовнішню і внутрішню незалежність самого судді. Внутрішня незалежність — це спроможність судді як особи приймати вольове рішення. Зовнішньою є незалежність судді при вирішенні справи не тільки від виконавчої та законодавчої, а й від судової влади та органів суддівського самоврядування.

Характеризуючи існуючу судову систему та її діяльність, С.П. Кас'ян вказав на такі їх недоліки, як незавершеність, роздрібненість та ієрархічність цієї системи, громіздка процедура формування суддівського корпусу, відсутність єдиного підходу до визначення рівня кваліфікації суддів (у зв'язку з чим запропонував створити єдину постійно діючу кваліфікаційну комісію суддів, яка б вирішувала це питання на професійних засадах), перевантаженість суддів як справами, так і виконанням не властивих їм адміністративно-організаційних функцій, нечітке регулювання дисциплінарної відповідальності суддів, складна структура оплати їхньої праці та наявність диспропорцій у її розмірах.

Виконуючий обов'язки Голови Конституційного Суду України **П.Б. Євграфов** нагадав делегатам з'їзду, що цей суд неодноразово за поданням Верховного Суду України приймав рішення з питань, що стосуються становища судів

загальної юрисдикції (їх фінансового, матеріального забезпечення тощо), а також проблеми незалежності суддів. Він наголосив на необхідності підвищити роль органів суддівського самоврядування, зокрема у вирішенні питань притягнення суддів до відповідальності, і підтримав пропозицію про переведення державної судової адміністрації до системи органів судової влади.

Промовець привернув увагу делегатів до проблеми невиконання рішень суду, в тому числі Конституційного. При цьому він підкреслив, що судові рішення, які набрали законної сили, всі мають виконувати беззастережно і ніхто з посадових осіб будь-якого рівня не може публічно їх критикувати, особливо рішення Конституційного Суду, які є продовженням чинної Конституції України, та послався на досвід інших країн, де таким виступам було дано належну відсіч.

На завершення П.Б. Євграфов закликав суддів не підміняти верховенство права судовим розсудом, який нерідко виходить за межі і зазначеного принципу, і чинного закону, та висловив побажання, щоб для кожного судді найважливішим правовим актом була Конституція України і щоразу, вирішуючи конкретне питання, він звертався до того чи іншого положення Основного Закону нашої держави.

Голова Вищої ради юстиції **М.А. Шелест** констатував, що всі заходи, вжиті цим органом з метою поліпшення його діяльності (вдосконалення внутрішніх актів, структури, перестановка кадрів тощо), виявились недостатніми для вирішення основної, найбільшої проблеми — підвищення оперативності розгляду скарг, тому що члени Ради не звільнені від своєї основної роботи і не можуть швидко їх перевіряти. Тому Вища рада юстиції розробила й подала на розгляд Президентові України законопроект про створення в її секретаріаті інспекції, яка виконуватиме це завдання. В іншому проекті, внесеному в Комітет Верховної Ради України з питань правової політики і в цілому схваленому ним, запропоновано привести у відповідність до європейських стандартів (з урахуванням фінансових можливостей України) добір кадрів, а саме проводити його на конкурсних засадах у три етапи: анонімне тестування, письмовий іспит та співбесіда.

Застосування ж європейських стандартів щодо порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності (що означало б вирішення цього питання Вищою радою юстиції щодо суддів усіх рівнів) М.А. Шелест вважає неможливим доти, доки цей орган сам не відповідатиме зазначеним стандартам (нині тільки п'ять із 20 членів Ради є суддями, в той час як за європейськими нормами їх мало би бути 50% плюс один суддя). Проблему можна вирішити шляхом створення в Україні єдиної кваліфікаційної комісії, яка займалася б виключно добором кадрів, атестуванням кандидатів на посаду судді, а в областях — дисциплінарних комісій та поділу відповідних повноважень між цими комісіями та Вищою радою юстиції.

Совістю українського народу назвала судову владу Уповноважений Верховної Ради України з прав людини **Н.І. Карпачова**.

Вона охарактеризувала свою постійну співпрацю із судовими органами як позитивний чинник у створенні морального клімату в країні й обґрунтувала цю думку цілим рядом прикладів. Зазначивши, що їй добре відомо, в яких складних умовах працюють судді, Н.І. Карпачова водночас висловила ряд зауважень щодо їхньої діяльності.

Мізерною є кількість виправдувальних вироків — за рік суди постановляють їх у середньому щодо 500 осіб, переважно у справах приватного обвинувачення.

Надмірно широко, на думку омбудсмена, застосовується такий запобіжний захід, як взяття під варту. Місцеві суди задовольняють майже 90 % відповідних подань слідчих і прокурорів. Протягом минулого року зі слідчих ізоляторів було звільнено кожного сьомого заарештованого, більше ніж 10 тис. осіб цей запобіжний захід було змінено чи скасовано у зв'язку із засудженням до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, виправданням або закриттям кримінальних справ.

Суди все ще задовольняють позови про відшкодування моральної шкоди в астрономічних розмірах. Із 10 млн. грн., виділених у 2003 р. урядом на відшкодування шкоди, заподіяної громадянам незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду, тільки за рішеннями Євпаторійського міського суду, залишеними в силі Апеляційним судом Автономної Республі-

ки Крим, було виплачено 4 млн. грн., у тому числі 1 млн. 800 тис. грн. — одній особі, яка понад рік перебувала під вартою. Водночас батькам-інвалідам, які втратили сина, за рішенням Франківського районного суду м. Львова органи СБУ та прокуратури відшкодували 130 тис. грн.

Уповноважений з прав людини закликала суддів здійснювати правосуддя і за законом, і за совістю, і за справедливістю, дбаючи тим самим про авторитет усієї судової влади, який твориться кожним із них. Н.І. Карпачова побажала суддям успіху на цьому шляху і висловила готовність, як і завжди, підтримувати їхні справедливі дії та захищати їхні порушені права.

Голова кваліфікаційної комісії суддів господарських судів **О.А. Подоляк** доповнила дані про роботу цієї комісії, наведені в інформації голови Вищої

кваліфікаційної комісії суддів України В.В. Земляного, повідомивши про те, що ініціаторами звернень щодо порушення дисциплінарного провадження стосовно суддів господарських судів були: Міністерство юстиції — у п'яти випадках, Голова Вищого господарського суду — в одному, народні депутати України — у 39 випадках. При цьому вона зауважила, що народні депутати часто попередньо не перевіряють відомості, наведені у зверненнях суб'єктів господарювання, а в деяких випадках втручаються в судову діяльність з метою захисту своїх інтересів. За результатами розгляду 45 подань було притягнуто до дисциплінарної відповідальності шість суддів.

Комісія вжила ряд заходів з метою поліпшення організації своєї роботи, зокрема, розробила регламент останньої, направила в господарські суди перелік питань і тести, за якими проводяться іспит і кваліфікаційна атестація, підготувала пропозиції щодо кількісного складу судових інспекторів та їх розподілу по регіонах, запровадила запрошення голів судів на свої засідання, де розглядаються питання щодо можливості надання рекомендацій про призначення суддів або щодо притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

А.О. Подоляк назвала необґрунтованою законодавчу пропозицію про створення кваліфікаційної та дисциплінарної комісії суддів і судової інспекції при Вищій раді юстиції, оскільки це віддалить зазначені органи від місцевих та апеля-

ційних судів, призведе до значних витрат із державного бюджету на утримання додаткової чисельності апарату Ради й на відрядження. Більш доцільно, на її думку, створити судові інспекції при органах, які наділені правом здійснювати дисциплінарне провадження щодо суддів, із наданням їм відповідних повноважень: кваліфікаційним комісіям суддів — щодо суддів місцевих загальних і спеціалізованих судів, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України — щодо суддів загальних і спеціалізованих апеляційних судів, Вищій раді юстиції — щодо суддів Верховного та вищих спеціалізованих судів.

Занепокоєння з приводу спроб під виглядом судової реформи ліквідувати військові суди висловив суддя Військового суду Київського гарнізону **С.І. Дячук**,

який назвав цю проблему штучно створеною і наголосив, що її наявність негативно впливає на стан судового захисту прав громадян. Спростувавши твердження про мізерне навантаження на військові суди даними про те, що кожен із його колег по суду вирішує в середньому 140 справ на місяць, він зауважив, що кількість розглянутих справ має вважатися не заслугою чи недоліком певного судді чи суду, а підставою для оптимізації структури й мережі судів, змін у штатах тощо.

Промовець висловив незгоду з тим, що замість використання потенціалу військових судів у період оновлення процесуального законодавства навантаження було перекладено з них на інші суди, а також із поспішним, на його думку, рішенням про позбавлення військових судів права здійснювати адміністративну юрисдикцію у сфері військового управління, внаслідок чого тільки в м. Києві у зв'язку зі зміною підсудності залишаються нерозглянутими понад тисячу заяв громадян. Водночас він погодився із твердженням про відсутність стратегії реформування судової влади, пославшись на явну суперечність між закликами ліквідувати військові суди й активною пропагандою створення на тих самих засадах (суб'єктної спеціалізації) ювенальних судів.

С.І. Дячук зазначив, що нині судового захисту практично позбавлені тисячі військовослужбовців, які виконують свої обов'язки у миротворчих контингентах у восьми країнах світу, оскільки незрозуміло, хто має вирішувати конфлікти правового характеру, що між ними виникають

(і це в умовах виконання бойового завдання!). На його думку, короточасних відряджень для цього недостатньо, у значених військових формуваннях має постійно перебувати суддя — фахівець із військового права.

Привернув увагу промовець і до фінансового аспекту звуження юрисдикції військових судів. Так, для розгляду справ, пов'язаних із державною таємницею, в усіх 700 місцевих загальних, а також в адміністративних судах необхідно обладнати спеціальні приміщення, організувати охорону, таємне діловодство, отримати відповідні ліцензії, ввести в дію категорійовану комп'ютерну техніку, розширити штати та ін., що загалом потребуватиме майже 100 млн. грн. на рік, у той час як ці функції успішно виконували 17 військових судів, в яких працювали 100 суддів і на утримання яких виділялося щороку 12—14 млн. грн.

Нагадавши про ряд справ із великою кількістю потерпілих, що були пов'язані з неправомірними діями військовослужбовців, С.І. Дячук закликав позбутися суб'єктивних підходів до проведення судової реформи, не забувати про пріоритети національної безпеки, не руйнувати того, що добре працює, а в разі потреби — оптимізувати його.

Голова Господарського суду Харківської області **В.І. Кухар**, наголосивши на недосконалості чинного законодавства, запропонував надати Верховному Суду України право законодавчої ініціативи, що сприяло б прийняттю законів з урахуванням судової

практики та полегшило їх застосування при вирішенні судами справ.

Промовець також зупинився на питанні розмежування юрисдикції між господарськими та адміністративними судами і висловив занепокоєння з приводу того, що до кінця року в останні має надійти така кількість справ, яку вони розглядатимуть протягом трьох—п'яти років, у той час як господарські суди будь-яку справу вирішують за три місяці, оскільки за кожною з них — не тільки суб'єкти господарювання, а й великі суми коштів, у тому числі надходжень до державного бюджету.

Торкнувшись питань судової реформи, В.І. Кухар визначив як головне з них забезпечення належного фінансування судової системи шляхом встановлення в законодавстві певного відсотка від валового національного продукту, який щороку виділятиметься з державного бюджету на її потреби.

Перший день роботи з'їзду завершився святковим концертом.

Злистопада делегати з'їзду розглянули питання про призначення суддів Конституційного Суду України, попередньо взявши до відома рішення Конституційного Суду України про припинення повноважень у зв'язку із закінченням строку призначення і виходом у відставку суддів цього суду В.Д. Вознюка, В.І. Німченка, М.Д. Савенка, В.Є. Скоморохи, Л.П. Чубар, які були призначені III (позачерговим) з'їздом суддів 20 вересня 1996 р., та ухваливши рішення про звільнення названих суддів із посади. Відповідно до ч. 2 ст. 148 Конституції України, ст. 8 Закону «Про Конституційний Суд України» та п. 3 ч. 2 ст. 112, ч. 6 ст. 115 Закону «Про судоустрій України» з'їзд за результатами таємного голосування щодо 21

кандидата призначив суддями Конституційного Суду України В.Д. Бринцева, В.В. Джуна, А.О. Дідківського, І.П. Домбровського та Я.В. Мачужак. Ще одного суддю Конституційного Суду України — А.А. Стрижака — було призначено відповідно до рішення VI (позачергового) з'їзду суддів 27 грудня 2004 р. після припинення повноважень у зв'язку з виходом у відставку судді цього суду Л.Ф. Малинникової, яка також була призначена III (позачерговим) з'їздом суддів. Оскільки Верховна Рада України не здійснила в передбачений законом місячний строк процедуру складення А.А. Стрижаком присяги судді Конституційного Суду України та вступу його на посаду, з'їзд вирішив направити народним депутатам України звернення щодо сприяння у виконанні парламентом вимог закону про забезпечення складення присяги суддями Конституційного Суду України.

Згідно з п. 7 ч. 2 ст. 112 та ч. 2 ст. 116 Закону «Про судоустрій України» з'їзд відкритим голосуванням обрав новий склад Ради суддів України у кількості 77 осіб. Того ж дня на першому засіданні новообраної Ради її члени відкритим голосуванням обрали зі свого складу головою Ради П.П. Филипчука, Першого заступника Голови Верховного Суду України.

На підставі ч. 1 ст. 76 та п. 5 ч. 2 ст. 112 Закону «Про судоустрій України» відкритим голосуванням на з'їзді було обрано 7 членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України: суддів Верховного Суду України Колесника П.І., Лященко Н.П., Пивовара В.Ф., Самсіна І.Л., Філатова В.М., суддю Вищого господарського суду України Васищука І.М. та суддю Вищого адміністративного суду України Фадєєву Н.М.

Рішення VII з'їзду суддів України

м. Київ

3 листопада 2005 р.

Протягом часу, який минув після V (чергового) та VI (позачергового) з'їздів суддів України, органи державної влади здійснили комплекс організаційних і практичних заходів, спрямованих на забезпечення подальшого проведення судової реформи, удосконалення судочинства та піднесення рівня правосуддя в Україні в інтересах суспільства й держави, захисту конституційних прав і свобод людини. Зокрема, з'їзд відзначає наявність позитивних зрушень у таких напрямках:

утвердження судової влади як самостійної складової державної влади;

забезпечення верховенства права та права кожного на справедливий судовий розгляд незалежним і неупередженим судом;

законодавче визначення механізму впровадження адміністративного судочинства з метою захисту прав юридичних і фізичних осіб у сфері публічно-правових відносин;

організація забезпечення судової діяльності (в межах визначених державним бюджетом коштів) органами виконавчої влади, зокрема, Державною судовою адміністрацією України як центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Прийнято і введено в дію Цивільний процесуальний кодекс України та Кодекс адміністративного судочинства України, що має важливе значення як для зміцнення судової системи, так і

для її подальшого розвитку та вдосконалення.

У зв'язку з розширенням повноважень судів загальної юрисдикції були розраховані та затверджені Радою суддів України норми часу, необхідного для розгляду справ суддею, що стануть основою для визначення необхідної чисельності суддів.

Досягнення у справі становлення судової влади очевидні, однак подальшому просуванню по шляху судової реформи заважають ряд негативних факторів, які характеризуються відсутністю послідовності, узгодженості та компромісів у її проведенні, що істотно знижує ефективність роботи судів і доступність правосуддя, значною мірою зумовлює численні скарги на постановлені судами рішення та звернення громадян до Європейського суду з прав людини.

Нагальною є необхідність прийняття нових Кримінально-процесуального і Господарського процесуального кодексів України, Кодексу про адміністративні проступки та інших законів, робота над якими не виправдано зволікається, тоді як чинне процесуальне законодавство загалом не відповідає судоустрою України.

Невирішеною залишається проблема реалізації конституційного права громадян на кваліфіковану юридичну допомогу. Спроби визначити порядок безоплатного надання такої допомоги не лише обвинуваченому, а й потерпілому є неефективними через незначні обсяги коштів, передбачених державою на ці заходи.

Через незавершеність створення системи адміністративних судів вони й після введення в дію Кодексу адміністративного судочинства України не здійснюють правосуддя, що істотно утруднює захист громадянами та юридичними особами своїх прав.

Функціонування навіть найдосконалішої судової системи неможливе без її належного фінансування державою. Відсутність достатнього фінансового забезпечення позбавляє судову владу незалежності й самостійності.

Рівень забезпечення судів приміщеннями, їх оснащення не відповідає їхньому статусу. Із 790 судів загальної юрисдикції лише 55 (7 %) розташовані у приміщеннях, які повністю відповідають загальним вимогам щодо здійснення судочинства. Повільними темпами йдуть комп'ютеризація судів та інформаційне забезпечення їхньої діяльності.

Неповністю вирішені організаційні проблеми, пов'язані з охороною судів,

медичним обслуговуванням суддів (у тому числі тих, які перебувають у відставці) і членів їхніх сімей, страхуванням життя та здоров'я суддів, наданням їм житла тощо.

Швидкий та якісний розгляд справ судами залежить також від рівня професійної підготовки суддівського корпусу. Це вимагає належної організації навчання та перепідготовки кадрів у Академії суддів України.

Доводиться повторно звертати увагу органів державної влади на те, що у зв'язку з поширенням юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, зростає навантаження на суддів, а штати судів залишаються неуккомплектованими. Все ще низькою є оплата праці працівників апаратів судів.

З'їзд вважає, що зазначені недоліки зумовлені насамперед відсутністю системного підходу до подальшого проведення судової реформи та організації здійснення правосуддя в Україні.

На основі викладеного VII з'їзд суддів України

в и р і ш и в:

1. Звіт Ради суддів України та інформацію про роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України взяти до відома.

2. Звернути увагу суддів України на необхідність піднесення рівня правосуддя з метою забезпечення належного захисту прав та охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб і держави.

3. Раді суддів України:

— розробити комплекс заходів щодо реалізації пропозицій, висловлених у доповідях і виступах з питань порядку денного з'їзду;

— продовжити роботу щодо:

удосконалення професійної підготовки і підвищення кваліфікації суддівських кадрів, надання їм методичної допомоги;

захисту суддів від втручання у здійснення правосуддя, посягання на їхнє життя, здоров'я, честь, гідність, майно, добуваючись у кожному такому випадку притягнення до відповідальності винних осіб.

4. Доручити Раді суддів України з урахуванням висловлених на з'їзді пропозицій звернутися до:

4.1. Президента України — щодо розгляду проекту змін і доповнень до Указу від 11 травня 1999 р. № 493 «Про порядок складення присяги суддею, вперше призначеним на посаду», якими передбачено встановити конкретні строки складення присяги суддею, а також порядок складення

присяги народними засідателями та присяжними, які залучаються до здійснення правосуддя;

4.2. Верховної Ради України:

— із пропозицією прискорити роботу з прийняття нових Кримінально-процесуального, Господарського процесуального кодексів України та Кодексу про адміністративні проступки, розмежування повноважень судів та усунення колізій у законодавстві, що виникли у зв'язку з набранням чинності Кодексом адміністративного судочинства України, з метою створення належної правової бази для здійснення правосуддя;

— щодо необхідності внесення змін до:

Закону України «Про судоустрій України» — з урахуванням законопроектів про внесення змін до нього, які перебувають на розгляді в Комітеті Верховної Ради України з питань правової політики;

пункту 5 ст. 20 Закону України «Про судоустрій України» — про те, що в разі відсутності голови місцевого суду його обов'язки виконує заступник голови суду, а в разі відсутності й заступника голови суду — старший за віком суддя; виконання обов'язків оформляється відповідним наказом, копії якого невідкладно надсилаються голові апеляційного суду і територіальному управлінню державної судової адміністрації;

Закону України «Про судоустрій України» — щодо введення державної судової адміністрації в систему органів судової влади і виключення положення про те, що Державна судова адміністрація України є центральним органом виконавчої влади;

Законів України «Про державну виконавчу службу» та «Про виконавче провадження» — щодо передачі служби державних виконавців із підпорядкування Міністерства юстиції України до підпорядкування Державної судової адміністрації України;

Закону України «Про статус суддів» — щодо переходу від обов'язкового державного страхування життя і здоров'я суддів до системи компенсаційних виплат із Державного бюджету України;

— із пропозицією взаємодіяти з органами суддівського самоврядування при підготовці законопроектів, що стосуються статусу суддів, судоустрою та судочинства;

4.3. Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України — щодо необхідності передбачити в Законі України «Про Державний бюджет України» видатки на фінансування за Державною програмою забезпечення судів належними приміщеннями на 2006—2010 рр.

та іншими бюджетними програмами: придбання житла для суддів судів загальної юрисдикції, фіксування судового процесу технічними засобами, комп'ютеризації судів, забезпечення їх технічними засобами охорони та автомобільним транспортом;

4.4. Кабінету Міністрів України щодо:

— забезпечення приміщеннями Вищого адміністративного суду та Академії суддів України;

— надання впорядкованого житла суддям Вищого адміністративного суду України, які потребують поліпшення житлових умов;

— передачі Державній судовій адміністрації України окремих вивільнених приміщень Міністерства оборони України для забезпечення ними судів;

— залучення міжнародної технічної і матеріальної допомоги для інституційної розбудови судів загальної юрисдикції та Академії суддів України.

5. Запропонувати Міністерству юстиції України:

— до кінця I кварталу 2006 р. вжити заходів щодо доопрацювання проекту Концепції розвитку системи правосуддя в Україні на 2006—2016 рр. з ураху-

ванням вимог законодавства Європейського Союзу і після погодження з Радою суддів України подати його для схвалення до Верховної Ради України;

— вжити заходів для виконання судових рішень про стягнення коштів за позовами суддів про забезпечення соціальних гарантій.

6. Кваліфікаційним комісіям суддів:

— забезпечити належний добір кандидатів на посади професійних суддів;

— разом із Радою суддів України доопрацювати законодавство, що регулює діяльність кваліфікаційних комісій, і порушити питання про необхідність зміни системи цих комісій з метою наближення їх до судів.

7. Державній судовій адміністрації України:

— до кінця I півріччя 2006 р. розробити та погодити з Радою суддів України Інструкцію про порядок розгляду звернень громадян радами суддів і державною судовою адміністрацією;

— забезпечити своєчасне приведення форм статистичної звітності судів загальної юрисдикції у відповідність із чинним законодавством, впровадити у цю звітність міжнародні стандарти,

скоротити в ній кількість показників, які не використовуються при аналізі стану здійснення судочинства;

— вжити необхідних заходів організаційного характеру щодо запобігання зайвим виплатам коштів із державного бюджету суддям, які з різних причин не працюють; відповідно до Закону України «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України» вчасно передавати до Верховної Ради України матеріали щодо обрання суддів безстроково;

— належним чином забезпечувати діяльність кваліфікаційних комісій та органів суддівського самоврядування.

8. Схвалити звернення з'їзду до народних депутатів України щодо виконання рішення VI (позачергового) з'їзду суддів України про призначення судді Конституційного Суду України.

Доручити Раді суддів України доопрацювати з урахуванням пропозицій та зауважень делегатів текст звернення і направити його до Верховної Ради України.

9. Контроль за виконанням рішення з'їзду покласти на Раду суддів України.

Головуючий на з'їзді **В.В. Кривенко**

Звернення чергового VII з'їзду суддів України до народних депутатів України

м. Київ

3 листопада 2005 р.

Черговий VII з'їзд суддів України призначив суддями Конституційного Суду України **Бринцева** Василя Васильовича, **Джуня** В'ячеслава Васильовича, **Дідківського** Анатолія Олександровича, **Домбровського** Івана Петровича, **Мачужак** Ярослава Васильовича. Раніше, позачерговим VI з'їздом суддів України, що відбувся 27 грудня 2004 р., суддею Конституційного Суду України призначено **Стрижака** Андрія Андрійовича.

Делегати з'їзду відзначають, що найвищий орган суддівського самоврядування при розгляді та вирішенні питання про призначення всіх шести суддів України діяв у суворій відповідності до положень ч. 2 ст. 148 Конституції України, ст. 8 Закону України «Про

Конституційний Суд України» та статей 112, 115 Закону України «Про судоустрій України».

Згідно з ч. 3 ст. 17 Закону України «Про Конституційний Суд України» не пізніше як через місяць після призначення суддя Конституційного Суду України має скласти присягу на засіданні Верховної Ради України, яке проводиться за участю Президента України, Прем'єр-міністра України, Голови Верховного Суду України. Виходячи з цього положення суддівською спільнотою не може бути сприйнятий факт безпідставної протидії окремих народних депутатів України виконання вимоги закону щодо здійснення парламентом процедури вступу Стрижака Андрія

Андрійовича на посаду судді Конституційного Суду України, що має своїм наслідком не тільки пряме порушення згаданої правової норми, а й незрозумілу для країни демонстрацію ігнорування рішення з'їзду суддів України і, зрештою, порушення права Стрижака А.А. вступити на посаду судді Конституційного Суду України.

З'їзд висловлює впевненість, що народні депутати України поважають його рішення і сприятимуть виконанням Верховною Радою України вимог закону щодо забезпечення складення суддями Конституційного Суду України присяги судді Конституційного Суду України.

Головуючий на з'їзді **В.В. Кривенко**

Звернення Ради суддів України до Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України від 2 грудня 2005 р.

Найважливішою передумовою верховенства права, ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина, юридичних осіб, інтересів суспільства і держави є функціонування у ній незалежного і неупередженого суду. Це визнають усі держави, які мають довготривалі демократичні традиції, держави, що задекларували свій рух до демократії, прогресивна частина міжнародної спільноти.

Відповідно до пунктів 1 та 2 Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р., незалежність судових органів гарантується державою та закріплюється у Конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів та дотримуватися її. Судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів та відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукань, тиску, погроз або прямого чи непрямого втручання з будь-якого боку і хоч би з яких причин.

Рекомендація № R (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи від 13 жовтня 1994 р. щодо незалежності, ефективності та ролі суддів містить положення про те, що виконавча влада, як і законодавча повинні гарантувати незалежність суддів і утримуватися від кроків, які могли б поставити її під загрозу.

Стаття 10 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. задля підтримання авторитету та неупередженості правосуддя передбачає навіть можливість обмеження права на свободу вираження поглядів.

Незалежність та недоторканність суддів гарантує Конституція України (статті 126 і 129). Встановлено, що судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. Закон України «Про судоустрій України» визначив засоби, з допомогою яких забезпечуються конституційні гарантії самостійності судів та незалежності суддів.

На необхідності зміцнювати судову владу і дбати про її авторитет неодноразово наголошували у публічних виступах усі сучасні політичні діячі України. Однак практичні кроки окремих посадовців не завжди узгоджуються з цими деклараціями.

Міністр юстиції України Головатий С.П., який представляв інтереси Президента України у конкретній судовій справі і був учасником процесу, вважаючи судові рішення незаконними, замість того, щоби використати передбачені чинним законодавством процедури його оскарження, у листопаді 2005 р. вдався у засобах масової інформації до безпрецедентних некоректних, образливих висловлювань та звинувачень на адресу суддів, які розглядали справу, всього суддівського корпусу держави, керівництва Верховного Суду України. Він публічно звинувачував суддів, які приймали рішення, у вчиненні злочину, закликав до порушення щодо них кримінальної справи. Міністр юстиції бездоказово звинувачував увесь суддівський корпус у суцільній корумпованості, у грубій формі висловлював сумніви щодо спроможності апеляційного та касаційного судів належним чином розглянути справу і погрожував на їх адресу, допускав висловлювання на межі нор-

мативної лексики та заяви, якими підривав авторитет судової влади. Його немотивовані висновки про те, що «суддівська мафія нагорі з найвищим судовим керівництвом» «взяла державну владу у свої руки», «керує країною», що в Україні керує не влада, а «суддівська сваволя», неодноразово звучали в теле- і радіоефірі. При цьому міністр переконував українських громадян у суцільній корумпованості судової системи, марності їх сподівань на судовий захист, безвідповідальності суддів, закликав до недовіри суддям, ставив під сумнів доцільність існування інститутів правової захищеності суддів.

Судді України з обуренням сприйняли ці неодноразові образливі заяви з боку міністра юстиції України.

Рада суддів України розцінює зазначені висловлювання, образи, звинувачення міністра юстиції України не тільки як прояв неповаги до судів та бажання їх дискредитувати, але і як намагання вчинити непроцесуальний тиск на тих суддів, котрі в подальшому будуть розглядати справу в апеляційному, а можливо, — і в касаційному порядку. Своїми діями, вважає Рада суддів України, він завдає шкоди не тільки авторитету судової влади, але й авторитету Президента України, інтереси якого Головатий С.П. представляв при розгляді зазначеної справи в суді, Міністерства юстиції, очолюваного ним, міжнародному іміджу України.

Міжнародні правозахисні організації, аналізуючи стан виконання Україною протягом останніх років статті 3 Конституції України щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави, наголошували на зростанні в Україні рівня неповаги до судової влади. Вони відзначали порушення принципу верховенства права на догоду політичній доцільності, нехтування незалежністю суду з боку виконавчої влади, вкрай незадовільне фінансування судової системи, намагання нав'язати суспільству думку, що судова влада — одна з найкорумпованіших.

Сьогодні ситуація може повторитися. Знову із вуст представників влади звучать бездоказові твердження про найкорумпованішу судову систему; лунають заклики до посилення непроцесуального контролю за суддями і скасування демократичної конституційної засади незалежності суддів — безстроковості їх обрання на посади; стають відомими факти тиску на суди з метою впливу на прийняття того чи іншого судового рішення; бюджетні пропозиції Кабінету Міністрів України, всупереч навіть рішенням Конституційного Суду України, спрямовуються на обмеження фінансування судів та заробітної плати суддям.

Рада суддів України розцінює ситуацію, що склалася, як загрози для засад демократичного устрою, забезпечення прав та свобод людини і громадянина через можливе зниження рівня їх захисту незалежним і неупередженим судом.

У зв'язку з наведеним Рада суддів України закликає Президента України, Голову Верховної Ради України і Прем'єр-міністра України вжити негайних заходів щодо виправлення становища та забезпечення конституційних гарантій незалежності судової влади, а також вирішити питання про відповідність Головатого С.П. займаній посаді.

Судова статистика

Дані про роботу судів загальної юрисдикції у 2002 р. — I півріччі 2005 р.

Таблиця 1. Кількість розглянутих судами України справ та матеріалів
(з постановленням вироку, рішення, ухвали, постанови;
з урахуванням повернених та відкликаних)

Найменування показників		2002 р.	2003 р.	2004 р.	I півріччя 2005 р.
Розглянуто судами по першій інстанції справ та матеріалів, усього		4 954 170	5 885 691	6 381 475	3 025 862
У тому числі	кримінальних *	607 101	610 680	518 464	272 249
	цивільних	1 457 321	1 607 927	1 896 866	797 464
	адміністративних	2 662 538	3 421 930	3 656 192	1 796 121
	господарських	227 210	218 164	276 956	142 336
Розглянуто апеляційними судами справ та матеріалів за апеляціями, усього		136 647	158 151	193 799	91 933
У тому числі	кримінальних	34 457	36 869	40 278	21 576
	цивільних	68 953	79 289	109 142	50 154
	адміністративних	4 316	4 627	5 564	3 177
	господарських	28 921	37 366	38 815	19 929
Розглянуто справ за касаційними скаргами, поданнями Вищим господарським судом України		16 988	23 549	25 703	14 977
Розглянуто справ та матеріалів Верховним Судом України, усього		31 812	39 694	51 043	25 221
У тому числі	кримінальних	14 626	24 408	28 506	9 830
	цивільних	15 375	12 018	15 760	10 979
	господарських (переглянуто постанов, ухвал Вищого господарського суду України за касаційними скаргами, поданнями Судовою палатою у господарських справах Верховного Суду України)	1 771	3 268	6 777	4 412

* Без урахування справ, відкликаних прокурорами у порядку, передбаченому в ст. 232 КПК України.

Таблиця 2. Навантаження справ і матеріалів на одного суддю в місяць
у 2002—2004 рр. та I півріччі 2005 р.

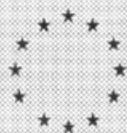
Середньомісячне надходження справ і матеріалів на одного суддю		2002 р.	2003 р.	2004 р.	I півріччя 2005 р.
Місцевого суду		98,6	110,2	118,6	116,5
Із них	кримінальних справ, матеріалів	4,3	4,3	4,5	4,2
	цивільних справ, матеріалів	33,3	31,1	36,7	32,9
	адміністративних справ, матеріалів	51,8	66,7	71,2	72,1
	інших справ, матеріалів	9,3	8,1	6,2	7,3
У тому числі військового суду гарнізону		15,4	14,8	27,2	26,2
Апеляційного суду		5,9	6,5	8,4	8,4
У тому числі військового суду регіону		1,9	2,1	2,7	3,0
Верховного Суду України (справ, матеріалів)		40,4	50,9	71,7	67,0

Таблиця 3. Оперативність розгляду справ судами першої інстанції

Найменування показників	2002 р.	2003 р.	2004 р.	I півріччя 2005 р.
Кримінальні справи				
Призначено справ до розгляду з порушенням строків (статті 241, 256 КПК) судами по першій інстанції, усього	21 762	20 453	19 199	8 368
<i>Питома вага від справ, провадження в яких закінчено, %</i>	10,8 %	9,6 %	8,7 %	8,1 %
Залишок справ, не розглянутих на кінець звітнього періоду (без урахування справ, провадження в яких зупинено)	40 862	38 450	36 663	37 045
<i>Питома вага від кількості справ, що перебували в провадженні, %</i>	16,1 %	14,6 %	13,5 %	24,2 %
Цивільні справи				
Закінчено провадження у справах по першій інстанції понад строки, встановлені ЦПК	270 906	304 764	363 178	152 046
<i>Питома вага від справ, провадження в яких закінчено, %</i>	19,5 %	19,8 %	20,1 %	20,2 %
Залишок справ, не розглянутих на кінець звітнього періоду (без урахування справ, провадження в яких зупинено)	220 232	214 629	203 106	245 128
<i>Питома вага від кількості справ, що перебували в провадженні, %</i>	13,5 %	12,1 %	10,0 %	24,1 %
Господарські справи				
Закінчено провадження у справах місцевими судами понад строки, встановлені ГПК	38	24	24	4
<i>Питома вага від справ, провадження в яких закінчено, %</i>	0,02 %	0,01 %	0,01 %	0,004 %
Залишок справ, не розглянутих на кінець звітнього періоду (без урахування справ, провадження в яких зупинено)	34 099	35 131	36 308	38 311
<i>Питома вага від кількості справ, що перебували в провадженні, %</i>	12,7 %	13,5 %	14,6 %	25,2 %

Таблиця 4. Якість розгляду судами справ у 2002–2005 рр. та I півріччі 2005 р.

Найменування показників	2002 р.	2003 р.	2004 р.	I півріччя 2005 р.
Кримінальні справи				
Кількість осіб, стосовно яких скасовано і змінено вироки місцевих і апеляційних судів у апеляційному та касаційному порядку, усього	8 563	9 209	9 759	5 118
<i>Питома вага від кількості осіб, стосовно яких постановлено вироки місцевими та апеляційними судами, %</i>	4,0 %	4,3 %	4,3 %	4,9 %
У тому числі				
скасовано	3 319	4 370	4 864	2 552
змінено	5 244	4 839	4 895	2 566
Кількість осіб, щодо яких скасовано вироки місцевих судів з постановленням нового вироку в апеляційному порядку	371	613	614	331
Цивільні справи				
Скасовано і змінено рішення місцевих та апеляційних судів у апеляційному та касаційному порядку, усього	19 488	24 507	28 150	14 872
<i>Питома вага від кількості рішень, постановлених місцевими та апеляційними судами, %</i>	1,7 %	1,9 %	1,9 %	2,5 %
У тому числі				
скасовано	16 849	21 396	23 630	12 424
змінено	2 639	3 111	4 520	2 448
Скасовано рішення місцевих судів з постановленням нового рішення в апеляційному порядку	3 457	5 389	8 071	4 496
Господарські справи				
Скасовано і змінено в апеляційному та касаційному порядку процесуальні документи місцевих судів	8 202	10 034	11 433	6 099
<i>Питома вага від кількості процесуальних документів, постановлених місцевими судами, %</i>	3,6 %	4,6 %	4,1 %	4,3 %
У тому числі скасовано та змінено Вищим господарським судом України у касаційному порядку	655	579	1 002	526

У Європейському суді з прав людини

Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини щодо рішення у справі «Гурепка проти України»

*Реферативний переклад **

Press release of the Registrar of the European Court of Human Rights concerning Judgment in the Case of Gurepka v. Ukraine

*Abstracts of translation ***

У рішенні, ухваленому 6 вересня 2005 р. у справі «Гурепка проти України», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що:

- було порушено ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі — Конвенція) щодо права на перегляд судом вищої інстанції обвинувального вироку.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявнику 1 тис. євро як компенсацію моральної шкоди.

Обставини справи

Заявник Микола Васильович Гурепка, 1956 р.н. є громадянином України, проживає у м. Сімферополі.

Заявник був відповідачем у двох справах про наклад. Кілька разів йому надсилали судові повістки, однак він так і не з'явився до суду. У грудні 1998 р. суд ухвалив рішення про застосування до заявника такого виду покарання, як адміністративний арешт на сім днів за вияв неповаги до суду. Це рішення набуло чинності з моменту ухвалення і не могло бути оскаржене.

Наступного дня прокуратура Автономної Республіки Крим (далі — прокуратура), працівником якої був заявник, звернулась із протестом до Верховного суду Автономної Республіки Крим (далі — суд Криму) щодо неправомірності застосування адміністративного арешту до заявника. У протесті зазначалося, що підсудний підлягав відповідальності на підставі Дисциплінарного статуту прокуратури, а тому стягнення, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення, не могли бути застосовані у цьому випадку.

Втім зазначене подання було відхилене. Заявника було звільнено після спливу строку арешту. М. Гурепка стверджував, що, перебуваючи в ув'язненні, він захворів на гепатит С.

У червні 2000 р. суд визнав заявника винним у накладі (поширенні неправдивих відомостей про особу) і зобов'язав його сплатити потерпілому відповідну суму компенсації. Це рішення було змінено другою інстанцією — Апеляційним судом Автономної Республіки Крим: призначено до виплати суму відшкодування було зменшено. У грудні 2001 р. Верховний Суд

України відмовив заявнику у перегляді його справи за новою касаційною скаргою.

Зміст рішення Суду

Заявник стверджував, що всупереч ст. 5 Конвенції його арешт був незаконним, підірвав його здоров'я і зашкодив репутації. Він також зазначав, що судові провадження у його справі відбувалися з порушенням закону і що йому було відмовлено у справедливому судовому розгляді на порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції. Заявник також стверджував, посилаючись на ст. 13 Конвенції, що його було позбавлено ефективного засобу захисту щодо перегляду рішення про застосування до нього адміністративного арешту. Крім того, за його твердженням, мало місце порушення ст. 3, ст. 14 Конвенції та ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

Суд відмітив, що з огляду на суворість покарання справа заявника була кримінальною за своєю суттю. Тому є необхідність у застосуванні гарантій, які містяться у ст. 6 Конвенції та ст. 2 Протоколу № 7 щодо права на оскарження.

Суд визнав прийнятною до розгляду по суті лише скаргу заявника щодо порушення ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

Суд зауважив, що особлива процедура перегляду рішень про застосування окремих адміністративних стягнень, передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення, могла бути розпочата лише за протестом прокурора чи голови суду вищої інстанції. В особи не було права безпосередньо оскаржувати відповідне рішення. Тому Суд дійшов висновку, що така процедура не була достатньо ефективним засобом захисту заявника, що суперечить цілям Конвенції.

Отже, Суд постановив, що мало місце порушення ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

* Переклад з англійської мови та опрацювання комюніке здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України П.М. Рабіновичем, М.Ю. Пришляк і Т.І. Дудаш.

** Повний текст комюніке англійською мовою див.: <http://www.echr.coe.int>

Інформація як нематеріальне благо та захист інформаційних прав згідно з Цивільним кодексом України

О.В. Кохановська,
*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри цивільного права
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка*

Питанням, пов'язаним із правом на інформацію та захистом інформаційних прав у сучасному цивільному праві, приділяється значна увага. Пояснюється це тим, що інформація сприяє розвитку ринкової економіки й інтелектуальної сфери суспільства. Крім того, тим, як вирішується комплекс питань, пов'язаних із правом на інформацію, власне, наявністю чи відсутністю таких прав, визначається рівень демократичності суспільства, дотримання загально визнаних у світі прав і свобод людини та громадянина. Зазначене підтверджує необхідність дослідження проблем, що виникають у цій сфері, й здійснення аналізу відповідних норм Цивільного кодексу України (далі — ЦК).

Пропоноване дослідження має безпосередній зв'язок з іншими розробками, що стосуються основних проблем інформаційного права, і здійснюється відповідно до наукових програм і напрямів, затверджених Національною Академією наук України та Академією правових наук України, Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка, а також згідно з науковими програмами державного рівня, розробками теоретичних питань захисту інформації та інформаційних прав у цивільному праві.

У ст. 200 ЦК вперше в кодифікованому акті дано визначення інформації як документованих або публічно оголошених відомостей про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі. У ній також передбачено захист прав володільця таких відомостей, при цьому поняття «інформація» вживається у широкому розумінні, яке не підпадає під дію положень про охорону норм авторського, патентного або іншого спеціального законодавства. Подібне визначення міститься також у ст. 1 Закону від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII «Про інформацію» зі змінами і доповненнями (далі — Закон № 2657-XII). Проте положення цієї статті поширюються і на охороноздатні рішення (винаходи, корисні моделі та ін.), які не були запатентовані правоволодільцем з якихось причин.

Інформація згідно з ЦК належить до нематеріальних благ, до яких законодавством віднесено також і результати творчої діяльності (ст. 199 ЦК), і особисті немайнові блага (ст. 201 ЦК). Поєднання цих об'єктів у окрему групу пояснюється їх особливою правовою природою та відсутністю у них матеріального змісту. Це є причиною для особливого правового регулювання відносин, пов'язаних із їх використанням і захистом.

Так, наприклад, особисті немайнові блага є невідчужуваними і не можуть передаватися іншим особам ні за яких умов. Згідно із частинами 3 і 4 ст. 269 ЦК фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, не може бути їх позбавлена й володіє ними довічно. Використання об'єктів права інтелектуальної власності іншою особою, але не тією, яка має виключне право дозволяти її використання, можливе лише з дозволу останньої. Межі вільного використання об'єктів інтелектуальної власності визначені законом. Інформація як нематеріальне благо (ст. 200 ЦК) має особливості, про які, переважно, і йдеться у цій публікації.

У сучасному світі суспільна взаємодія неможлива без обміну інформацією, що породжує певні труднощі у визначенні особистих прав на неї, оскільки людство зацікавлене у вільному обміні інформацією.

Відповідно до ст. 32 Конституції не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, а згідно зі ст. 34 кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом лише в передбачених ч. 3 ст. 34 Конституції випадках.

Основними принципами інформаційних відносин є: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свобода щодо її обміну; об'єк-

тивність, достовірність інформації; її повнота й точність; законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації (ст. 5 Закону № 2657-XII).

Отже, інформація як об'єкт має свої особливості. Це здатність до багаторазового використання, неможливість її знищення, а при передачі — можливість збереження в особи, яка її передала, тощо.

Слід зазначити, що серед основних ознак інформації деякі автори виокремлюють системність, селективність, субстанціональну несамостійність, наступництво, невичерпність, масовість, здатність трансформуватися, здатність до обмеження, універсальність, якість і пропонують методологічно розрізнити поняття «інформація» і «знання», що, безумовно, важливо¹.

Досліджуючи питання офіційного визначення інформації, О.О. Городов називає ряд ознак, які характеризують офіційну формулу інформації, але підкреслює — не саму інформацію². Першою ознакою є змістовність, другою — незалежність форми надання відомостей. Посилаючись на літературні джерела інших авторів, він наголошує на тому, що в юридичній літературі наведено багато інших ознак та якостей інформації, які перебувають поза межами її офіційного визначення, що характерно і для українського законодавства.

В.М. Лопатін, виокремлюючи основні ознаки, що, з його точки зору, мають принциповий характер для правового вругулювання відносин із приводу інформації, називає наступні: ідеальність, невичерпність, якісну визначеність, нелінійність, системність, відокремленість³.

В.О. Калятін, акцентуючи увагу на поняттях «інформація» та «інформаційні ресурси», зазначає, що інформація як об'єкт людських дій має певні особливості. «Вона здатна до багаторазового використання. Можна відзначити її практичну незнищуваність, при передачі вона зберігається у передаючого суб'єкта тощо...»⁴.

В.О. Копилов аналізує виключно юридичні особливості та властивості інформації, основні з яких: фізична невідчужуваність; відособленість; властивість інформаційної речі (інформаційного об'єкта); властивість тиражування (розповсюджуваності); властивість організаційної форми; властивість екземплярності⁵.

Цінність дослідження останнього з авторів полягає у тому, що в них доведена необхідність з'ясування ознак інформації як її юридичних особливостей і властивостей, що виявляються в інформаційних процесах, які забезпечують реалізацію основних інформаційних прав та обов'язків відповідних суб'єктів у порядку забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод. Для інформації яка створюється, використовується чи розповсюджується у правовій системі, притаманний ряд властивостей, що спричиняють певні юридичні наслідки під час обміну нею. Вони закріплюються в нормах права і реалізуються в інформаційних правовідносинах та особливостях поведінки суб'єктів.

Так, на думку В.О. Копилова, властивість фізичної невідчужуваності інформації заснована на тому, що знання не можуть бути відчужені від її носія — люди-

ни, тому при передачі інформації від однієї особи до іншої і юридичного закріплення такого факту, процедура відчуження інформації замінюється передачею прав на її використання і передається разом з цими правами.

Відособленість інформації можлива лише у результаті її опредметнення у вигляді символів, знаків, хвиль з метою обміну нею (відбувається відокремлення інформації від її виробника або творця). Отже, інформація набуває здатності існувати самостійно. У цьому В.О. Копилов, як і деякі інші правознавці, вбачає підтвердження оборотоздатності інформації як окремого об'єкта правовідносин, що є, на нашу думку, однією з найважливіших ознак інформації як об'єкта права взагалі й цивільного права зокрема.

Дискусійним залишається, на нашу думку, положення про властивість інформаційної речі (інформаційного об'єкта). Дехто вважає, що інформація передається і поширюється тільки на матеріальному носії або за допомогою матеріального носія і виявляється як «двоєдність» інформації (її змісту) і носія, на якому вона закріплена. Слід зазначити, що ця властивість дає можливість поширити на так звану «інформаційну річ (об'єкт)», як її називає В.О. Копилов, спільну і взаємозалежну дію двох інститутів — інституту авторського права й інституту речової власності, однак інформація, навіть за такого підходу, може мати ще одну властивість — бути нематеріальним благом, і тоді застосування двох інститутів разом неможливе технічно й неправильне за суттю. Як особисте немайнове благо, інформація не може мати нічого спільного з майновою оцінкою і в такому випадку набуває позаекономічного й немайнового змісту, є невідчужуваною у будь-якому разі, навіть якщо цього бажає особа. Це сприяє захисту права, зокрема, фізичних осіб від порушень у цій сфері. До таких належить, зокрема, право на інформацію, закріплене у ЦК (ст. 302).

Інформація може тиражуватися й поширюватися в необмеженій кількості екземплярів без зміни її змісту, і це є її специфічною особливістю. Вона може бути відома багатьом, а якщо зберігається на матеріальному носії — то і належати одночасно необмеженій кількості осіб. Однак, на нашу думку, недостатньо коректним є зауваження про необхідність юридично закріплювати обсяг прав з використання інформації (її змісту) особами, які володіють такою інформацією (які володіють знаннями про зміст інформації)⁶. Значно відрізняються за змістом поняття «володіти інформацією» та «володіти знаннями про зміст інформації». Вважаємо, що мова може йти про володіння як одну зі

¹ Див.: Бачило І.Л., Лопатін В.Н., Федотов М.А. Информационное право: Учебник / Под ред. Б.Н. Топорника. — С-Пб., 2001. — С. 39—41.

² Див.: Городов О.А. Основы информационного права России: Учебное пособие. — С-Пб., 2003. — С. 14—15.

³ Див.: Бачило І.Л., Лопатін В.Н., Федотов М.А. Знач. праця. — С. 39—41.

⁴ Калятін В.О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права): Учебник для ВУЗов — М., 2000. — С. 394.

⁵ Див.: Копылов В.А. Информационное право: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М., 2003. — С. 49—50.

⁶ Там же. — С. 49—50.

складових змісту права власності, лише у випадку заміни поняття «інформація» на поняття «документована інформація», тобто відомості, які тісно пов'язані із матеріальним носієм. В інших випадках слід надзвичайно обережно ставитися до термінологічних визначень, щоб не припуститися помилок, відомих теорії права інтелектуальної власності. Йдеться, зокрема, про проприетарну (лат. *proprietas* — власність) теорію, яка у будь-якій своїй формі знищує найважливіше — особисті немайнові права (як пов'язані з майновими, так і немайнові). Інформація як особисте немайнове право належить до найважливіших, невідчужуваних, природних, притаманних людині від народження благ — разом з благом життя, здоров'я тощо. Тому не можна допускати навіть термінологічних неточностей у цій сфері. Так, особистим немайновим благом не можна ні «володіти», ні «користуватися», ні «розпоряджатися». Для інформаційних відносин загалом термінологічний апарат має бути набагато ширшим і враховувати названі особливості інформації як особливого нематеріального блага. Спрощення, які допускає законодавець стосовно документованої інформації, не можуть слугувати взірцем для доктринальних розробок при вирішенні цієї проблеми і для застосування у судовій практиці.

Абсолютно логічно В.О. Копилов довів, що інформація має властивість організаційної форми та екземплярності. Не викликає заперечень те, що інформація, яка перебуває в обороті, переважно має форму документа. Така властивість дає можливість юридично формулювати факт приналежності документа конкретній особі, наприклад, закріпивши його відповідним підписом у традиційному, чи в електронному вигляді. Інформація поширюється здебільшого на матеріальному носії, що робить можливим облік екземплярів інформації через облік носіїв, на яких вона міститься. Це дає змогу поєднувати змістову складову інформації з її речовим оформленням, тобто з відображенням на носії, що спричинило вже нині вживання поняття «копія документа» й сприяє розробленню механізму реєстрації інформації.

Отже, інформація має притаманні їй специфічні ознаки, які відображають її внутрішню природу та сутність, впливаючи на вибір способів захисту інформаційних прав. Незважаючи на те, що згідно зі ст. 200 ЦК інформація є об'єктом цивільних прав, зокрема, одним із видів нематеріальних благ, встановлення монопольних прав на неї залишається проблемою. У ст. 18 Закону № 2657-ХІІ названо основні види інформації: статистична, масова, про діяльність державних органів влади та органів місцевого самоврядування, правова, про особу тощо. Необхідність забезпечення суспільних інтересів змушує законодавця в деяких випадках запроваджувати особливий режим поширення і використання інформації. Наявність публічного елемента у структурі права на інформацію є, на думку фахівців, важливим чинником правового регулювання інформаційних відносин. Зокрема, досить повно врегульовано у правовому сенсі питання про такі види інформації, як державна таємниця (Закон від 21 січня

1994 р. № 3855-ХІІ «Про державну таємницю»), конфіденційна інформація (Закон № 2657-ХІІ), інформація в автоматизованих системах (Закон від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах») тощо.

Базовим законом, який регулює діяльність у цій сфері, є Закон № 2657-ХІІ (зі змінами й доповненнями). До законодавства України про інформацію належать також й інші законодавчі акти: про окремі галузі, види, форми й засоби інформації, міжнародні договори та угоди, ратифіковані Україною; важливе значення мають принципи й норми міжнародного права.

Регулювання питань про надання та використання інформації здійснюється за допомогою ряду спеціальних правових інститутів, наприклад, інституту державної таємниці, однак поки що у законодавстві спеціального права на це не передбачено. Проте за нинішнього розвитку суспільних відносин обробка й надання інформації стають настільки важливим елементом суспільного життя, що виникає необхідність у спеціальних правових заходах, які б забезпечували інтереси осіб, прийнятих до цієї сфери.

Як уже зазначалось, об'єктом інформаційних відносин найчастіше є відповідним чином оброблена інформація (така, що міститься на матеріальному носії), яка має відповідні реквізити, що дозволяють її ідентифікувати. Згідно зі ст. 8 Закону № 2657-ХІІ об'єктами інформаційних відносин є документована або публічно оголошена інформація про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах.

Важливо розрізнити правове регулювання згаданих вище відносин з такими правовими інститутами як службова або комерційна таємниця (так зване *ноу-хау*). Різниця полягає в тому, що комерційна цінність службової або комерційної таємниці пов'язана з можливістю використання інформації, наприклад, для удосконалення виробничого процесу, а набуття такої інформації здійснюється з метою досягнення завдяки їй певного результату. В інших випадках інформація сама по собі має значення для того, хто її набуває, поза зв'язком з можливістю її використання в своїх інтересах.

В економічній і правовій літературі зарубіжних країн на позначення поняття «комерційна таємниця» вживаються також вирази «секрети виробництва», «ноу-хау», які в аспекті правових категорій розуміються як синоніми. Строк захисту комерційної таємниці не визначено. Права на комерційну таємницю діють, поки дотримуються умови її захисту.

Визнання певних відомостей конфіденційними або такими, що потребують захисту, відповідно до законодавства України, є прерогативою їх власника (правоволодільця). Винятки з цієї загальної норми встановлюються законом або іншим правовим актом. Зокрема, встановлено перелік відомостей, які не можуть вважатися комерційною таємницею. Підприємства й підприємці зобов'язані надавати такі відомості на вимогу органів влади, контрольних та правоохорон-

них органів, інших організацій, які згідно із законодавством мають на це право.

Комерційну і службову інформацію не слід розуміти як синоніми. Збереження в таємниці службової інформації, як правило, не зумовлено її комерційною цінністю, хоча вона може містити відомості комерційного характеру. Заборона на її поширення передбачена у законодавстві, яке регламентує окремі сфери діяльності. Певні категорії працівників такої сфери діяльності зобов'язані зберігати в таємниці відомості, до яких вони мають доступ у зв'язку з виконуваною роботою (працівники підприємств зв'язку, банків, медичних закладів, страхових компаній, податкових інспекцій тощо).

Комерційна таємниця належить до об'єктів права інтелектуальної власності (статті 505—508 ЦК), оскільки у ній, на думку законодавця, наявні результати інтелектуальної творчої діяльності, про що йдеться у ст. 199 ЦК, і чому присвячено Книгу четверту ЦК. Закріплення прав володільця комерційної таємниці хоча й здійснюється за моделлю охорони промислової власності, однак має свої особливості. Її захист ґрунтується на створенні та забезпеченні системи охорони конфіденційності, порушення якої призводить до припинення прав. Умовою надання охорони винаходам, корисним моделям, промисловим зразкам, навпаки, є їх опублікування. Крім того, підставою для виникнення права на захист комерційної таємниці є фактичне правомірне володіння інформацією за умов дотримання відповідних вимог.

Водночас будь-яка особа, яка на законних підставах стала володільцем такої інформації, має право розпоряджатися нею на власний розсуд. Йдеться про отримання дозволу власника (правоволодільця) на таке використання, оформлене договором. Типовим є договір на передачу готових науково-технічних розробок — технологій, конструкцій, що містять незапатентовані технічні рішення, дизайн тощо. В усіх договорах, в яких передбачено передачу прав на використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, користувач має бути зобов'язаний дотримуватися конфіденційності.

Зазначимо, що відповідальність за порушення права інтелектуальної власності, як і за невизнання чи посягання на нього, встановлена ЦК, іншими законодавчими актами чи договором (ст. 431 ЦК). Права на результати інтелектуальної творчої діяльності захищаються нормами цивільного, кримінального та адміністративного законодавства.

Кожна особа має право звернутися до суду для захисту права на інтелектуальну власність (ст. 16 ЦК). Суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення на захист права інтелектуальної власності з тих, що перераховані у ст. 432 ЦК. Спеціальні закони, присвячені різним видам об'єктів права інтелектуальної власності, містять відповідні статті про захист прав на ці об'єкти.

Частиною 2 ст. 200 ЦК надано право суб'єкту відносин у сфері інформації вимагати усунення порушень його права і відшкодування майнової та мораль-

ної шкоди, завданої такими правопорушеннями. Захист цивільних прав та інтересів учасників інформаційних відносин відбувається також згідно з нормою ст. 16 ЦК. Серед способів захисту, перерахованих у ч. 2 ст. 16 ЦК, найефективнішими для захисту інформаційних прав та інтересів можна назвати: визнання права; визнання правочину недійсним, припинення дії, яка порушує право; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Цілком можливо, що з часом з'являться й інші способи захисту таких прав, що будуть передбачені у договорі або законі. Захист цивільних прав нотаріусом і самозахист цивільних прав у інформаційній сфері можуть, на нашу думку, з часом виявитися найбільш ефективними.

Основним суб'єктом інформаційних відносин згідно зі ст. 38 Закону № 2657-XII є власник інформації, який щодо об'єктів своєї власності має право здійснювати будь-які законні дії (ч. 3 ст. 38). Інформація є об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави (ч. 2 ст. 38). Підставами для виникнення права власності на інформацію є: створення інформації своїми силами й за власний рахунок; договір на створення інформації; договір, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи. Власник інформації має право призначати особу, яка здійснює володіння, використання і розпорядження інформацією, визначати правила її обробки та доступ до неї, а також встановлювати інші умови щодо інформації. Таким чином, відповідно до названого закону суб'єктами відносин у сфері інформації є також володільці та користувачі інформацією.

У законі, як випливає у термінологічному сенсі, не враховано особливості інформації як нематеріального блага; інформація ототожнюється з її матеріальним носієм, основним суб'єктом інформаційних відносин визначається власник інформації. Проте застосування позовів, традиційних для захисту права власності на речі (майно), до захисту інформаційних прав виявляється не лише неможливим, а й безрезультатним, так само, як і до прав інтелектуальної власності, особливостей, які докорінно відрізняють її від інших об'єктів цивільних прав. Характерним є і те, що про інформацію не йдеться у гл. 13 ЦК, в якій закріплено поняття речі (майна). Отже, немає підстав ототожнювати інформацію з речами (майном), які є об'єктами права власності й захищаються чітко передбаченими способами.

У ст. 42 Закону № 2657-XII названо також учасників інформаційних відносин, а саме: громадян, юридичних осіб або державу, які набувають передбачених законом прав та обов'язків у процесі інформаційної діяльності. Основними учасниками у цьому Законі визначено авторів, споживачів, поширювачів, зберігачів (охоронців) інформації, визначаючи їх права та обов'язки у ст. 43 та 44, а серед найважливіших прав — право одержувати (виробляти, добувати), використовувати, поширювати і зберігати інформацію в будь-якій формі

з використанням будь-яких засобів, крім випадків, передбачених законом. Це підтверджує раніше висловлену нами думку про те, що не можна прирівнювати інформацію, як нематеріальне благо, до матеріальної речі, в якій вона втілена, оскільки серед перерахованих прав не зазначено жодного з триади прав власності.

При цьому учасники інформаційних відносин зобов'язані поважати інформаційні права інших суб'єктів; використовувати інформацію згідно із законом або договором (угодою); дотримуватися принципів інформаційних відносин, передбачених ст. 5 Закону № 2657-XII; забезпечувати доступ до інформації всім споживачам на умовах, передбачених законом або угодою; зберігати її в належному стані протягом встановленого терміну й надавати іншим громадянам, юридичним особам або державним органам у визначеному законом порядку; компенсувати шкоду, заподіяну при порушенні законодавства про інформацію.

Охорона права на інформацію і неприпустимість зловживання ним регламентовані статтями 45 і 46 Закону № 2657-XII.

За порушення законодавства України про інформацію передбачена дисциплінарна, цивільно-правова або кримінальна відповідальність, яку несуть особи, винні у вчиненні порушень, визначених у ст. 47 Закону № 2657-XII, серед яких: необгрунтована відмова від надання відповідної інформації; надання інформації, що не відповідає дійсності; несвочасне надання інформації; навмисне її приховування тощо. Протиправні дії підлягають оскарженню до відповідних органів вищого рівня або до суду (ст. 48 Закону № 2657-XII), а у випадках, коли у зв'язку з правопорушенням завдано громадянам, підприємствам, установам, організаціям та державі матеріальної або моральної шкоди, винні у цьому особи відшкодовують її на підставі рішення суду. Розмір відшкодування також визначається судом (ст. 49 Закону № 2657-XII).

Основним цивільно-правовим способом захисту інформації визнано відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої у результаті правопорушення, вчиненого суб'єктом відносин у сфері інформації.

Порядок використання інформації та захисту права на неї згідно зі ст. 200 ЦК встановлюється законодавством, зокрема, Законом № 2657-XII.

Для повноти дослідження необхідно звернутися також до трактування права на інформацію, що міститься у ст. 302 ЦК. Інформація тут розуміється як одне з особистих немайнових благ, перелік яких визначений ст. 201 ЦК. Загалом, у книзі другій, главах 20—22 ЦК інформація і право на інформацію тією чи іншою мірою згадуються у ряді статей.

Особисті немайнові блага, зокрема інформація, можуть належати як фізичним, так і юридичним особам. Вони з'являються у людини в момент народження і нерозривно пов'язані з нею протягом усього життя. Національне цивільне право у цій сфері підтверджує наявність названих благ і визнає свободу індивіда діяти на власний розсуд. Регулятивна функція цивільного права у сфері особистих немайнових від-

носин виявляється насамперед у формі юридичного визнання належності кожній фізичній особі невідчужуваних нематеріальних благ і свободи визначати свою поведінку на власний розсуд. Таким чином, відносини у цій сфері виникають з приводу особливої категорії об'єктів — немайнових благ, які неможливо відокремити від конкретної особи, які мають єдину позаекономічну природу, є самостійною цінністю для їх носія і мають функціональну властивість нетоварності.

Згідно зі ст. 201 ЦК не виключено, що особисті немайнові блага можуть бути в юридичних осіб. Зокрема, юридична особа має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові блага, які можуть належати юридичній особі.

Особисте немайнове право та його об'єкт взаємопов'язані, але не тотожні. Немайнові блага характеризуються принаймні двома ознаками: відсутністю матеріального (майнового) змісту; нерозривним зв'язком із особистістю носія, що породжує невідчужуваність цього блага. Невідчужуваність нематеріальних благ не означає, що їх захист не може доручатися третім особам, наприклад, законним представникам неповнолітніх у позовах про захист честі й гідності. Нетоварність, відсутність економічного змісту нематеріального блага, його нерозривний зв'язок з особою носія є необхідними, але не єдиними ознаками. Комплекс названих благ певним чином індивідуалізує і робить неповторною саму фізичну особу.

Нематеріальні блага характеризують суспільний стан їх володільця і становлять його невід'ємну, хоча й змінювану, якість на весь період його існування. Особисті немайнові блага існують без обмеження строку. Особистими немайновими правами фізична особа володіє довічно (ч. 4 ст. 269 ЦК).

Наведений у ч. 1 ст. 201 ЦК перелік особистих немайнових благ дещо умовний, а це спонукає до висновку, що об'єктом цивільно-правових відносин може виявитися і не назване нематеріальне благо. Кожна людина має право на особисті блага, такі як життя, здоров'я, честь, гідність тощо так само, як і на матеріальні.

Згідно з ч. 1 ст. 302 ЦК, фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Не допускаються збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Комплекс проблем, пов'язаних із названим правом, отримали назву особистих даних, стосовно яких тривають дискусії між представниками різних галузей науки.

Відповідно до режиму доступу інформація поділяється на відкриту та з обмеженим доступом (ст. 28 Закону № 2657-XII). Відкрита інформація систематично публікується в офіційних друкованих виданнях, поширюється іншими ЗМІ, а також безпосередньо надається заінтересованим особам та державним органам (ст. 29 Закону № 2657-XII). Інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну і таємну

(ст. 30 Закону № 2657-XII). Конфіденційна інформація — це відомості професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого характеру, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням згідно з передбаченими ними умовами. Зазначені особи самостійно визначають режим доступу до такої інформації та встановлюють для неї способи захисту. До таємної інформації належать відомості, які становлять державну та іншу, передбачену законом, таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі. Порядок і терміни обнародування таємної інформації визначаються відповідним законом. Збирання інформації, яка є державною таємницею або конфіденційною інформацією юридичної особи, не допускається (ч. 1 ст. 302 ЦК).

Згідно з ч. 2 ст. 302 ЦК фізична особа, яка поширює інформацію, зобов'язана переконатися в її достовірності. Достовірною вважається та інформація, що відповідає дійсності. Впевнитися у достовірності інформації можна після особистої перевірки та отримання відповідних доказів із достовірних джерел. Так достовірною відповідно до ч. 3 ст. 302 ЦК вважається інформація, яка надається посадовою, службовою особою при виконанні нею своїх службових обов'язків, а також інформація, яка міститься в офіційних джерелах, а саме: у звітах, стенограмах, повідомленнях ЗМІ, засновниками яких є відповідні державні органи або органи місцевого самоврядування. Якщо фізична особа поширює таку інформацію, вона не зобов'язана перевіряти її достовірність і не несе відповідальності у разі її спростування.

Фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб за допомогою традиційних способів, визначених у ЦК та іншими способами відповідно до змісту конкретного права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення. Згідно зі ст. 15 ЦК кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання чи оспорювання, а також право на захист свого інтересу, який не суперечить принципам цивільного законодавства, вимогам справедливості, добросовісності та розумності. Стаття 16 ЦК надає суду можливість відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи, якщо вона вчинила певні дії виключно з наміром заподіяти шкоду іншій особі або ж всупереч моральним заходам суспільства чи з метою обмеження конкуренції та зловживання монопольним становищем на ринку.

Вказані у ЦК особисті немайнові права, зокрема право на інформацію, не є лише декларацією завдяки ефективним способам їх захисту, визначеним ЦК. Захист особистого немайнового права може здійснюватися різними способами відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, до яких спричинило таке порушення. Найважливішим способом захисту інтересів особи, про яку поширили недостовірну інформацію, є її спростування (ст. 277 ЦК). Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї (або) членів її сім'ї

недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації.

Стаття 278 ЦК містить також заборони щодо поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права. Особисті немайнові права у разі їх порушення захищаються усіма доступними для цивільного права способами. Набір способів, що застосовуються залежно від виду та характеру порушення зазначених прав є доволі повним. Це можуть бути позови про спростування неправдивих відомостей, про зняття обмежень (наприклад, у разі порушення права фізичної особи вільно обирати місце проживання), а також інші позови, у тому числі й превентивні, спрямовані на запобігання порушенням зазначених категорій. При порушенні названих прав можливе вчинення позовів про відшкодування майнової або моральної шкоди. Нині значна увага приділяється міжнародному захисту прав людини: через неможливість захистити свої права згідно з національною процедурою, можна захистити їх на міжнародному рівні. Для цього створені спеціальні міжнародні інституції. Реалізація права на захист здійснюється особою шляхом: оскарження неправомірних дій, у результаті яких було порушено її права та свободи в судовому порядку; звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; звернення за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, — після використання усіх наявних національних засобів правового захисту.

Правовий захист є результатом реалізації права на захист і перш за все права на судовий захист, яке передбачено Конституцією. Так, у ст. 55 Конституції вказано на особливе значення суду серед гарантій прав і свобод. Судовому захисту підлягають усі права та свободи.

У разі порушення особистого немайнового права фізичної особи, зокрема права на інформацію, діями або бездіяльністю органів державної влади, органів влади Автономної республіки Крим, органів місцевого самоврядування, фізичних або юридичних осіб, ці особи зобов'язані згідно зі ст. 276 ЦК вчинити необхідні дії для його негайного поновлення. Якщо такі дії не вчиняються особами, котрі порушили особисте немайнове право фізичної особи, суд може постановити рішення щодо поновлення порушеного права, а також відшкодування моральної шкоди, завданої у результаті його порушення.

Окрім спростування недостовірної інформації та інших, передбачених ст. 277 ЦК, способів захисту фізичної особи, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї недостовірної інформації, у ст. 278 ЦК передбачено такий спеціальний спосіб захисту, як заборона (припинення) поширення інформації, через що порушуються особисті немайнові права. Необхідність запровадження цього способу захисту пояснюється тим, що без нього значно зменшується ефективність захисту особистих немайнових прав особи в цілому. Закріплюється положення про те, що в разі, якщо особисте немайнове право фізичної особи

порушене у газеті, книзі, кінофільмі, телепередачі тощо, які готуються до виходу в світ, суд може заборонити їх випуск до його усунення, а якщо вони вже випущені, суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення. У разі, якщо усунення порушення неможливе, — вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення.

У ст. 279 ЦК передбачено правові наслідки невиконання рішення суду про захист особистого немайнового права. Зокрема, дозволяється покласти на особу, яку суд зобов'язав вчинити відповідні дії для усунення порушення особистого немайнового права (наприклад, права на інформацію), і яка ухиляється від виконання судового рішення, штраф у відповідності з нормами Цивільного процесуального кодексу України. У доктрині цивільного права закладено твердження про те, що майнові санкції не можуть охороняти особисті немайнові права належним чином. Враховуючи немайновий характер цих прав, відповідальність за їх порушення має бути переважно немайною. З цього випливає, що найважливішим напрямом удосконалення охорони особистих немайнових прав є розширення кола саме немайнових санкцій за їх порушення. Щодо грошового штрафу, то він має застосовуватися лише тоді, коли немайнові санкції не дають змоги стимулювати поведінку суб'єктів. Заслугує на увагу думка про стягнення грошового штрафу у прибуток держави, а не на користь потерпілого. Це пояснюється тим, що штрафні санкції здатні виконувати не відновлювальну, а лише превентивну функцію. Виконання рішення суду про вчинення відповідних дій для усунення

порушення особистого немайнового права обов'язкове, не залежить від сплати штрафу і не звільняє особу від обов'язку виконати рішення суду.

Фізична особа, особисте немайнове право якої порушено, має право згідно зі ст. 280 ЦК на відшкодування майнової та (або) моральної шкоди, яку їй завдано у зв'язку з таким порушенням. Положення цієї статті слід розуміти таким чином: підлягає відшкодуванню завдана фізичній особі матеріальна та (або) моральна шкода в результаті порушення будь-якого особистого немайнового права, що перераховані у гл. 21 та гл. 22 і перелік яких не є вичерпним.

Отже, ЦК містить значну кількість норм, які закріплюють поняття «інформація», як окремого нематеріального блага у складі інших нематеріальних благ, яке має свої особливості та характерні ознаки; інформацію у складі об'єктів права інтелектуальної власності — у разі відповідності ознакам результату творчої діяльності, зокрема, як комерційну тасмніцю; інформацію, як особисте немайнове благо з усіма, притаманними особистим немайновим благам, особливостями. Захист інформації та інформаційних прав здійснюється згідно з положеннями гл. 3 ЦК: загальними способами, перерахованими у ст. 16 ЦК, а також спеціальними способами, встановленими окремими законами. Суд може захистити інформаційне право або інтерес й іншими способами, які можуть бути встановлені договором або законом. Виявлення та подальший аналіз таких можливостей дадуть змогу розвивати доктринальні положення у названій сфері, удосконалювати законодавчу базу і збагачувати практику суду.

У видавництві «А.С.К.» вийшов друком

Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України

А.Г. Ярема, В.Я. Карабань, В.В. Кривенко, В.Г. Ротань.—
У 3 т. — К.: А.С.К.; Севастополь: Ін-т юрид. дослідж., 2004.

У виданні коментується вся система цивільного законодавства України. За основу при визначенні структури видання взято Цивільний кодекс України 2003 р. Постатейне коментування Цивільного кодексу доповнюється аналізом правових норм, що сформульовані в інших актах цивільного законодавства України. Коментар дається на підставі судової практики, що склалася як до введення в дію Цивільного кодексу 2003 р., так і після цього.

Книга призначена для суддів, адвокатів, юристів, які працюють на підприємствах, в організаціях і установах. Буде цікавою для тих, хто цікавиться проблемами застосування цивільного права України.

З питань придбання звертатися за адресою:

Видавництво «А.С.К.»

03501 Київ, вул. Желябова, 2, кімн. 101.

Тел.: 456-20-65, 241-90-8, 455-58-89.

Проблеми судово-правової реформи

Державна судова адміністрація України як орган організаційного забезпечення діяльності судової системи

А.А. Стрижак,
голова Апеляційного суду
Закарпатської області

Реформування судової влади, створення нової системи правосуддя, що формується на основі принципу спеціалізації судів, потребує нових підходів до організаційного забезпечення їх діяльності. Ефективність роботи судової влади та рівень здійснення правосуддя залежать не лише від професіоналізму суддів та їх сумлінного ставлення до виконання обов'язків, вирішення правових конфліктів, а й від належної організації роботи судової системи. При цьому слід враховувати, що професіоналізм суддівського корпусу залежить також від ряду управлінських рішень, пов'язаних з підготовкою кандидатів на посаду судді, створення системи підвищення кваліфікації суддів, їх інформаційного забезпечення і поліпшення умов праці.

Державному управлінню судовою системою притаманні всі ознаки управління, які наявні у законодавчій та виконавчій владах, але є й певні відмінності, що викликані специфікою здійснюваних нею функцій та у зв'язку із принципами незалежності та самостійності, якими вона наділена.

Здійснення державного управління судовою системою ускладнюється тим, що її суб'єктами є не лише посадові особи судових органів та органи суддівського самоврядування, а й законодавча та виконавча влади. Якщо роль законодавчої влади в управлінні судовою системою здебільшого полягає в обранні суддів на безстроковий термін та затвердженні у Державному бюджеті витрат на утримання цієї системи, то виконавча здійснює відповідні функції за допомогою її спеціального органу — Державної судової адміністрації України (далі — ДСА).

ДСА створена відповідно до Указу Президента України від 29 серпня 2002 р. № 780/2002 «Про державну судову адміністрацію України» і відіграє важливу роль у системі органів державного управління, оскільки відповідно до Закону «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 р. № 3018-III (далі — Закон № 3018-III) її завданням є організаційне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, а також інших

установ судової системи, зокрема органів суддівського самоврядування, окрім Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів.

Водночас не усі поділяють думку про доцільність і необхідність створення та діяльність такого спеціального органу виконавчої влади, покликаного організаційно забезпечувати суди. Ставиться під сумнів потреба в існуванні ДСА також у суддівському середовищі. Обґрунтовується така позиція тим, що ця інституція гальмує процес втілення в Україні незалежної судової влади та її наближення до європейських стандартів. Наводиться й такий аргумент, що одним із засобів забезпечення дієвості принципу незалежності судової влади є створення особливого механізму її фінансування з допомогою якого вдалося б унеможливити вплив на неї з боку виконавчої та законодавчої влад. Проте фінансове та матеріально-технічне забезпечення судів загальної юрисдикції, окрім Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів, повністю покладено на ДСА, що фактично обмежує дієздатність судів, які не вправі самостійно розпоряджатися коштами. Це стає причиною залежності судової влади від виконавчої. Крім того, в умовах недофінансування, коли на утримання судової влади виділяється коштів на 40 % менше від потреб, суди ефективніше зможуть їх використати, оскільки краще знають, від яких витрат можна відмовитись, а які обмежити і наскільки.

Діяльність ДСА та її територіальних управлінь поки що, на жаль, не можна визнати ефективною, через що й виникають справедливі нарікання. Однак не слід недооцінювати практичну необхідність в існуванні такого органу, проте не у системі виконавчої влади. Так, згідно зі ст. 119 Закону № 3018-III організаційне забезпечення діяльності судів полягає не лише у вжитті заходів фінансового та матеріально-технічного, а й кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру. Останні три з названих напрямів діяльності ДСА є не менш важливими від перших двох і потребують значних зусиль та ре-

курсів, оскільки є складовою створення системи кадрового добору для судової влади, формування з ведення судової статистики, діловодства, архівів тощо.

Виконання органами судової влади цих функцій негативно вплине на якість здійснення правосуддя, що неприпустимо. Досвід минулих років підтвердив необхідність у спеціальному органі, що займатиметься організаційним забезпеченням діяльності судів. За радянських часів цю функцію виконували міністерства: Міністерство юстиції СРСР, союзних республік та їх органи на місцях. У 1958—1963 рр. Міністерство юстиції УРСР було ліквідоване, а завдання щодо управління судовою системою виконував Верховний суд УРСР та обласні суди. Пленум Верховного суду та президії обласних судів розглядали матеріали перевірок судів, аналізували результати судової статистики і судової практики, питання роботи з кадрами, затверджували методичні вказівки щодо роботи судів, посадові та інші інструкції. Ці судові органи забезпечували суди нижчих інстанцій законодавчими й нормативно-правовими актами, відповідною літературою, вирішували організаційні питання. Це призвело до перевантаження Верховного суду УРСР та обласних судів, відволікало їх на виконання не властивих їм виконавчо-розпорядчих функцій і зрештою негативно позначилося на якості виконання основного завдання — відправлення правосуддя. Тому в 1970 р. було розглянуто питання щодо відновлення роботи Міністерства юстиції УРСР та його обласних управлінь, а в 1972 р. у структурі міністерства було утворено спеціальне управління, яке спочатку виконувало функцію організаційного керівництва, а згодом — організаційного забезпечення судів аж до 29 серпня 2002 р. (до утворення ДСА).

Отже, передання виконання цих функцій від Міністерства юстиції України до ДСА сприяло реформуванню державного управління судовою системою і вирішенню проблем, що виникали при здійсненні правосуддя на перехідному етапі. Так, організаційне забезпечення судів було одним із чисельних напрямів діяльності Міністерства юстиції України, а для ДСА він є основним та єдиним. Це дало змогу зосередити увагу та об'єднати зусилля для досягнення поставлених цілей зі створення належних умов для здійснення в Україні правосуддя.

Максимальної ефективності у роботі ДСА можна досягти лише при співпраці з іншими суб'єктами державного управління, для яких створення належних умов здійснення правосуддя також є повсякденним завданням. До таких суб'єктів належать органи суддівського самоврядування, функцією яких є організаційне забезпечення судів та вирішення інших питань, не пов'язаних із безпосереднім здійсненням правосуддя, та голови судів. Зазначені суб'єкти щодо управління судовою системою мають спільну мету й завдання, а значна частина з їх повноважень взаємодоповнюється. Тому, хоча ці органи та посадові особи безпосередньо не підпорядковані одна одній, вони становлять цілісний механізм судового управління. Водночас хоча законодавець і визначив випадки, коли деякі рішення щодо ор-

ганізації роботи судів приймаються спільно органами суддівського самоврядування та ДСА, проте правове регулювання цього питання залишається вкрай недосконалим. Так, у Законі № 3018-III визначено, що ДСА розробляє і затверджує єдині нормативи фінансового забезпечення судів загальної юрисдикції за погодженням із Радою суддів України і разом з нею визначає нормативи навантаження суддів у судах усіх рівнів та розробляє пропозиції щодо кількості суддів у відповідних судах. А згідно із ч. 1 ст. 122 вказаного Закону на цей орган виконавчої влади покладено обов'язок із матеріально-технічного забезпечення місцевих судів на підставі замовлення відповідного суду. Вирішувати ж інші питання ДСА може без узгодження з органами суддівського самоврядування, а правова форма взаємодії її територіальних управлінь та органів суддівського самоврядування областей, міст Києва та Севастополя дотепер не визначена. Враховуючи, що завдяки координації можна досягти узгодження управлінських дій суб'єктів державного управління судовою системою, уникнути виконання ними тотожних функцій та досягти більш ефективного і раціонального режиму організації судової системи, доцільно було б нормативно закріпити обов'язок ДСА погоджувати найбільш значимі дії з органами суддівського самоврядування (радами суддів) шляхом проведення спільних нарад і засідань, обміну необхідною інформацією.

Законодавець визначив статус ДСА як спеціального органу виконавчої влади, діяльність якого, проте, підконтрольна органам суддівського самоврядування. Так, згідно із статтями 111 та 116 Закону № 3018-III Рада суддів України контролює діяльність ДСА, а ради суддів областей, міст Києва та Севастополя — відповідних її територіальних управлінь. Для з'ясування того, чи насправді органи суддівського самоврядування контролюють діяльність ДСА, треба визначити форми і методи здійснення контрольної діяльності й повноваження, якими наділені органи суддівського самоврядування щодо здійснення такого контролю.

Таким чином, стає цілком очевидним, що контроль за діяльністю ДСА має здійснюватися вищими органами виконавчої влади і судовою владою (органами суддівського самоврядування). Такий підхід сприятиме діяльності органів виконавчої влади в організаційному забезпеченні судів і стане дієвим механізмом стримування та протидії між виконавчою та судовою владами, що є однією із форм реалізації принципу поділу державної влади, й забезпечить самостійність і незалежність судової.

На жаль, поки що немає підстав твердити, що діяльність органів ДСА перебуває під контролем органів суддівського самоврядування. Чому? Як було зазначено вище, такий контроль здійснюється в чітко визначених формах і з допомогою певних методів. Однак, слід зауважити, що при цьому його ефективність буде незначною через відсутність у контролюючого суб'єкта засобів впливу на підконтрольний об'єкт, можливостей застосувати до нього заходи примусу, які спонукали б останнього виконувати належним чином визначені для нього функції.

В якій же формі здійснюється контрольна функція органів суддівського самоврядування за діяльністю ДСА? Аналіз відповідних норм Закону № 3018-III свідчить, що фактично таких форм є дві: перша — це заслуховування з'їздом суддів України та Радою суддів України посадових осіб ДСА про результати її діяльності, а радою суддів областей, міст Києва та Севастополя — начальників відповідних територіальних управлінь, друга — це право з'їзду суддів України висловити голові ДСА недовіру. Отже, виникає питання: чи є ці форми достатніми та дієвими засобами здійснення органами суддівського самоврядування контрольної функції? Звісно, ні. Причиною цього є те, що зміст повноважень органів суддівського самоврядування не містить ознак, притаманних контролюючим органам, і як наслідок — відсутність реальних важелів впливу дає підстави говорити про рекомендаційний, а не обов'язковий характер його рішень та вказівок.

Вищий орган суддівського самоврядування (з'їзд суддів України) може висловити недовіру голові ДСА, що стимулюватиме останнього до виконання службових завдань та належної організації роботи підпорядкованих йому органів. Але аналіз Закону № 3018-III з цього питання переконує, що контроль за діяльністю ДСА з боку органів суддівського самоврядування відсутній. Згідно зі ст. 113 зазначеного Закону з'їзд суддів України скликається раз у три роки, а тому голова ДСА звітує про свою діяльність і йому може бути висловлена недовіра саме раз у три роки. Контрольна ж функція має виконуватися систематично й постійно. У Законі також передбачено скликання позачергового з'їзду суддів України Радою суддів України, але порядок такого скликання досить складний, оскільки може бути ініційований на вимогу не менш як однієї третини конференцій суддів загальних судів, або на вимогу конференції суддів спеціалізованих судів, чи на вимогу зборів суддів Верховного Суду України. Скликання та проведення з'їзду суддів України пов'язане не лише з труднощами у вирішенні організаційних питань, а й нестачею матеріально-технічних ресурсів, що в умовах недостатнього фінансування судової влади практично неможливо. Отже, неефективність цієї форми контролю очевидна.

Невтішними можуть бути і правові наслідки у разі вираження вищим органом суддівського самоврядування недовіри голові ДСА. Так, відповідно до ст. 127 Закону № 3018-III він призначається й звільняється з посади Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України, погодженого з Радою суддів України. Також голова ДСА може бути звільнений за рекомендацією з'їзду суддів України. Отже, правове оформлене рішення суддівського корпусу щодо неможливості подальшого перебування певної особи на цій посаді не обов'язково означатиме безумовне його звільнення, а тому має для Президента України рекомендаційний характер, а він може погодитися або не погодитися з думкою суддівського співтовариства та вирішити це питання на власний розсуд.

Спільна діяльність двох рівноправних суб'єктів, спрямована на досягнення єдиного результату, перед-

бачає також наявність у них рівних можливостей щодо перевірки один одного, завдяки чому буде забезпечена їхня прозорість. Нині склалася така ситуація, що ДСА має більше повноважень щодо перевірки діяльності судів у сфері організації їх роботи. Вона має право вимагати від голів судів інформацію про діяльність суду та провадити перевірки щодо дотримання нормативних приписів з ведення статистики, обліку та архівного зберігання справ, використання і збереження матеріальних цінностей тощо. Органи ж судової влади, як уже зазначалося, позбавлені таких повноважень і закон не надав органам суддівського самоврядування права вимагати інформацію від ДСА та її територіальних управлінь про вжиті ними заходи зі створення належних умов здійснення правосуддя, звіту про витрачені на ці цілі кошти, якими вони розпоряджаються і які призначені на потреби діяльності судової влади. Таким чином, представникам останньої під час реалізації контрольної функції доводиться послуговуватися тим обсягом інформації, яку вважає за потрібне надати підконтрольний орган. За таких умов підконтрольність системи органів ДСА органам суддівського самоврядування неможлива.

У зв'язку з цим, на наш погляд, для збалансованості повноважень між виконавчою та судовою владами у сфері організаційного забезпечення судів слід виробити і нормативно закріпити дієві механізми та форми реалізації контрольної функції органами суддівського самоврядування (радами суддів), виконувати яку вони зобов'язані відповідно до Закону № 3018-III. Це сприятиме підвищенню персональної відповідальності керівного складу органів ДСА, змусить їх належним чином виконувати свої обов'язки, у результаті чого зросте ефективність роботи очолюваних ними органів. Із запровадженням таких механізмів нарікання на роботу виконавчої влади у сфері фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності судів будуть уже недоречними.

Отже, стає цілком очевидним те, що органи виконавчої та судової влади недостатньою мірою взаємодіють між собою у питаннях щодо організаційного забезпечення належних умов діяльності судової системи України та взаємоконтролю у цій сфері, що, зрештою, гальмує судову реформу. Але брак повноважень у органів суддівського самоврядування зі здійснення контролю за діяльністю ДСА та її територіальних управлінь є не єдиний недолік у правовому регулюванні взаємовідносин між цими органами. Серед інших слід виокремити: недостатнє визначення правового статусу суб'єктів судово-управлінської діяльності; невирішеність щодо законодавчого регулювання питання про фінансове та матеріально-технічне забезпечення судової системи; відсутність визначення процедур і правил здійснення організаційної роботи у сфері судочинства. Не прийнято дотепер і Положення про територіальні управління ДСА.

Одним із основних напрямів удосконалення діяльності з організаційного управління судовою системою України має бути, на наш погляд, розвиток законодавства стосовно правового статусу, форм і методів робо-

ти ДСА як спеціалізованої системи державних органів, на яку покладено обов'язок забезпечити належні умови діяльності судів загальної юрисдикції, кваліфікаційних комісій суддів, органів суддівського самоврядування, Академії суддів України.

Аналіз Закону № 3018-III свідчить, що питанням роботи ДСА присвячена гл. 19, яка містить лише чотири статті, що недостатньо для здійснення різнобічної за напрямками діяльності з організаційного забезпечення діяльності судової системи України. Таки чином, поза правовим регулюванням залишаються питання стосовно основних принципів та процедур утворення й діяльності цієї системи органів виконавчої влади України, повноважень її територіальних управлінь, прав та обов'язків посадових осіб. На тлі наявних гострих проблем щодо підвищення рівня роботи з фінансового, матеріального, кадрового, інформаційного забезпечення тощо, такий стан є неприпустимим.

Крім цього, важливими є статусні характеристики цього органу у системі центральних органів виконавчої влади. Зокрема, відповідно до ст. 1 Положення про Державну судову адміністрацію України (затверджене Указом Президента України від 3 березня 2003 р. № 182/2003) ДСА — центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

У ст. 1 Указу Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1572/99 «Про систему центральних органів виконавчої влади» встановлено, що центральний орган, який має визначені завдання і повноваження, щодо якого можуть передбачатися спеціальний порядок утворення, реорганізації, ліквідації, підконтрольності, а також призначення і звільнення керівників та вирішення інших питань.

Отже, порядок утворення та діяльності ДСА має визначатися виключно законами України. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне прийняти окремий Закон «Про Державну судову адміністрацію України», як це зроблено щодо інших центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, а саме: Служби безпе-

ки України, Антимонопольного комітету України, Державної податкової адміністрації тощо.

При вирішенні питання про структуру такого Закону вбачається необхідним передбачити у ньому шість глав: I «Загальні положення»; II «Повноваження, структура та організація роботи Державної судової адміністрації України»; III «Повноваження, система та організація роботи територіальних управлінь Державної судової адміністрації України»; IV «Служба в органах Державної судової адміністрації України»; V «Про соціально-матеріальні гарантії працівникам Державної судової адміністрації України»; VI «Заключні положення».

У гл. I цього Закону необхідно визначити норми щодо загального правового статусу ДСА, основні поняття і принципи її діяльності з організаційного забезпечення функціонування судової системи України; у гл. II має йтися про завдання, права та обов'язки ДСА, її структуру, повноваження голови, його заступників, колегії цього центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом; у гл. III доцільно викласти норми щодо правового статусу, функцій і форми діяльності територіальних управлінь ДСА, визначити їх систему, права та обов'язки керівників цих органів, порядок взаємодії з головами місцевих судів тощо; гл. IV має бути присвячена особливостям проходження державної служби у цьому органі виконавчої влади зі спеціальним статусом, встановлено вимоги щодо її працівників, визначено засоби для їх заохочення та передбачено умови, за яких їх може бути притягнуто, до дисциплінарної відповідальності; гл. V має бути присвячена вирішенню проблем матеріального забезпечення, правового і соціального захисту працівників ДСА; у гл. VI потрібно зазначити порядок введення Закону в дію, а також вказати на необхідність внесення Верховною Радою України змін до законодавчих актів України у зв'язку з набуттям чинності цим Законом та зобов'язати Кабінет Міністрів України привести свої нормативні акти у відповідність із ним.

Summary

Examines the problem issues of cooperation between judicial and executive branches of power, in particular, the role and place of the State Judicial Administration of Ukraine in providing judicial operation. The author exists on necessity of legislative adjustment for the legal status of this organization and authorities of judicial self-government bodies in case of monitoring of its activity.

У видавництві "РЕФЕРАТ" вийшов друком додатковий наклад книги "ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ У ЗАСТОСУВАННІ ЦИВІЛЬНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСІВ УКРАЇНИ"

За редакцією А.Г. Яреми, В.Г. Ротаня

Видання містить аналіз положень Цивільного та Господарського кодексів України. Особлива увага звертається на застосування положень цих кодексів, що не узгоджені між собою. Викладаються рекомендації щодо тлумачення та застосування Цивільного та Господарського кодексів. Книга адресована насамперед суддям, але буде цікавою широкому юридичному загалу.

З питань придбання звертатися за адресою:
02105 Київ 105, вул. Тампере, 13-6, оф. 318.
Тел.: (044) 552-3265, 237-5931,
факс: (044) 430-7206.

Електронна пошта:
order@referat-publisher.com
literatura@ukr.net

Міжнародні зв'язки

З 10 по 30 жовтня 2005 р. в Україні перебувала делегація представників Світового банку (далі — Банк). Вони провели зустрічі в урядових і неурядових організаціях із питань, які стосуються судової реформи в Україні. 27 жовтня у Верховному Суді України відбулися переговори керівника проекту Банку Валіда Маліка з Першим заступником Голови Верховного Суду України П.П. Пилипчуком, заступником Голови М.П. Селівановим, начальником управління міжнародно-правового співробітництва В.П. Поталенком, начальником управління інформаційних технологій С.В. Макаренком. Раніше, 18 жовтня, представники Банку — головний юридичний радник Любомира Бердслі та старший спеціаліст із питань державного сектора Крег Ніл — уже зустрічалися із офіційними особами Верховного Суду України.

Валід Малік поінформував про результати попередньої співпраці робочої групи Банку з Верховним Судом України, а також виклав плани спільної роботи на наступні кілька місяців. Крім того, він розповів, що метою нинішнього приїзду представників Банку є ознайомлення із судовою системою України та станом справ із виконання судових рішень, а також тим, як здійснюється судова реформа та відбувається забезпечення судів суддівськими кадрами. Ця інформація необхідна представникам Банку для формування проектної пропозиції щодо допомоги Україні у процесі прискорення судової реформи.

Окремо була обговорена пропозиція Банку щодо фінансування в подальшому будівництва приміщень для судів. Для втілення цієї програми Банк чекає від Верховного Суду України та Державної судової адміністрації України відповідних проектних пропозицій.

Реалізація проекту планується у кілька етапів: на початку буде проаналізовано роботу судової системи, її функціональність, реальні

потреби у приміщеннях судів і кадровому забезпеченні; пізніше буде досліджено діяльність і ресурси Державної судової адміністрації України, проведено тендер серед організацій, які зможуть забезпечити виконання проектних пропозицій. Останній з названих етапів можна буде розділити на кілька частин: щодо управління людськими ресурсами, діяльності судів, підтримки діяльності Академії суддів України та виконання судових рішень.

Після надання Банком проектних пропозицій щодо реформування судової системи в Україні для визначення шляхів його реалізації буде організована чергова зустріч представників Банку із зацікавленими сторонами проекту.

П.П. Пилипчук позитивно оцінив пропозицію Банку щодо майбутнього проекту. Серед пріоритетних напрямів він назвав також проекти щодо навчання суддів та кандидатів у судді, зауваживши при цьому, що було б доречно створити відеоконференцзв'язок Верховного Суду України з усіма слідчими ізоляторами країни. У результаті відпала б необхідність доставляти засуджених до Суду для розгляду їхніх справ. Для цього вже є необхідні напрацювання та документація. Такий зв'язок необхідний з усіма апеляційними судами України, що економічно було б вигідно й зручно як для держави, так і для громадян, які змушені приїжджати на судові засідання до м. Києва й до апеляційних судів. Водночас він зазначив, що першочергова допомога потрібна районним та обласним судам.

Валід Малік наголосив на тому, що Банк вітатиме ініціативу Верховного Суду України у разі залучення до співпраці інших організацій-донорів, допомога яких сприятиме якнайшвидшому становленню незалежної системи судочинства в Україні.

З 10 по 14 жовтня 2005 р. з офіційним візитом у Литовській Республіці на запрошення Голови Верховного Суду цієї країни перебувала делегація у складі Першого заступника Голови Верховного Суду України П.П. Пилипчука, заступника Голови М.П. Селіванова та начальника управління міжнародно-правового співробітництва Верховного Суду України В.П. Поталенка.

Мета візиту — ознайомлення із судовою системою цієї прибалтійської республіки, зокрема з діяльністю Верховного Суду Литви, обмін досвідом із провідними юристами та обговорення важливих для обох країн проблем.

Члени делегації взяли участь у круглому столі на тему «Литовська судова система. Напрями співпраці між Верховними Судами України і Лит-

ви», що відбулися у Верховному Суді Литви. Вони також відвідали Міністерство юстиції, обговорили питання, що становлять обопільний інтерес, із головою парламенту Литовської Республіки, головами Конституційного, Адміністративного та Апеляційного судів Литви, головами Вільнюського міського суду і Каунаського окружного суду.

До Судової системи цієї країни належать місцеві, окружні, спеціалізовані суди та Апеляційний суд Литви. Очолює її Верховний Суд Литви, що є вищим судовим органом держави, який керує діяльністю всіх судів, аналізує й узагальнює судову практику і веде статистику. Нагляд за дотриманням конституції здійснює Конституційний суд, до складу якого входить дев'ять суддів. Їх строком на дев'ять років призначає Сейм за рекомендацією Президента (3 суддів), голови Сейму (3 суддів) і голови Верховного

Суду (3 суддів). Кожні три роки склад Конституційного Суду оновлюється на третину. Більшість справ розглядають місцеві суди. Вони можуть бути оскаржені в окружних судах, які розглядають справи колегіями у складі трьох суддів. Господарський суд вирішує спори між підприємствами та іншими господарюючими суб'єктами.

У зв'язку з необхідністю реформувати правову систему країни у 1994 р. був прийнятий Закон Литовської Республіки «Про суди». У ньому передбачено особливий орган — Сенат суддів, до складу якого входять голови Верховного, Апеляційного та окружних судів, а також голови і члени департаментів Верховного Суду Литви. Сенат аналізує судову практику і дає рекомендації щодо застосування законів, а також розглядає скарги на рішення суддівських кваліфікаційних колегій і судів честі.

Окружні суди разом із Каунаським знову почали свою діяльність із 1 січня 1995 р. Територія Каунаського окружного суду, на якій функціонує 11 місцевих, затверджена окремим законом. У складі окружного суду є кримінальна та цивільна палати. Загалом у суді задіяно 37 суддів і 72 працівники.

27 жовтня 2005 р. у Верховному Суді України відбулася зустріч Першого заступника Голови Верховного Суду України П.П. Пилипчука, заступника голови Судової палати у кримінальних справах М.Є. Короткевича, судді С.М. Міщенко та начальника управління міжнародно-правового співробітництва В.П. Потапенка з представниками Американської асоціації юристів «Правова ініціатива в Центральній Європі та Євразії» (ABA/CEELI) (далі — Асоціація): директором Асоціації Робертом Хьюером, керівником програми «Реформування кримінального права» (далі — Програма) Ресем Хардінгом, асистентом цієї програми Юрієм Антонішиним і радником з правових питань Іриною Зарецькою.

Гості висловили подяку офіційним особам Верховного Суду України за співпрацю та поінформували їх про результати, досягнуті під час попередніх програм, які реалізовувалися Асоціацією у взаємодії з Верховним Судом України, Генеральною прокуратурою України та Інститутом адвокатури. Програмою передбачено організацію навчальних поїздок до Сполучених Штатів Америки і Західної Європи й візитів експертів із США та європейських країн до України для підтримки процесу становлення демократичної судової системи в нашій державі. Фахівці Асоціації працюють над рядом складних питань, серед яких: боротьба з корупцією, торгівлею людьми; питання використання застави та тримання під вартою як запобіжних заходів; реформування системи кримінального судочинства і запровадження процедури змагальності в судочинстві України.

Згідно з Програмою Асоціації у 17 областях України було проведено 72 семінари, участь в яких взяли майже 2 тис. суддів та більше 800 адвокатів. Верховний Суд України представляли 12 суддів, а США — 14 правників. Під час семінарів учасники заповнили анкети, завдяки яким була зібрана інформація, що допомогла визначити теми для подальшої роботи. У кожному з міст програма семінарів містила дві частини, тому гості й тренери-викладачі мали змогу спілкуватися як із суддями, так і з адвокатами.

Заступник Голови Верховного Суду України А.Г. Ярема, заступник голови Судової палати у кримінальних справах М.Є. Короткевич, суддя В.І. Гуменюк та начальник управління міжнародно-правового співробітництва В.П. Потапенко 28 жовтня 2005 р. провели зустріч з представниками Офісу Координатора проектів Організації за безпеку і співробітництва в Європі (ОБСЄ) в Україні (далі — Координатор) — Послом Бельгії, головою Постійної делегації Бельгії на Віденських переговорах ОБСЄ Б. де Комбрюгге, першим секретарем Посольства А. Пауелсом, співробітником програм Координатора Енберг Мартін, заступником Посла Королівства Бельгія в Україні Л. Труенсом та директором юридичних програм Координатора С. Шевчуком.

Візит гостей був зумовлений тим, що Бельгія як один із засновників Євросоюзу наступного року головуватиме в ОБСЄ, тому для її представників важливо знати про стан справ в Україні й тенденції щодо її подальшого розвитку. Метою візиту Б. де Комбрюгге до нашої країни було також ознайомлення з діяльністю Офісу Координатора, визначення пріоритетів та перспектив цієї діяльності на наступний рік.

Співпраця Верховного Суду України з названою міжнародною організацією розпочалася в 1999 р. За цей час спільними зусиллями було проведе-

Відповідно до Закону Литви від 14 січня 1999 р. «Про заснування адміністративних судів» у країні були створені: відділ адміністративних справ Апеляційного суду; Вищий адміністративний суд; адміністративні суди Вільнюського, Каунаського, Клайпедського, Шяуляйського і Паневезького округів. Адміністративні суди розглядають питання щодо законності адміністративних правових актів, спорів, які виникають у сферах суспільного управління та сплати податків.

Візит делегації Верховного суду України у Литву став черговим кроком у розвитку співробітництва між судовими органами обох країн, що сприятиме зміцненню партнерських відносин між українським і литовським народами в ім'я розвитку демократії шляхом утвердження верховенства права.

Управління міжнародно-правового співробітництва Верховного Суду України підготувало проект Протокольної угоди між Верховним Судом України та Верховним Судом Литовської Республіки про співробітництво з метою розвитку відносин довіри та технічної інформаційно-правової підтримки, який направлено на розгляд литовської сторони.

Крім того, відбулися обговорення важливих тем та офіційні зустрічі членів делегації з керівниками судів.

Рей Хардінг розповів про плани на наступний рік, про нові програми та попросив у представників Верховного Суду України надати сприяння у їх реалізації. Він також поінформував про новий пілотний проект: «Оптимізація підходів щодо застосування запобіжних заходів, зокрема, взяття під варту».

П.П. Пилипчук схвально відгукнувся про плани Асоціації та зазначив, що судді Верховного Суду України із задоволенням співпрацюють зі своїми зарубіжними колегами у названих програмах. За його словами, проведення подібних семінарів сприяє формуванню нового, якісно іншого сприйняття суддями ідеї незалежності судочинства. Він поінформував гостей про досягнення Верховного Суду України: зокрема, за останні два роки було прийнято кілька постанов Пленуму, в яких наголошується на необхідності застосування запобіжних заходів, триває підготовка узагальнень, зокрема здійснено аналіз та узагальнено практику застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

но ряд заходів із реформування судової системи України. За фінансової підтримки ОБСЄ вже відбулося шість семінарів, на яких 400 українських суддів мали можливість обговорити складні питання щодо застосування Цивільного та Господарського кодексів України; видано книгу відповідної тематики; передано в апеляційні та місцеві суди майже 5 тис. примірників юридичної літератури; придбано комп'ютерну, відео- та розмножувальну техніку.

Посол подякував суддям України за підтримку й участь у спільних проектах.

А.Г. Ярема наголосив на тому, що судочинство України — це одна з ланок, яка може пишатися своєю неупередженістю й незаангажованістю, оскільки для суддів завжди головним залишається закон. Він поінформував гостей про деякі аспекти реалізації судової реформи, відповів на питання, пов'язані з останніми виборами Президента України.

Сторони висловили щире зацікавлення у продовженні співпраці. Б. де Комбрюгге зауважив, що з довірою ставиться до нашої країни і сподівається на безконфліктність під час наступних виборів. Він запропонував підтримку від організації та закликав звертатися з цього питання до представників ОБСЄ в Україні.

Інформаційно-аналітичний
центр правової
та ділової інформації

ПРАКСІС

**Судова практика Європейського суду з прав людини.
Рішення щодо України / Відп. ред. В. В. Лутковська. —
К., 2005. — 480 с.**

Збірник містить рішення та ухвали щодо прийнятності Європейського суду з прав людини, винесені у справах проти України. Це видання є одним із перших та найбільш повних зібрань таких актів. Видання розраховане на суддів, адвокатів, слідчих, працівників пенітенціарної системи, державної виконавчої служби, юрисконсультів, аспірантів, студентів, а також тих осіб, які мають намір звернутися до Європейського суду з прав людини.

Незабаром вийдуть друком:

**Європейський суд з прав людини: Організація, діяльність,
процес / За ред. В. В. Лутковської. — К., 2005. — 168 с.**

Навчально-практичне видання, в якому освітлюється діяльність Європейського суду з прав людини, порядок звернення громадян України за захистом до Європейського суду та подання заяв, процес розгляду справ, а також детальний розгляд статей Конвенції про захист прав і основних свобод людини, скарги щодо порушення Україною яких є найпоширенішими. Видання стане у нагоді адвокатам, юрисконсультам, науковцям, студентам, та усім, хто має намір звернутися до Європейського суду з прав людини за захистом своїх прав.

**Кримінальне судочинство в Україні: Судова практика.
Злочини у сфері господарської діяльності /
За ред. П. П. Пилипчука. — К., 2005.**

Видання підготовлене Судовою палатою у кримінальних справах Верховного Суду України. Містить глибокі теоретичні обґрунтування із застосування кримінального закону щодо злочинів у сфері господарської діяльності та підбірку останньої судової практики, яка відображає бачення Верховного Суду України щодо загального формування судової практики у цьому напрямі. Видання містить узагальнення судової практики, яке систематизує судові рішення щодо злочинів у сфері господарської діяльності.

Видання можна замовити за телефонами:

(044) 486-3466, 482-0872,

або надіславши листа на поштові скриньки:
court@practice.kiev.ua, office@praxis.com.ua

Наша адреса:

04107 Київ 107, вул. Багговутівська, 17–21
www.praxis.com.ua